

A
BENKE-CSALÁD
TÖRTÉNETE

VÁZLAT

Írta:
Benke Tamás

Verőce, 2010.

Benke Tamás: A Benke-család története
(vázlat, 2.1-es változat)
elektronikus magánkiadás, 2012. november.

This work is licensed under the [Creative Commons License 3.0 “by-nc-nd”](#), allowing you to download, distribute and print the document in a few copies for private or educational use, given that the document stays unchanged and the creator is mentioned. Commercial use is not covered by the licence.

A szerző elérhetőségei:
tbenke@index.hu
<http://tbenke.bplaced.net/>

Ajánlom nagyapámnak, Benke Bálintnak, szeretettel

Tartalomjegyzék

Előszó	2
I. A Benke-család magyarországi főágának története	5
1.) A tardoskeddi (és farkasdi) (fő)ág	5
2.) A Vas vármegyei Benke-ág	8
3.) A Pozsony vármegyei Benke-ág.....	9
4.) A Nógrád vármegyei Benke-ág	11
5.) A váci Benke-ág	14
6.) Az Abaúj-Szabolcs vármegyei Benke-ág	16
7.) A kecskeméti Benke-család.....	21
II. A Benke-család erdélyi főágának története	21
III. A benkefalvi Benke(fi) család	26
IV. A Benke-család eredete, elterjedése („benkefalvi-elmélet”)	30
V. A Benke-család történetére vonatkozó korábbi elképzelések	35
1.) Benke Gyula és József vizsgálódásai	35
2.) „Benke-Benkő – összefonódások”	41
VI. A család székely származásának kérdése	43
VII. Címerek	46
1.) benkefalvi Benke-család.....	46
2.) magyarországi főág	47
3.) erdélyi főág.....	51
VIII. Családfák	53
1.) Kempelen szerint	53
2.) Benke Tamás szerint.....	54
IX. A család jelesebb személyiségei	55
1.) benkefalvi Benke-család.....	55
2.) magyarországi főág	55
3.) erdélyi főág.....	56
X. Források; felkutatásuk és vizsgálatuk további irányai	58
1.) A kutatás további irányai.....	58
2.) Forrásjegyzék	59
Zárszó	64

Előszó

Jelen irat megírásában két cél vezetett. Egyrészt annak az ősrégi, és az ember, mint egyén mivoltában mélyen gyökerező kérdésnek a megválaszolása, hogy kik voltak és hogyan éltek elődeink. Másfelől pedig, hogy nagyapámat, Benke Bálintot nyolcvanadik születésnapján megörvendeztessem eddigi családtörténeti vizsgálódásaim szerény eredményeivel.

Az őseinket érintő kérdés a jelenkorban kétségkívül jogosult, hiszen ma Magyar hazánkban is tapasztaljuk annak a világméretű folyamatnak a jeleit, mely az egyes embereket a történetileg kialakult érzelmi és érdekközösségekből kiragadni, múltjától megfosztani és kizsákmányolni igyekszik. Hogy megóvjuk magunkat a ma elterjedt, semmirevaló holmikért küszködő emberi sorstól, elődeink példáját megismerve, valódi anyagi és szellemi értékeket kell találnunk, és azokra telepítenünk családunk jövőjét.

Örömmel tölt el, hogy nemcsak nagyapámat, hanem számos más családtagunkat is érdeklik a most közlésre kerülő eredmények, melyek remélhetőleg okot szolgáltatnak rá, hogy a munka jövőbeni részét is figyelemmel kísérik.

Jelen írásom fő szempontjai az egyszerűség, érthetőség és tárgyilagosság. A rendelkezésre álló szűk időben, mint erre hamarosan kitérek, nem volt alkalmam sem a már beszerzett források alapos kiértékelésére, sem azok részletekbe menő és hiánytalanul referáló leírására. Mindennek ellenére azonban célszerűnek tartom a „történeszi”, hivatalos fogalmazásmódot, hogy a most megírt részletek a későbbi összefoglalókban felhasználhatók legyenek; illetve megfelelő áttekintéssel rendelkezek a családra vonatkozó legkülönfélébb kútfőkről ahhoz, hogy a segítségükkel körvonalazható koncepciót konzekvensen felvázoljam.

Mindenekelőtt áttekintem, miért kezdtem el foglalkozni történetünkkel, és hogy miből állt eddigi tevékenységem (ami a munka „fizikai” részét illeti).

Hétéves koromban apai nagyszüleimnél voltam vendégségben. Ekkor tudtam meg valami kapcsán nagymamámtól, hogy „nemesi származású” vagyok, de nem értettem, hogy ez mit jelent.

Pár hónap múlva ugyanott, egy vitrinben találtam egy ódon kinézetű kanalat. A szára felső része egy címert mintázott. Mivel eddigre már kezdett összekapcsolódni bennem a nemesség fogalma a címerrel, mint objektummal, azaz a kettőt kvázi azonosítottam, a kanalat nemesi származásom bizonyítékaként fogtam fel. (Mint később kiderült, ez Csongrád város címere volt, a kanál jubileumi emléktárgyként került nagyanyámhoz).

Körülbelül egy év múlva a Borovszky-féle monográfia-sorozat Pest-Pilis-Solt-Kiskun-vármegyéről szóló részének első kötetében egy „BENKE” aláírással közölt címerre bukkantam. A hozzá tartozó, (meglehetősen homályos) leírás alapján azonban később sem tudtam volna meghatározni, van-e közöm az ott ismertetett családhoz. (Az 1573.-as címerről és a *tardoskeddi* Benke családról van szó.)

Később megkérdeztem nagymamámat, milyen címert ábrázol a kanál vésete. Ő azt mondta, az Csongrád vármegye címere. Iskolámban végignéztem az összes vármegye és mai megye címerét, de nem találtam meg közöttük.

Csaknem egy évtized múltán, egy 2004-es osztálykiránduláson, egy soproni antikváriumban kezembe került Kempelen Béla Magyar nemes családok című könyvsorozatának néhány kötete. Szerencsére a Benke-családbeliek is megtalálhatók voltak benne (mivel a második kötet is köztük volt). A könyvből és két másik műből több oldalnyi szöveget kimásoltam. Ez lett későbbi spekulációim és a családtörténeti források közötti tájékozódásom alapja.

Nagymamámat nemsokára elkísértem egy Csongrádra tett látogatás alkalmával. Ekkor beszélgettem vele a Benke-család állítólagos nemességéről, de a puszta legendán túl, hogy nemesek volnánk, nem haladt ez a beszélgetés, és nagyapámhoz irányított. Az ővele folytatott beszélgetésem során részletes leszármazási ábrán rögzítettem az összes általa ismert adatot.

További egy évnek kellett leperdülnie ahhoz, hogy az Interneten rábukkanjak a Pallas Nagy Lexikonának „Benke család” szócikére. Az ebben található adatok új megvilágításba helyezték a két évvel korábban hevenyében készített jegyzeteimet, sőt a nagyapám által elmondottak is érthetőbbé váltak. Ezt követően alapos adatgyűjtésbe kezdtem, hogy megállapítsam a különféle Benke-családok egymáshoz való viszonyát és lakóhelyeik elhelyezkedését, időnként segítségül hívva néhány tény Magyarországon egészének történetéből, valamint más családok történetéből is megpróbáltam analógiát venni.

2007 őszén újabb beszélgetés során kérdeztem ki nagyapámat saját életéről és a családról, mialatt közel kétórányi magnófelvételt készítettem. Nagymamám ekkor elmondta, hogy az ominózus kanál szülővárosának, Csongrádnak címerét mutatja; ott vették a város fennállásának valamilyen évfordulója kapcsán szuvenírként. Ez az állítása beigazolódott. A kanalat ennek ellenére nagy kegyelettel őrzöm, mert – főleg fiatalabb koromban – fontos, kézzelfogható motivációt jelentett, ami fenntartotta érdeklődésemet a származásom iránt, és későbbi eredményeimet is bizonyos részben ennek köszönhetem.

2008 elején megkezdtem a rendelkezésre álló elektronikus adatbázisok áttekintését, melyek azóta nagymértékben bővültek, így ez a munkám, valamint a nyert adatok rendszerezése jelenleg is folyik. Az év nyarán, Verőcére költözésünk előtt levelet írtam az ott lakó Benke Györgynek, akivel azóta személyesen is felvettem a kapcsolatot, és bár ez az ismeretség egyelőre nem eredményezett jelentős előrelépést, várható, hogy hamarosan fontos tényekkel fogja gazdagítani a kutatást. Ugyancsak 2008-ban szereztem tudomást egy további Benke-családról is, mellyel a kutatás megfelelő szakaszában szintén felveszem majd a kapcsolatot.

2009 tavaszán a Magyar Országos Levéltárban feldolgoztam a Benke József által **P 1789** jelzet alatt 1967-1971-ben letétbe helyezett ún. „tardoskeddi Benke levéltárat”. Az így nyert tények – melyek alapos feldolgozása még hátra van – szintén sokat segítenek az egyes személyekre, a korábbi családtörténeti vizsgálatokra és a továbbiakban felkutatandó levéltári és irodalmi forrásokra vonatkozólag.

2009 őszén ismét, immár harmadszor beszélgettem nagyapámmal (mely alkalommal, az elsőhöz hasonlóan, nem készült hangfelvétel), majd Nyíregyházára utaztam fivéréhez, Benke Barnához, akivel hangfelvételt készítettem.

Habár ekkor is érdekes információkhoz jutottam, az elmélyült munkához szükséges idő híján azóta nem értem el lényeges előrelépést. A jelen összefoglaló megírásához szükséges felkészülés, és iskoláim befejezése azonban lehetővé tette ezirányú tevékenységem felújítását, ami – bár meglehetősen kihívás – örömmel tölt el.

Kelt Verőcén, 2010.VI.26-án;

BENKE TAMÁS

I. A Benke-család magyarországi főágának története

1.) A tardoskeddi (és farkasdi) (fő)ág

Célkitűzésünkhöz híven, röviden, elsősorban a rendelkezésre álló (levéltári/irodalmi) tényekre hagyatkozva kezdjük meg a Benke-család különféle ágai történetének felvázolását.

Mint alább látni fogjuk, a Benke-családra vonatkozó legkorábbi okirati említések az 1290-1310 közötti időszakból, Erdélyből valók (bár annak Magyarországhoz legközelebbi részéből). A szűkebben (azaz Erdélytől és csatolt részeitől, valamint Horvát-Szlavónországtól és Dalmáciától eltekintve) értelmezett Magyarország területéről azonban a legkorábbi, családra vonatkozó adat 1523-ból való.

1523-ban, Szent Márk evangélista napján, azaz április 25-én, Nyárhida, másképpen Nyárhid¹ mezővárosában II. Lajos király címeres kiváltságlevelet adományozott Benke Tamás, királyi solymásznak.²

Az oklevél szövege alapján megállapítható, hogy Benke Tamás tardoskeddi lakos volt, mely Nyárhidától kb. 15 km-re, északnyugatra található. Solymászként II. Lajos, illetve korábban apja, II. Ulászló király szolgálatában állt, és az itt szerzett érdemei jutalmául a kiváltságlevél értelmében mindennemű adófizetés alól mentesített. Az oklevélnek egyelőre csak átirata ismert, és ennek szövegében nincs címerleírás; vagyis arra, hogy történt címeradomány, ill. hogy milyen jelvényről szólt, csak más források alapján következtetünk. Emellett egyértelműen leszögezhető, hogy a dokumentum nem *nemeslevél*, azaz a király pusztán utasította Tardoskedd előjáróit és mindenki mást, akit illet, hogy a megadományozott mentesül minden adófizetés alól. Arra nézve, hogy e nemesi kiváltság, mely ezzel megerősítést nyert, korábban ne illette volna meg Benke Tamást, ill. hogy nemes vagy nem nemes ember lett volna előzőleg, nincs utalás. Amennyiben a későbbiekben dokumentumokkal is igazolhatóvá válik, hogy ekkor címeradományozás történt, és az általunk ismert oklevél-szöveg teljesnek bizonyul – s mindez nagyon valószínű -, akkor bizton állíthatjuk, hogy Benke Tamás már ezen kitüntetése előtt is nemesember volt. Hogy miért lehetett hasznos és fontos számára, hogy kiváltságlevelet; tehát nemesi előjogait az ország bármely részében igazoló okmányt, valamint címert kapjon, arra később visszatérünk.

A következő dokumentum, melyről tudomásunk van, Benke Mátyás és István (feltehetően testvérek) címeres nemeslevele, melyet 1573. XI. 30-án adott ki II. Miksa király. Az itt adományozott címerre, ahogy az előzőre is, az alábbiakban visszatérünk. A címer mellett az adományosok „tardoskeddi” előnevet és nemesi kiváltságaik megerősítését nyerték.

Az oklevélnek sem eredetije, sem másolata nem ismert, mindenestre ismert, hogy Mátyás és István farkasdi lakosok voltak, mely település Tardoskeditől kb. 12 km-re, délnyugatra van.

¹ Ma Érsekújvár városrésze; a középkorban vízimalommal, híddal és vámhellyel, valamint gótikus templommal rendelkező helység volt, a kelet-nyugati és észak-déli kereskedelmi útvonalak találkozásánál.

² Átirata megtalálható a M. Orsz. Lt. P 1789/5. sz. alatt, illetve Nyitravm. lt.-ában II. 83. jelzet alatt.

Az bizonyos, hogy Mátyás és István *utódai* voltak Tamásnak; de hogy fiai vagy unokái-e, nem tudjuk. A család következő generációja még bizonytalanabb képet mutat; ennek oka pedig, amellet (és azzal összefüggésben), hogy régi és rosszul dokumentált időszakban éltek: a török térhódítása és Csallóközi garázdálkodása. Mint utóbb látni fogjuk, a törökveszélynek a tardoskeddi Benke-ág létrejöttében is fontos szerepe volt.

A család birtokairól szólva megállapíthatjuk, hogy azok Pozsonytól és Budától közel azonos távolságra estek, az ország központi részén, így ideális lakóhelyei lehettek egy (korábban) a király szolgálatában álló köznemesi családnak. Tardoskedd mindmáig jelentős méretű település, nemkülönben (Vág)Farkasd és a vele csaknem egybeépült Negyed. Bár a tardoskeddi Benke család mindezen falvakban pusztán részbirtokos lehetett, feltétlenül jómódban éltek vagy *élhettek volna*.

A tizenöt éves háborút követő, 1600-tól 1620-ig terjedő időszakban a török (Bethlen Gáborral is szövetségbe) elfoglalta Magyarország jelentős részét.

A korról szóló tudósítások szerint „mivel a vármegye területén lévő földbirtok aránylag kevés kézben oszlott meg s ennek jövedelmezőségét is a sok viszontagság, a háborús idők, az időnként fel-fellépő rabló-világ csökkentették a XVI. és XVII. századokban Nyitra vármegyében, a nemesek sorában, nagy szegénység uralkodott.

Legnagyobb volt a pusztulás és az elszegényedés, mint említettük, a vármegye első járásában, mely úgy az átvonuló hadaknak, mint a török portyázásoknak leginkább ki volt téve. Az 1533-iki dicalis összeírások szerint a járásban 378 elszegényedett jobbágy és 114 elhagyott, 327 leégett udvarház volt. Így például Czétényben 33 ház esett a tűz martalékául, Wajkon 10, Nyárhidon 11, **Tardoskeden 34**, Mezökeszin 20, Sókon 17, Ujlakon 27, Mocsonokon 35, Ürményben 31. Ezen kívül Nyárhidon 9 házat hagytak oda a lakók, Sókon 13-at, Mocsonokon 16-ot és Ürményben 34-et. (...)

Ámbár Nyitra vármegye az összes fegyverszüneti és békeokiratokban, mint a király területe szerepelt, **1554–1569-ig folyton-folyvást be-betörték a törökök** és számos falut meghódítottak. 1554-ben, a dicalis összeírások szerint, Vajk, Nagy- és Kis-Czétény, Martonfalva, **Tardoskedd**, Ondód, Gugh, Nyárhid, Bánkeszi, Kis-Keszi, Nagyszeg, Berencs, Alsó- és Felső-Csornok, Gyarak meg Szent-Mihályúr hódolt területek voltak.

Dacára az 1569–1592-ig tartó, úgynevezett hosszú békének, Nyitra vármegye nem sok nyugodt pillanatnak örvendhetett. Egyre-másra jöttek a parancsok, az ország felsővidéki főkapitányának rendeletei, melyek az évről-évre az országgyűlés által portánként megajánlott adók mellett, újabb és újabb súlyos terheket róttak a megyére. És a vármegye rendjei, bár a sok szenvedett csapás nagyon megviselte teherviselő képességüket, mindenkor hazafias buzgalommal igyekeztek a szükségleteknek megfelelni. (...)

Vérfagyasztó az a kép, melyet a dicalis összeírások ez időből Nyitra vármegyéről nyújtanak. Az 1598-iki összeírás szerint volt a megye négy járásában összesen 17909 ház. Ebből 1600-ban már csak 12140, egy évvel később pedig csupán 10207 ház állott fenn.”

A nyitrai járást „felégették és elpusztították a törökök s ami még megmaradt, a vallonok. Elégett pedig: Köpösd, Czabaj, Mocsonok, Királyi, Csápor, Iregh, Ujlak, Salgó, **Tardoskedd**, Nyárhid, Várad, Nagyszeg, Mezőkeszi, Úrmény, Felső-Csornok, Bánkeszi, Sempte-Ujváros és az ottani táborhely, meg Nemeskürt.”

Nyugodtan állíthatjuk tehát, hogy az 1600-as évek elejére, bár Nyitra vármegye nem állt a török állandó ellenőrzése alatt, déli részén az élet nem volt különösen kellemes, ahol Tardoskedd és a többi (magyarországi) Benke-birtok feküdt.

Az időszak végére, mely alatt Mátyás és István az alább ismertetésre kerülő, levágott törökfejes címert kapta, a Benke-család egyetlen ismert tagjaként, 1626-ban Péter áll előttünk, akinek fiai János, István és András voltak.

Ugyanebben az időben, 1625. XII. 3-án kapott címeres nemeslevelet II. Ferdinándtól Benke István, valamint neje, Maár Anna Mária és gyermekeik, István, Pál és János. A család nemességét Veszprém vármegyében hirdették ki, tehát a család ott lakott; az okirat azonban Vas megye levéltárában található a mai napig.

Minden okunk megvan rá, hogy e családot, melyet **Vas vármegyei Benke-ágnak** nevezhetünk [mivel később feltehetően Vas megyében (is) telepedett meg], a tardoskreddi Benke-család legkorábban kivált oldalágának tekintsük, mely a XVI. század végi, ínséges körülmények miatt, sok más családhoz hasonlóan, elhagyta a felvidéket, és az ország biztonságosabb részére költözött. Erre legalkalmasabb hely a korban Vas megye volt.

Analógia gyanánt felvillantánék pár mozzanatot egy másik család történetéből.

A Bártfáról származó Paczona (Pachona, Pacsona) család tagjai egri egyházi hivatalokat viseltek a XVI. században. A família egyik legjelesebb tagja, „Paczona Máté 1573-ban egri kanonok, szabolcsi főesperes és helyettes (vicarius), ki 1588-ban már mint éneklő kanonok a nyolcados törvényszékhez bíróul nevezetett.

Paczonai Márton szintén egri kanonok 1596-ban, midőn Eger várának ostromakor a törökkeli átadási szerződésre egyik biztosul választott.”

II. Ferdinánd 1635-ben állította ki Pachona (Paczona) Miklós, Péter, Pál, Mihály, Orsolya és Magdolna testvérek részére az adománylevelet, melyben a Vas vármegyei Paczonaháza falut és az abban található nemesi kúriát nekik adományozta. Ez volt a falu első írásos említése.

Valószínűleg arról van szó, hogy a korábban Észak-Magyarországon lakó család tagjai a török elől elmenekülve egy lakatlan pusztán telepedtek le, majd királyi adományt kértek és kaptak a területre, saját családi nevükből eredő megnevezéssel együtt.³

Mint láttuk, Mátyás és István elhagyta az ősi birtokot, Tardoskeddet, s Farkadson élt; feltételezhetjük, hogy itt élt Péter is, mivel biztosan tudjuk, hogy fiai közül István itt született

³ Az érdekesség kedvéért megjegyezzük, hogy Vas megyében található, Pusztacsótól délkeletre, Benkeháza település, mely pontosan a Benke István-féle családrész Vas megyébe településekor, a XVII. sz. elején keletkezett. Alapítóinak és XVII. századi birtokosainak neve ismeretlen, a XVIII. században már a Noszlopi család tulajdonában állt.

és élt. A három testvér, János, István és András 1699-ben, az esztergomi érseki bandériumban tanúsított vitéz helytállása jutalmául egy nemesi kúriát kapott Tardoskedden, Kollonics érsek jóvoltából, melynek tulajdonába 1700-ban iktatták be őket.⁴

A legidősebb fiú, János, a **Pozsony vármegyei Benke-ág** őse lett; valószínűleg ő foglalta el a kapott kúriát, mivel fia, szintén János, már ismét Tardoskedden élt. Leszármazottaival a pozsonyi ág történetének tárgyalásakor, alább foglalkozunk.

A legkisebb fiú, András az **Abaúj-Szabolcs vármegyei Benke-ág** megalapítója lett; övele szintén ezen ág történeténél foglalkozunk részletesen.

Péter középső fiáról, Benke Istvánról 1658 és 1699 között van tudomásunk, farkasdi lakos volt. Az ő utódai tartották fenn a család tősgyökeres Farkasd-Tardoskedd lakhelyű főágát, ám részben velük is tovább folytatódott a család szétágazása. Mint az alább III. számmal jelzett családfán látható, négy fia született, akik közül három Farkasdon élt.

A legidősebb, Gáspár, a **Nógrád vármegyei Benke-ág megalapítója**, akinek fia, János, már Szécsényben lakott.

A második fiúnak, Péternek (meghalt 1735-ben) a fia, István alapította meg a **család váci ágát**.

A harmadik fiú, Miklós (megh. 1732. VI. 1.) apja a **(tardoskedd-)farkasdi ágat** továbbvivő Lászlónak, Sándornak és Józsefnek. Benke Miklós 1725-ben, a nemesi vizsgálat alkalmával bemutatta a tulajdonában lévő, Mátyás és István által 1573-ban kapott nemeslevelet. Emellett az ő tulajdonában volt az 1699-ben kapott adománylevél is, melynek hiteles másolata 1731-ben került a Nyitra vármegyei levéltárba.

Az 1754-es nemesi összeíráskor Farkasdon Sándor és fia, Gáspár, valamint Benke József és fia, János élnek.

Tehát Sándor fia, Gáspár, valamint ennek a családfán feltüntetett utódai mind farkasdi lakosok voltak.

Az 1722-ben született László gyermekeiről nincs tudomásunk.

Az utolsó, 1847-es nemesi összeírásnál az 1780.VIII.22-én született Jánost, valamint fiait, János, Pál, György és Gáspár farkasdi birtokosokat, mint kétségtelen nemeseket, Nyitra vármegye igazolta.

Mint a III. sz. családfáról látjuk, a tardoskedd-farkasdi főágról szóló legutóbbi információink csak az 1800-as évek második feléig terjednek; így a főág maradéka történetének tárgyalását lezárva, az ezen törzsből korábban kivált mellékágakat vehetjük szemügyre.

2.) A Vas vármegyei Benke-ág

⁴ Az adománylevél átirata megtalálható a M. Orsz. Lt. P 1789/48. sz. alatt. Megjegyezzük, hogy az 1848 előtti jogszokás szerint azok, kik a hercegprímástól valamely helységben nemesi kúriát nyertek, ezen település nevét előnévül használhatták; vagyis a családnak a „tardoskedi” előnévhez való joga e birtokadománnyal is megerősítést nyert (lásd: M. Orsz. Lt. P 1789/66.).

A fentiek értelmében ez vált ki legkorábban a család magyarországi (tardoskedd-farkasdi) főágából. Sajnos az előbb említetteken kívüli tagjairól eddig nem bukkantunk használható adatra. Mivel hiányoznak a család leszármazásának módszeres felkutatásához szükséges támpontok, csak találgathatunk. A nemeslevél, valamint megfelelő forrásművek áttekintése,⁵ és valószínű leszármazottak felbukkanása a jövőben lehetővé teheti az előrelépést. Mindenesetre megjegyezhetjük, hogy a család esetleges utódai az utóbbi két század megváltozott mobilitásai viszonyainak eredményeként gyakorlatilag bárhol élhetnek.

Így pl. a családtörténeti adattárakból van tudomásom vitéz intei Benke Sándorról, aki 1906.10.19-én született a PPSK vármegyei Dunapatajon, ősei talán Intán⁶ laktak.

3.) A Pozsony vármegyei Benke-ág

A II. sz. családfa tanúsága szerint az 1626-ban Farkasdon élt Benke Péter fia, János 1699-ben testvéreivel együtt kúriát kapott Tardoskedden, s mint fentebb jeleztük, ezt végül is egyedül ő foglalta el. Fiát Jánosnak hívták, s szintén Tardoskedden élt feleségével, Szabó Ilonával, aki 1733-ban, mint özvegy, elismervényt adott ki arról, hogy Tardoskedd területén soha nem gyakorolta a „korcsmáltatás jogát”.⁷

Fiuk, Pál a Tardoskeddtől mintegy 20 km-re fekvő Királyiba (másként Királyfalva) költözött, mely Mocsonok mellett található kisközség.

Az 1774 évi nemesi összeírás előtt, 1773-ban Benke Pál nemességét az ekkor Farkasdon lakó Benke Sándor (szül. 1724.IV.17.) és idős (58-84 éves) farkasdi tanúk igazolták. Érdekes az ekkor felvett jegyzőkönyvből néhány bekezdést idéznünk:⁸

„Vallja meg letett hite után a Tanú, esmérte-é Farkasdon lakozó Benke Sándornak öregattyját, Benke Istvánt? És nemde nem azon Benke Istvánnak egytestvérei valának Benke András és János; az mely Andrástúl származtak Abaújvármegyei Benkék, Jánostúl pedig mostani Instans Benke Pál, Királyin lakozó?”

A tanúk e kérdésre elmondták, „Hogy Farkasdon lakozó Benke Sándornak öregattyját, Benke Istvánt nem esmérték ugyan, mindazonáltal mind Benke Andrástúl, Jánostúl és Tamástúl, mind pedig eleiktől hallották, hogy azon Benke István Benke Sándornak öregattyja, Benke Miklósnak, pedig említett Benke Sándor atyjának (kit a tanúk jól esmértek) édes atya lett volna, hogy pedig Benke János és András Benke Istvánnak egytestvérei voltak, azt mindenkor maguk szüleiktől ezen Tanúk hallották, azt pedig jól tudják, hogy Instansnak, Benke Pálnak öregattyja Benke János, édesatyja pedig ismét Benke János, az kit az tanúk jól esmértek vala.”

Végül maga Benke Sándor nyilatkozott, aki „letett hite után Benke Pált, maga vér szerint való atyjafiának recognoscálja, mert bizonyosan az leveleiből tudja, hogy maga öregapjának,

⁵ Pl. Balogh Gyula: Vasvármegye nemes családai (Szombathely, 1894.), 172. old.

⁶ Inta vagy Inte település, ami több Zala és Vas vármegyei nemes család nevében ill. előnévben is szerepel, Vályi András leírása szerint „szabad pusztá Vas Várm. földes Ura G. Batthyáni Uraság, fekszik Miskéhez és (Cell)Dömölkéhez nem meszsze, és amannak filiája. Gyönyörű a' vidékje, előtte vagyon a' szép Sági hegy, körülötte rétek; szántó földek, szőlős dombok, az Uraságnak alkalmas kastélyával díszesítetik.” (1790.)

⁷ Esztergomi Prímási Levéltár, M oszt. 29. doboz/88. sz.

⁸ M. Orsz. Lt. P 1789/49.

Benke Istvánnak egytestvérei valának János és András, az mely Jánostúl Instans Benke Pál származott. Azt is vallja, hogy Instansnak az apja mindenkor nemesi szabadsággal élt.”

Mindebből látszik, hogy a nemesség-igazolásért folyamodó Benke Pál apját és nagyapját egyaránt Jánosnak hívták; hogy nagyapjának testvére volt István és András, aki a Benkék Abaúj-vármegyei ágát alapította; ezen kívül, hogy a tanúk ismertek egy Benke Tamás nevű családtagot is; végül pedig, hogy Benke Sándor minden bizonnyal örökölte apja „leveleit”, többek között az 1573-as és 1699-es oklevelet is.⁹

Látjuk tehát, hogy a Pozsony-vármegyeinek nevezett Benke-ág nem rendelkezett oklevéllel nemessége igazolására, s hogy az ehhez megfelelő iratokkal rendelkező farkasdi rokonaikhoz fordultak. Ennek eredményeként 1775-ben nemesség-igazolást kaptak Nyitra vármegye közönségétől, melynek eredetije az Orsz. Levéltárban megtalálható.¹⁰

Rögtön felmerül a kérdés, vajon kinek a fia lehetett Tamás, és hová tűnt az 1523-as oklevél?

Annál is érdekesebb ez a kérdés, mert e kiváltságlevél a mohácsi vész előtti keletkezése révén gazdagítaná azt a rendkívül kevés számú és értékes, legfeljebb 300 darabos nemesi oklevél-állományt, melynek mintegy 100 darabjával együtt máig elveszettnek hiszik. Az 1526-ot követő zavaros időkben számos oklevélnek nyoma veszett, emellett a királyi hatalom Habsburgokhoz kerülésével a fennmaradtak érvénye is megkérdőjeleződhetett. Feltehetjük először is, hogy az 1523-ban keletkezett okirat megsemmisült, így Benke Mátyás és István elsősorban a pótlása érdekében kértek új okmányt.¹¹

Mint azonban később látni fogjuk, több tény alapján állítható, hogy az 1523-as oklevél ma is létezik. A legegyszerűbb érv emellett, hogy ha az oklevél megsemmisült, hogy készülhetett róla hiteles másolat 1731-ben? A Nyitra vármegye levéltárában letétbe helyezett másolat hitelesítő záradéka ugyanis:

„Par Privilegii Nicolaj Benke Farkasdiensis. Thomas Benke collat. in Deputaone Urminiens. die 19. et subsequenti Febr. 1731.”

Ez alapján felételezhetjük, hogy az 1523-as oklevél eredetije 1731-ben szintén Miklósnál volt (aki 1732.VI.1-én halt meg Farkasdon), s hogy annak másolatát Benke Tamás, ürményi lakos helyezte el a levéltárban. A fenti, 1773-as tanúvallomás alapján pedig igen valószínű, hogy Tamás Miklósnak a testvére volt.¹²

Mint látjuk, az 1773-as tanúvallomás révén az 1775-ben kiadott bizonyáglevéllel a Királyiban lakó Benke Pál, és fia István, a farkasdi rokonok tanúságtétele hatására kétségtelen

⁹ Minthogy épp az 1699-es oklevél bizonyítja, hogy „Benke Istvánnak egytestvérei valának János és András”.

¹⁰ M. Orsz. Lt. P 1789/51.

¹¹ Ahogy pl. a szintén környékbeli (Nógrád megyei) *nagybaráthi* Huszár família 1572-ben kapott nemességújító levelet, mivel eredeti okleveleik a mohácsi csata utáni időszakban elvesztek.

¹² Így az alább közölt Kempelen-féle családfán György helyét, Miklós harmadik fiútestvéreként, Tamás veszi át; mivel az 1773-as tanúvallomásból kiderül, hogy az Abaúj-vármegyei Benkék Andrástól, azaz Miklós és testvérei nagybátyjától származott; s az 1754-55-ös Abaúj-vármegyei összeírásból kitűnik, hogy György özvegye és fia, János valóban már akkor Szikszó környékén laktak. György tehát csakis úgy származhatott Andrástól, ha Miklósnak nem testvére, hanem unokatestvére volt.

nemeseknek elismertettek. Mindez az 1774. évi nemesi összeírással hozható összefüggésbe, mely során Benke Pált, valamint fiait, István, Pál és József Királyi lakosokat jegyezték fel.

Benke Pál legkisebb fia, József 1754-ben született Királyiban; feleségétől, Farkas Teréziától 1797.VI.13-án ikergyermekei születtek: János és Erzsébet, akiknek keresztelési anyakönyvi kivonata szintén megtalálható az Orsz. Levéltárban.¹³

Az 1808-as nemesi összeírásakor Királyiban él Benke József, 55 éves nemes (kinek „a katonaelet ellen nincs kifogása”); fiával, Jánossal, aki ekkor még túl fiatalnak bizonyul a katonai szolgálatra (11 éves). Ugyanakkor Királyiban él Benke János, 42 éves személy is, aki „több kiskorú gyermek nevelése okán a hadakozás alól felmentetik”.

Könnyen kiszámítható, hogy az utóbbi János 1767-ben született. Ha egy pillantást vetünk a család Farkasdon maradt ágának családfájára (III.), látjuk, hogy nem szerepel rajta senki, aki átköltözése révén megfeleltethető volna ennek a személynek. Így arra a következtetésre jutunk, hogy János az 1754-be született Józsefnek unokaöccse, tehát testvéreinek, azaz Istvánnak vagy Pálnak a fia volt. Ez kronológiailag is valószínű, ha tekintetbe vesszük, hogy az 1754-ben született Józsefnél két testvére idősebb volt, így az 1767-ben született János is előbb született, mint az 1754-es születésű József fia, János (aki 1797-ben született).

Így a „több kiskorú gyermekkel” rendelkező, 1767-ben született Benke József szintén egy eleddig ismeretlen hajtás őse a Pozsony vármegyei Benke-ágon.¹⁴

Az 1797-ben született Benke János 1826-ban vette nőül nagyborcsányi Borcsányi Annát, akitől 1832.III.21-én, Királyiban született fia, József.

Ő 1860-ban vette feleségül komáromi Gregorovics Agláját, akivel a Pozsony vármegyei Horvátgurab község mellett, Feketevízpusztán telepedett le, és itt a gróf Pálffy Gábor-féle uradalom intézőjeként működött 1895-ben bekövetkezett haláláig. (Felesége 1935-ben hunyt el Pozsonyban.)

Gyermekei közül, akik Feketevízpusztán születtek, kiemelhetjük az 1864-ben született Béla altábornagyot (a császári hadseregben, németesen Adalbertként emlegették), a Pozsonyban királyi ügyészként, ügyvédként és táblabíróként dolgozó Nándort, végül pedig Benke József Vilmos tábornokot, akinek életéről később megemlékezünk, s aki a származására vonatkozó dokumentumokat 1971-ben letétbe helyezte a Magyar Orsz. Levéltárban.¹⁵

4.) A Nógrád vármegyei Benke-ág.

¹³ M. Orsz. Lt. P 1789/17.

¹⁴ Megjegyezzük még, hogy az 1767-ben született János aligha lehet fia az 1754-ben született Józsefnek, hisz ellenkező esetben apja a születésekor csak 13 éves lett volna; másfelől pedig senki sem szokta két gyermekét azonos néven elnevezni, tehát az 1767-ben és az 1797-ben született két János ezért sem származhat egy apától. Emellett logikailag még egy kérdést feltehetünk: hogy ha János 1767-ben már élt, akkor miért nem szerepel az 1774-es nemesi összeírásban? Egyszerűen azért, mert ekkor még csak hét éves volt, tehát nem szavazhatott a megyegyűlésen.

¹⁵ M. Orsz. Lt. P 1789.

Amint a III. családfán látszik, az 1699-ben kúria-adományban részesült István legidősebb fia, Gáspár, apjához hasonlóan Farkasdon élt; hiszen, mint említettük, a tardoskeddi kúriát István bátyja, János vette birtokba. (Mint láttuk, János utódai 1733 és 1773 között elköltöztek Királyiba, és a kúriát valószínűleg eladták.)

Gáspár fia, János 1720-ban született Farkasdon, majd a Nógrád vármegyei Szécsényben telepedett le. A M. Orsz. Lt.-ban őrzött tardoskeddi Benke levéltár 7. sz. okmánya szerint Nyitra vármegye 1781.IX.11-én nemesi bizonyítványt adott ki a Benke család részére, mely Pest és Nógrád vármegye közgyűlésein ugyanabban az évben kihirdettetett, és a váci káptalan levéltárában „U 20” jelzet alatt letétbe helyeztetett. Habár ennek az okmánynak a kiadása, mint látni fogjuk, a váci Benke-ág történetével van szoros összefüggésben, az a tény, hogy Nógrád megyében is kihirdetésre került, jelzi, hogy Pozsony és Pest mellett immár ebben a vármegyében is megtalálható volt a tardoskeddi Benke-családnak egy kivált ága, mely a többihez hasonlóan, a főágtól származó bizonyítvánnyal igazolta nemességét új lakhelyén.

Mint látjuk, a család Jánostól kezdődően mintegy három emberöltőn át Nógrád vármegyében lakott, majd egy század múltán, az 1819-ben született Endre révén egyik ágával Pest megyébe, közelebről Budapestre is elszármazott. Endre, Pest vármegye főlevéltárnoka jogászi végzettségű volt. Fiai közül Gyula bankigazgató, országgyűlési képviselő, Benke József tábornokhoz hasonlóan, szintén érdeklődött családjá múltja iránt, így annak lelkes (bár kissé hanyag) kutatójává, a családról szóló néhány közlemény szerzőjévé vált. 1904-ben Ferenc Józsefhez benyújtott kérelme alapján saját maga, valamint felesége és gyermekei nemesség-megerősítő oklevelet kaptak, melynek szövege a következő:

*„Mi, Első Ferencz József, Isten kedvező kegyelméből Ausztriai Császár, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomér, Ráma, Szerb, Kun és Bolgár országok Aposoli, ugy Illyria, Jeruzsálam stb. Királya, Ausztria főhercege, Toscana és Krakó nagyhercege, Lotharingia, Salzburg, Steyer, Korontán, Krajna és Bukovina hercege, Erdély nagyfejedeleme, Morvai örgróf, Fel- és Al-Sléczia (sic!), Modena, Parma, Piacenza, Guastalla, Osvieczin és Zátor, Teschen, Friant, Ragusa és Zára stb. hercege, Habsburg, Tyrol, Kyburg, Göröz és Gradiska grófja, Trient és Brixen fejedelme, Fel- és Al-Luzsicza s Istria örgrófja, Hohenembs, Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg stb. grófja, Triest, Kattaro és a Szláv örgrófság Ura stb. Emlékeztül adjuk ezennel tudatván mindenekkel kiket illet: Hogy Mi, Személyünk körüli magyar Ministeriünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe vevén **Benke Gyula** a budapesti takarékpénztár vezérigazgatója, a harmadosztályu vaskorona-rendiünk lovagja Hiviünknek Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk iránti állandó hűségét: királyi hatalmunkból és különös kegyelmünkéből és kegyelmességünkéből nevezett **Benke Gyula** és törvényes utódainak **régi magyar nemességét és „tardoskeddi” nemesi előnevét** ezennel megerősítjük, legfelsőbb királyi akaratunk szerint kegyelmesen megengedvén, hogy ezentül jövőre örök időkre fennevezett **Benke Gyula** és általa hites nejétől született **Szenes Ilonától** származó **György, Imre, Miklós és Sándor** nevű fiai és Isten áldásából netán ezután születendő mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadéka és maradéka a **„tardoskeddi” előnév** használata mellett mindazon jogokkal élhessenek és bírhasanak, melyekkel Magyarországunk és társországainak valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesi eddigéle törvény, vagy hajdani szokás szerint, bármiképp éltek és birtak, vagy élnek és birnak. Mely*

iránta tanusított legfelsőbb királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául s a valóságos, igaz és kétségtelen nemesség örök időnkig fennmaradandó jeléül Neki és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékanak és maradékanak a következő czimert, vagy nemesi diszjelt adtuk és engedjük:

Kék pajzsban zöld mezőn jobb felé vágató vörös kantáros, zöld nyeregtartójú fehér lovon ülő, arany sujtásos vörös ruhás, vörös fityegős és sastollas kucsmájú magyar vitéz fölemelt jobbában arany markolatú kard hegyére tűzött vértől csepegő török főt, baljában a kantárszárát tartva. A koronás nyílt lovagsisak disze: könyöklő, arany sujtásos vörös ruhás, arany markolatú kard hegyére tűzött vértől csepegő török főt tartó jobb kar. Foszlányok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.

*Kegyelmesen elhatározván és megengedvén továbbá, miszerint ezen czimert, vagy nemesi diszjelt, jövőre örök időnkig többször nevezett **tardoskeddi Benke Gyula** mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékaival együtt Magyarországonk és társországaival valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen többi nemeseiként mindazon joggal viselhesse és használhassa, melylyel ezek törvény, vagy hajdani szokás szerint éltek és birtak vagy élnek és birnak, nemcsak akarjuk de kegyelmesen parancsoljuk is, hogy ezen valóságos, igaz és kétségtelen nemesi czimmal, Őt és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát minden rendű, állapotú, hivatalu, méltóságú és tekintetű egyének felruházottnak s diszesítettnek tartsák és ismerjék. Minek emlékeül és örök jeléül többször említett **tardoskeddi Benke Gyula** s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékanak és maradékanak apostoli magyar királyi függő pecsétünkkel megerősített jelen czimeres nemesi kiváltságlevelünket tartottuk kegyelmesen kiadandónak és engedendőnek.*

Kelt a Mi őszintén kedvelt Hívünk, tekintetes és nagyságos hédervári gróf Khuen-Héderváry Károly belső titkos Tanácsosunk, Kamarásunk, az aranygyapjas-rend vitéze, első osztályú vaskorona-rendünk lovagja stb. és Személyünk körüli magyar Ministerünk kezei által Bécsben Ausztriában Szent Mihály hava harmadik napján, az Úr ezerkilencszáznegyedik, Uralkodásunk ötvenhatodik évében.

Ferenc József s. k.

*Gróf Khuen-Héderváry Károly s. k.*¹⁶

A szövegben említett címert a Királyi Könyvekben lefestve is megtaláljuk. A nemeslevél eredetije valószínűleg Gyula leszármazottainak birtokában van, ám gyermekeinek nevén kívül nem ismerjük a Nógrád megyei Benke-ág további sorsát.

A családtörténeti adattárak segítségével azonban – a Vas vármegyei ághoz hasonlóan – itt is felemlíthetünk két személyt, akik valószínűleg családjunk ezen részéből erednek.

Busai Benke József ügyvéd,¹⁷ 1822-ben született Szegeden; ugyanitt született 1851-ben fia, István, földbirtokos, lapszerkesztő. Elképzelhető, hogy ők a nógrádi ágból származó, 1793-ban született József vagy az 1795-ben született Antal utódai voltak; ugyanis előnevüket

¹⁶ M. Orsz. Lt., Királyi Könyvek, 71. könyv, 335-337. oldal.

¹⁷ Szerepel a szegedi ügyvédek 1848-as összeírásában; fényképe megtalálható a Móra Ferenc Múzeumban (készült a Letzter és Tsa. cégnél); a szegedi bérlőgazdaság képviselője volt a várossal szembeni jogvitáknál.

egyértelműen a Nógrád vármegyében, Szécsénytől 10 km-re, északra lévő Busa (másként Bussa v. Busincze) településről vették.

5.) A váci Benke-ág

A III. sz. családfán látszik, hogy az 1699-ben kúria-adományban részesült István második fia, Péter (meghalt Farkasdon, 1735-ben) az alapítója ezen ágnak. Fia, István Vácra költözött, s 1767-ben Püspökvác bírójaként Mária Terézia, Lotharingiai Ferenc és a gyermek II. József látogatásának egyik lebonyolítója volt. Bírói, városirányító munkájának ellátása mellett ekkor ő szervezte a bandériumok katonai gyakorlatozását; ugyancsak ő volt a két bandérium vezénylő tisztje, aki alatt a kapitányok és hadnagyok Püspökvác és Káptalanvác szenátorai voltak. A város főbírójaként, annak vezetőségéből elsőként járulhatott „tisztelgésre és kézcsókra” a királynőhöz.

Mint a Nógrád vármegyei ág történeténél már említettük, 1781-ben a tardoskeddi Benke családból származó „idősebb János és ifjabb Ferenc” Nyitra vármegye bizonyítványa alapján Pest vármegye nemesei közé felvétettek és kihirdetettek; és ugyanezen nemesi bizonyítvány alapján vették fel ekkor a nógrádi ág tagjait is, annak a megyének a nemesei közé. Az okmányt a váci káptalani levéltárban őrzik.

Az 1781-es okmányon (tehát a váci káptalan levéltárában) megtalálható Benke János címeres pecsétje, mely feltételezésem szerint megegyezik a fia, Ferenc által 1780-ban használt pecsétnyomóval, ami viszont bizonyítottan megegyezik Benke Ignác táblabíró 1818-ban használt pecsétjével; utóbbi kettő Pest megye levéltárában van. A két utóbbi pecsét egyezéséből jogosult a feltételezés, hogy Benke Ignác Ferencnek a fia, vagyis Jánosnak unokája volt.¹⁸

Hogyan kapcsolódik e három személy (fiú-apa-nagyapa) a farkasdi Benke-ág (III. számú) családfájához?

Nem könnyű a válasz, hiszen 1781-ben az „idősebb” Jánosnak már gyermeke volt; azaz mindenképpen 1780 előtt kellett születnie – márpedig a rendelkezésre álló családfán csak egyetlen ilyen János szerepel, az 1719.III.5-én született József fia. Róla, apjáról, nagybátyjáról (Sándor) és unokatestvéréről (Gáspár) tudjuk, hogy az 1754-es összeíráskor Farkasdon éltek. Vajon az 1781-es, Pestmegye nemeseinek sorába való felvétel egyúttal azt jelenti, hogy ebben az időben történt id. János és ifj. Ferenc *költözése* is?

Mint a Pozsony-vármegyei Benkéknél láttuk, a költözés és nemesség-igazolás között bő 70 év is eltelhetett. Elképzelhető tehát, hogy a Benke István személyében Vácra települt Benke család leszármazottjaként kérte e két személy nemesség igazolását, a nógrádi ággal együtt, mely szintén már *korábban* elvándorolt.

¹⁸ Amint arra alább, a Benkő családokkal kapcsolatban kitérünk, e nemesség-igazolásról Kempelen a következőképpen emlékezik meg: „Benke alias Benkő család; kihirdetett Pest vármegyében (1781). Címerpecsét Pest vármegye levéltárában.” Mivel ez a pecsétnyomat az 1523-as Benke címert ábrázolja, egyértelmű, hogy itt az 1781-ben igazolt „id. Jánosról” és „ifj. Ferencről” van szó.

Ezen feltevést erősíti, hogy Benke István után az 1747-ben született Benke János lett Püspökvác bírása, aki 1779-ben, 32 évesen lépett hivatalba. Posztját azonban csak 1783-ig töltötte be, mert ekkor, 36 évesen, váratlanul meghalt.¹⁹ Jó eséllyel helyesen feltételezzük, hogy ez a Benke János, Benke Istvánt fiaként követte a bírói hivatalban.

Logikai alapon tehát két lehetőség közül választhatunk: az egyik szerint az 1781-ben nemesség igazolást szerző János a már eleve Vácon bíraskodó István fia volt.

A másik lehetőség, hogy a Farkasdon élő, 1719-es születésű József gyermeke volt, és csak az 1770-es években került Vácra. Ekkor azonban felmerül a kérdés, hogy Pest megyén belül miért éppen Vácra költöztek – illetve hogy a kapott bizonyítványt, holott azt a nógrádi ág is használta, miért pont a váci káptalanban helyezték el?

Kőszeghi Sándornak Pest vármegye nemes családjairól szóló műve lehetővé teszi az egyértelmű döntést: „Benke, másként Benkő id. János és ifj. Ferencz, *váci lakosok*, Nyitra vármegye bizonyítványa alapján Pest vármegye nemesei közé felvételnek és kihirdettetnek 1781-ben”.²⁰

Eszerint tehát Benke János, Püspökváci bíró apja István volt, aki ugyanezt a tisztséget töltötte be korábban. János és fia, Ferenc 1781-ben a Farkasdon élő rokonaik révén nemesség-igazolást nyertek, melyet János a saját (feltehetően apjától, Istvántól örökölt) családi pecsétjével hitelesített. Két évvel későbbi halálát követően, 1790-ben a nemesség-igazolásból ismert „ifjabb” Ferenc használta ugyanezt a pecsétet.

Ferenc szintén Vácott lakott, és felmenőihöz hasonlóan jogi-adminisztratív pályán dolgozott, mint megyei esküdt. A korból fennmaradt alábbi történet szerint a város befolyásosabb lakói közé tartozhatott:

»*Szabó maradjon a tűje mellett*«

1799. szeptember 21-én a városháza kapuja alatt, a térre kihallható hangos szóbeszédre figyelnek fel a kenyeresasszonyok, kofák. Benke Ferenc megyei esküdttel vitázik Anchely János kamarai prefektus. Meggyőződése szerint a váci parasztok jobbágyok, és pálca alá valók. Napokban, amikor a bíró 100 öl fát kért tőle a serházhoz folyóáron, gőgösen azt válaszolta: „nem ad, mert a váciak tolvajok”. Benke védelmébe veszi a város lakóit; nem jobbágyok, hanem árendátorok,²¹ közöttük sok a nemes, többek között maga is.

Anchelyt azonban nem lehet meggyőzni, szerinte a nemesek is jobbágyföldet bírnak, így jobbágyok volnának. Az ott állók közül Hajnik polgármester (váltakozva kétévenként bíró), szívére veszi a gyalázást és közbeszól: „Jobbágyok nem vagyunk, mert árendában bírjuk a földet!” Anchely durván leinti: „Hallgasson kend, mert szabóval kezdeni nem akarok, maradjon kend a tűje mellett!” Nem hagyja abba a fölényeskedést, tovább vitatta, hogy a tanácsnak nincs joga büntetni, ha akar, adja fel az úriszékre.

Anchely akkor került Vácra, mikor II. József rendelete nyomán a püspöki uradalmat kamarai kezelésbe vették. A budai Kamara kis hivatalnoka Vácon nagy tirannus lett, mint száz évvel

¹⁹ Az 1784-es, „viharos” tisztújításon utódjául Dombay Sándort választották.

²⁰ Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pest vármegyében (Bp. 1899.), 37. oldal.

²¹ Bérlők.

korábban egyik-másik török bég. Kis hivatalnokoknak, ha nagy hatalmat adnak a kezükbe, gyakran a fejükbe száll a dicsőség, Anchelyben azonban ez rosszindulattal párosult. A tanács ellen nyíltan uszított. Tisztújítás alkalmával a hitelesítésre kerülő jegyzőkönyvből saját kezével kitörölte a szerinte jogtalan „Nemes Tanács” titulust. Szerinte Vác előljárósága „Paraszt Tanács”.

Nem marad el ellene a panasz, jelentik a vármegyének: „Valamit csak elgondolhat és elkövethet, városunknak úgy a tanácsnak gyalázatjára és kárára el nem mulasztja, hanem amint megfogadta teljesíteni is iparkodik, mely által nemcsak városunk sorsa gyarlódik, hanem a tanácsnak autoritása s becsülete is.”

Rombolja a város vezetőségének tekintélyét, magának ellenpártot akarva szerezni. Ezt a város vezetősége világosan látja.

„Midőn a bűnösöket megdorgáltuk és fenyítettük, ismervén már az illető prefektus úr természetét, ha hozzája folyamodtak, azoknak pártjokat fogta, minket szokott vádolni, bűnösökké tenni; valóban nem lehet mondani, hogy mióta ellenünk haragja ennyire gerjedett, valami rendelkezésünket helyben hagyta volna, mert minden ellenünkre magyaráz s minden tetteinkben rosszal benniünket. Szóval ki nem mondhatni keserves állapotunkat, melyet lehetetlen tovább tűrnünk és így sok rendbéli nyomorúságunkat veszedelmünk nélkül kiállhatnunk.”²²

A vármegyei törvényszék 1800 tavaszán hoz ítéletet a város panaszra nyomán, de csak három évvel később mozdítják el tisztségéből a rettegett prefektust.

Mint feljebb a pecsétek azonossága kapcsán beláttuk, Ferenc fia volt Benke Ignác, Pest vármegye táblabírája, aki 1787.VII.3-án született Vácott.

E négy generáción át tartó láncolat felvázolásával érthetővé válik, miért csak az 1735-ben elhunyt Péter fiánál, Istvánnál szerepel az alábbi, Kempelen-féle családfán a „Vác” felirat, s miért nem található meg az 1719-ben született József fiánál. Azt is megérthetjük, hogy miért a nemzedékeken át jogászként működő váci Benkéek intézték a család Pest és Nógrád megyei tagjainak nemesség-igazolását.

Tekintve, hogy az ágat illető adataink a XIX. század elején megszakadnak, bizonyára számos további családtag léte és érdekes tényekre derül majd fény a kutatás későbbi szakaszában.²³

6.) Az Abaúj-Szabolcs vármegyei Benke-ág

Mint a Pozsony vármegyei ág 1793. évi nemesség-igazolásánál született tanúvallomásokból kitűnik, ezen ág megalapítója Benke András volt, aki a később Benke Sándor tulajdonába került 1699-es kúria-adománylevelében is szerepel. A Kempelen-féle családfán ezzel szemben az szerepel, hogy István fia, György volt ezen ág alapítója, akinek fia, János, már „Abaújban” élt. Mivel azonban a korszakban csak egyetlen Andrásról van tudomásunk, akit a tanúvallomás

²² Pest megyei Levéltár; Törvényszéki jegyzőkönyvek, Vác város beadványa, 1799.IV.24.

²³ Különösen érdekes lehet e tekintetben a Pest megyei Levéltárban őrzött, nagyszámú címeres pecsétlenyomat vizsgálata; lásd: Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pest vármegyében (Bp. 1899.), 37. old., „Benke alias Benkő” címszó alatt. A rendelkezésre álló adatok alapján világos, hogy a váci Benke-család szórványosan a „Benkő” névvariánsal is élt.

egyértelműen az abaúji ág *alapítójának* nevez, Györgynek és Jánosnak egyértelműen tőle kell származniuk; mivel az 1754-55-ös nemesi összeírásból tudjuk, hogy Abaúj vármegye szikszói járásában ekkor „Benke György özvegye és fia, János” élnek – tehát az ág *folytatói* bizonyosan ők voltak. Én tehát ennek fényében állítottam össze a családfát.

György 1754-ben már halott volt, fia ekkor kb. 30-50 éves lehetett.

Mint látjuk, az 1700-as évek elején, vagy helyesebben első felében ez az ág már a Benke-család Tardoskedd környéki törzsökétől elkülönülve, a mai Magyarországnak a töröktől ekkoriban felszabadult, északi részén élt. Az említett személyek utódainak pontos sorsa a XIX. század elejéig illetve közepéig még feltárássra vár; illetve (anyakönyvileg) igazolandó feltevéseink vannak róla; melyeknek lényegét a II., IV. és V. családfán feltüntettem.

Kérdésünk tehát amellet és annak feltárássára, hogy pontosan kik és milyen leszármazási sorrendben voltak az ágat alapító András utódai, a következők.

Egyrészt: hogyan, milyen állomásokon avagy lépéseken keresztül ment végbe a család ágának elszakadása a főágtól?

Másrészt: mit tudunk az ág ma élő leszármazottairól és az általuk ismert és közölt adatok alapján az ágnak a családi emlékezetben még élő, későbbi sorsáról?

E két kérdés megválaszolása teszi lehetővé, hogy az ág korai és késői szakaszát feltérképezzük, azután pedig feltevéseket tegyünk az eme két korszak közötti időkre vonatkozólag. E feltevések anyakönyvi ellenőrzése pedig elvezethet az ág máig terjedő leszármazásának és történetének pontos felderítéséhez.²⁴

Feleljünk először (a jelenleg rendelkezésre álló, korántsem teljes adatok alapján) a második kérdésre: kik az Abaúj-szabolcsi ág ma élő utódai?

A családtörténeti adattárak tanúsága szerint az Abaúj-vármegyei Benke-ág tagjai körül sokan töltöttek be református lelkipásztori hivatást. A kérdéses személyek – akikről jelen munkában, a pontos leszármazás hiányában még felesleges volna szót ejteni – lakhelye (Abaújvár, Felsőméra, Hernádszentandrás, Abaújszántó, Szikszó) az 1754/55-ös összeírásban szereplő szikszói járásban ill. közelében van; majd a XIX. végén délebbre, (Regéczi)Háromhután, Sárospatakon és Hejőpápin is feltűntek.

Emellett Abaúj vármegye Gömörrel szomszédos keleti csücskében, Körtvélyesen is lakhattak néhányan, ugyanis több ezen ágból származó személynél is felmerül a „körtvélyesi” nemesi előnév.

Ugyancsak az adattárakból rendelkezésemre áll Benke György református lelkésznek (szül. Hejőpápi, 1931.11.08.) a teljes leszármazása. Hejőpápin született Benke József orvos is, 1929.08.17.-én, aki 1960.-ban diplomázott a Semmelweiss Egyetemen. Később a budapesti Szent István kórház reumatológus főorvosa volt.

²⁴ Természetesen a többi (pl. a nógrádi, farkasdi, pozsonyi) ág esetleg ma élő leszármazottait is hasonlóképpen lehet a későbbiekben összefüggésbe hozni (többnyire XIX. századi) elődeikkel.

Nagyanyám elmesélte, hogy kb. 15 évvel ezelőtt felhívta telefonon ez a Benke József, aki elmondta neki, hogy ő Budán (XI. kerület), a Karinthy Frigyes út 32-ben lakik [nagyszüleim ugyanezen a címen laknak Kispesten (XIX. kerület)], és rendszeresen kap csomagokat a nagyapámék nevére címezve Vencsellőről. Azt állította, hogy ők Sátoraljaújhely környékén laknak, és tudtak a mi Szabolcs megyébe szakadt águnkról. Azt is megjegyezte a beszélgetés alatt, hogy a két családban a keresztnevek ugyanabból a körből kerülnek ki.

Ennek tudatában valószínűsítettem, hogy ő is a szóban forgó ág leszármazottja.

2008-ban, szűkebb családom Verőcére költözésével kapcsolatban húgom Vácott keresett középiskolát, és eközben találkozott a vele egykorú Benke Lillával. Mint kiderült, az ő családja már régebb óta Verőcén él. Édesapjával, Benke Györggyel felvettem a kapcsolatot; ekkor tudtam meg, hogy ő az előbb említett Benke József orvos unokaöccse; és Benke György lelkész fia. Kiderült az is, hogy az 1754-ben említett (akkor már elhunyt) György is református lelkész volt, s hogy ez a családrész, mellyel többszörös véletlen útján kerültünk ismeretségbe, önmagát valóban az Abaúj-vármegyei Benkék leszármazottjának, vagyis ma élő tagjainak vallja.

Amint fentebb említettem, még nem volt alkalmam interjút készíteni az ág tagjaival. Emiatt alább csak a családtörténeti adattárak segítségével összeállított családfa-részt közlöm, IV. számon.

Hogy a Benke-családnak Szabolcs vármegyében is élt egy ága, arra a következő jelek mutatnak:

1. Nagy Iván Magyar nemes családok c., 1857-ben keletkezett munkájában említi, hogy „ilyenű (azaz *Benke*) család jelenleg Szabolcs megye nemesei közé számíttatik.”
2. A Pallas Nagylexikona szerint 1893-ban a család ugyancsak megtalálható volt Szabolcs vármegyében.
3. Benke József orvos fenti, személyes közlése szerint az Abaúj vármegyei Benkék tudtak a mi Szabolcs megyei, szűkebb családunkról, ami szerintük az ő családjuk oldalága.
4. Mi magunk, mint feltehetően ezen ág tagjai, ott éltünk.

Családtagjaim (Benke Bálint és Benke Barna) elmondása alapján sikerült Benke József idejéig feltérképezni a Benke-főághoz képest szűkebb értelemben vett családunkat; azaz voltaképpen a szabolcsi ágat. Ennek eredményét az V. családfa mutatja.

A beszélgetések során kiderült, hogy Benke József 1839-ben született Tokajban. Házasságakor felesége (Mátyás Mária) előtt tíz évvel fiatalabbnak (1848-as születésűnek) mondta magát. Ez csak később, a két világháború között derült ki, amikor Benke Barna felkutatta születési anyakönyvét, egy iparendély kiváltásakor.

Apja, valamint esetleg testvérei is, részt vettek az 1848-49-es szabadságharcban. A család 1848 előtti vagyoni és társadalmi állapotáról nincsenek adataink. Állítólag tudtak nemesi

származásukról, és előzőleg jobb anyagi körülmények között élhettek; de a család előtörténetéhez 1848 után bizonyos „félelemmel” és hallgatással viszonyultak, ami miatt József fia, Károly, szinte semmit sem mondott el gyermekeinek (Barna és Bálint) erről. Állítólag Pataki Mária (Pataki Borbála testvére) tudott a legtöbbet a család történetéről, de ő korábban meghalt.

Benke Bálint elmondásából szereztem tudomást József testvéreiről, Jánosról és Istvánról, akik szintén Tokajban születtek, majd mikor József a Szabolcs megyei Vencsellőre házasodott, János egy ideig ott élhetett; ám mint Benke Barnától megtudtam, semmiképpen sem sokáig, mivel kivándorolt Amerikába, Chicagóba, és ólombányász lett.²⁵ További adataink nincsenek róla.

Benke István lehetett a legidősebb fivér; feleségével, Kántor Eszterrel feltehetően Tokajban élt. Gyermekei nem voltak.

Benke Barnától megtudtam, hogy a három fivérnek két lánytestvére is volt, Erzsébet és egy ismeretlen nevű. Mindketten „Karika” nevű emberhez mentek feleségül, mégpedig Gáborhoz és Károlyhoz. Benke Bálint és Barna egybehangzóan állította, hogy a három fivér (a szabadságharc után) „molnárlegény” volt. Végül még annyit tudtam meg szóbeli forrásból, hogy a két előbbi nővérnek élt egy-egy leszármazottja, „Rudolfné” és „Oláh Istvánné”, akikkel (mint Tokaji lakosokkal) a család egy ideig tartotta a rokonságot; s hogy valamelyikük hátrahagyott egy írást, ami szerint a család a laborfalvi Benkék leszármazottja. Sajnos az irat egyelőre nem hozzáférhető.²⁶ Meg kell említenünk még, hogy a nemesi származás mellett székely eredetről is van családi szóbeszéd, és hogy a család emberemlékezet óta református (kálvinista) vallású.

Saját kutatásom eredményeként, az 1867-ben élő tokaji mesteremberekről szóló kimutatások²⁷ révén megtudtam, hogy 1867-ben Tokajban élt:

Karika Gábor (szül. Nagyfalu, 1815.) és neje, Benke Erzsébet (szül. Tokaj, 1835.), akik 3 ló, 1 borjú és 1 tehén állat-állománnyal rendelkeztek, és fuvarosként dolgoztak;

Valamint Benke István molnársegéd (szül. Tokaj, 1797.) és felesége, Ágoston Erzsébet (szül. Tokaj, 1812.).

Benke Erzsébetet, férje neve alapján azonosíthatjuk az 1839-ben született József nővéreként; és egyértelmű a következtetés (amint a II. sz. családfán feltüntettem), hogy húga férje volt Karika Károly.

Benke István és Ágoston Erzsébet, akik a vizsgálatkor 70 illetve 55 évesek voltak, s **molnárként** dolgoztak, kronológiailag akár József és testvérei szüleiként is elfogadhatók.

Ha most visszaemlékszünk, hogy Benke János (György fia) 1754-ben 30-50 év körül lehetett, egyértelműen jön a következtetés, hogy az 1797-ben Tokajban született Benke István, aki 1867-ben molnársegéd volt, két emberöltővel később élt; vagyis Jánosnak unokája vagy unoka-unokaöccse lehetett.

²⁵ Nagyapám szerint „nagy derék ember” lett belőle.

²⁶ Benke Barnánál lehet, Nyíregyházán.

²⁷ Bencsik János: Kapitalizálódó gazdaság, polgárosodó társadalom (Officina Musei 13., Miskolc, 2003.), 70. és 149. oldal.

A szűkebb családunk származására vonatkozó feltevésem tehát, hogy azt az 1700-as évek második felében egy ismeretlen személy (a családfán X), az abaúji Benke-ágból Tokajba költözve alapította meg.

A rendelkezésemre álló adatok alapján megállapítható, hogy a tardoskeddi Benke-család római katolikus volt (Tardoskedd-farkasdi, vasi, pozsonyi, váci, nógrádi ágak), az erdélyi Benkék pedig, mint látjuk, ugyancsak katolikusok, unitáriusok illetve reformátusok.

Mivel a családi emlékezetben nincs szó hitváltásról, családunk református volta is érvként áll azon felfogás mellett, mely azt az abaúji Benke-ágból származtatja.

Fennmarad azonban a kérdés, ti. hogy az abaúji Benkék hogyan váltak reformátussá? Azt ugyanis aligha gondolhatjuk, hogy az 1699-ben Kollonics hercegprímás-érsek által kúria-adományban részesített András (az ág őse) protestáns volt. Fia, György viszont, a fentiek szerint református lelkész lett.

Amellett, hogy az abaúji ággal készítendő interjúk, valamint az anyakönyvi kutatások megerősíthetik ill. megvilágíthatják a II. családfán bizonytalan időszakokban (is) az ág (és a belőle kivált szabolcsi ág első tagjainak) történetét, továbbra is kérdéses tehát, hogy az miként szakadt el a tardoskeddi főágtól (amint ezt már fentebb kiemeltük).

A kérdést bonyolítja, hogy nem a György özvegyét és Jánost megemlítő 1754-55-ös összeírás az első adat a térségben élő Benkékről.

Orosz Ernő Heves és Külső-Szolnok vármegyék nemes családjairól írt monográfiájában megemlíti, hogy az 1676. évi nemesi összeíráskor Gyöngyösön Benke Gergely és András igazoltattak. Az ő rokonuk lehetett a szintén ott élő Benke Farkas, akinek nejétől, bugyi Gellérth Katától született, Benke Klára nevű lánya hozzáment Almás(s)y Mihályhoz. Utóbbi személy arról nevezetes, hogy II. Rákóczy Ferentől kapott armálist (1707. október 28., Szerencsen keltezve), ami igen kevésszer fordult elő. „Ugyanitt nyoma van, hogy Almássy Mihály uram, – a szatmári békekötés után a Rákóczitól nyert nemeslevél érvénye kétségessé válván, – 1712-ben III. Károly királytól kér és nyer újabb armálist.”

A szerző még hozzáteszi: „Neki és ivadékainak a megyei iratok közt nincs további nyoma; valószínű tehát, hogy utódok nélkül halt meg.”

Ez viszont nem igaz; Kempelen a báró Forray családról jegyzi meg, hogy Benke Klára lánya, Almássy Teréz Forray Mártonhoz ment feleségül, gyermekei pedig az utód nélkül elhalt József, valamint Erzse, később Turcsányi Jánosné voltak. Özvegy Benke Farkasné Gellérth Kata pedig szintén egy Forrayhoz ment hozzá.

További támpont (a más családok történetéből kihámozható adalékok halmazában), hogy Heves vármegye levéltárában található egy Benkéknek tulajdonított címeres pecsétlenyomat, valamint az egri káptalan hiteles helyének családjai között is megtaláljuk őket. Az 1754-55-ös országos nemesi összeíráskor azonban egy Benke nevű nemest sem jegyezték fel ebben a megyében.

Szembeötlő, hogy a Heves vármegyében 1676-ban szereplő András egy generációba tartozik az 1699-ben kúria-adománylevélben említettel; János és István farkasdi lakosok testvérével. A fentiek szerint ezt a kúriát János vette birtokba. Nem elképzelhetetlen, hogy András az adománylevél ideje előtt elköltözött Gyöngyösre; mivel az adománylevélben (és semmilyen más forrásban) nem szerepel, hol lakott. Így András, a vas megyei ág őséhez, az 1625-ben említett Istvánhoz hasonlóan, már a XVII. század közepén elhagyhatta Farkasdot, és Szikszóhoz képest félúton, Gyöngyösön telepedhetett le további Benkével, akiket a családfelegetően hiányos első generációi (II. tábla) nem tüntetnek fel, mivel nem tudunk róluk. Ha feltételezzük, hogy András fiatalon költözött Gyöngyösre (amit tehetünk, hiszen az 1699-es oklevél névsorrendje szerint ő volt fivéréi közül a legfiatalabb), akkor elképzelhető, hogy fia, György Gyöngyösön is született; s később egy református családba beházasodva, vagy más okból, vallást cserélt.

A nemesi összeírások alaposabb tanulmányozásával, az anyakönyvi kutatás elkészítésével, és legfőképpen a pecsétnyomat(ok) és az egi káptalanban lévő (feltehetően nemesség-igazoló) dokumentumok áttekintésével az Abaúj-szabolcsi ág pontos kiválására is fényt deríthetünk; ezért remélhetjük, hogy a Benke-család eme ágának története egykor teljesen világosan áll majd előttünk.

7.) A kecskeméti Benke-család

Még egy nemesi Benke-családról kell említést tennünk, mely előneve alapján valaha Kecskeméten élhetett. Az egyetlen adat, mely róla rendelkezésre áll, a címere²⁸, melynek közlői azonban nem hivatkoznak semmilyen forrásra. Ezen kívül eddig semmit nem tudtam meg róla; még a címeradomány helyét, idejét, sem az adományozót és a címer-szerzőt stb. sem.

A címer (képét lásd a VII. fejezetben) stílusa alapján 1700-nál későbbi lehet. Nem kizárt, hogy armalista család kapta (vagyis magát pénzen megváltó jobbágycsalád).

II. A Benke-család erdélyi főágának története

Az előző, magyarországi főág történetét tárgyaló fejezetben nem tértünk ki arra, honnan került Tardoskeddre Benke Tamás. Erre a kérdésre az IV. fejezetben kísérünk meg választ adni, a megelőző fejezetekben közölt adatok alapján. Ugyanígy az erdélyi ág részletesebb leírását elkezdve, mellőzzük a távolabbi eredetre való utalást.

[Az erdélyi családrészekről is bőséggel található levéltári anyag, ami azonban – Erdélyben lévén – nehezen hozzáférhető; így eleddig nem foglalkoztam vele olyan behatóan, mint amazzal.]

A legkorábbi írásos adatok az 1602-1614-es időközből állnak rendelkezésre. Ekkor **Háromszék vármegyében** Sárfalva és Sepsiszentiván (a későbbi Szentivánlaborfalva) helységekben, **Udvarhely vármegyében** Bágyon, Semjén/Simén-falván, Abástfalván és

²⁸ J. SIEBMACHER'S Grosses und allgemeines WAPPENBUCH ;Der Adel von Ungarn; Sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone. (Supplementband.), NÜRNBERG, VERLAG VON BAUER UND RASPE. (E. Küster.), 1894. és Magyarország Címeres Könyve, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1913.

Keresztúrfalván (Székelykeresztúr), **Maros-Torda vármegyében** pedig Szentger(l)iczén éltek gyalogos (pedites) és lófő (primilius) Benkék.

Véleményem szerint a későbbi erdélyi ág magja 1500-1550 között telepedhetett meg Udvarhely vármegyében, Semjénfalva környékén.²⁹ A XVI. század második felében egy részük itt maradt (megalapítva a később „**siménfalvi**” avagy „**semjénfalvi**” előnevű ágat; mely helyenként „Nagy” vezetéknevet használt), másik részük pedig a szomszédos nyugati és keleti vármegyébe költözött; így létrehozva Maros-Torda vármegyében a viszonylag elszigetelten élő „**szeptgericzei**”, Háromszékben pedig a nagy területen és számban élő „**laborfalvi**” és „**sárfalvi**” Benke családot. Mindezen családok egész a XIX. századig fennmaradtak.

A szeptgericzei családról „a széki gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárában 1711-1867. évig hiteles leszármazási adatok őriztetnek.”

A siménfalvi Benke családnak ugyancsak ismeretes egy későbbi tagja, Benke Elek adótárnok (szül. 1865.). A jövőben tehát feltétlenül érdemes lesz ezen családrészeket is beható vizsgálat alá venni.

Háromszék vármegye az Erdélyben élő Benkék legfőbb székhelye volt. Itt mintegy 40 km átmérőjű körben, Sepsiszentgyörgy-Kézdivásárhely medencéjében³⁰ *Kálnokon*, (Sepsi-) *Szentivánon* és (a vele később összenőtt) *Laborfalván*, *Eresztevényen* és (a vele később összenőtt) *Maksán*, *Kovácsnán*, *Bikfalván*, valamint legészakabbra *Sárfalván* (és a vele szomszédos *Oroszfalun*) találunk Benke családokat, melyek tehát a „laborfalvi” és „sárfalvi” előnevekkel éltek. Mivel saját adataim erről az erdélyi főágunkból kétségtávol legnevezetesebb családról szintén gyérek, kénytelen vagyok Pálmay József idevágó ismertetésére hagyatkozni.³¹

„Benke az Árpád-korban használt személynév volt, melyet rendszeren a Benedek kicsinyítésének szoktak tekinteni. A laborfalvi Benke-család pedig székely eredetű nemes család, mely időközönként egyes ágaival Magyarországra is kiterjedt. Legrégibb adatunk e családról 1602.-ből származik, midőn Benke Bálint és István, Básta főgenerális rendeletére Rudolf király hűségére esküsznek fel.”³² 1614.-ben Bethlen Gábor fejedelem alatt Benke János

²⁹ Ezt támasztja alá, hogy a János Zsigmond erdélyi fejedelem hadában híven szolgált Udvarhely széki főemberek és lófők 1566. július 11. előtti keletű névsorában szerepelnek Benke Pál és Mátyás semjénfalvi lakosok, akik Benke Péterrel együtt 1569. július 9-én a fejedelem (Gyulafehérváron kelt) oklevele szerint **új adományt** nyertek Udvarhely széki semjénfalvi, szentmiklósi és rugonfalvi részbirtokaikra. [Szabó Károly: Székely oklevéltár, II. kötet, Kolozsvár, 1876.; 202 és 266. oldal.]

³⁰ A Feketeügy-folyó völgyében, melynek nyugati felét Szépmezőnek nevezik.

³¹ Pálmay József: Háromszék vármegye nemes családjai. Sepsiszentgyörgy, 1901., 64. old-l.

³² Az 1602. augusztus 1-én Giorgio Basta által császári hűségre esketett kézdi-, orbai-, sepsi- és kászonszéki nemesek, lófők és szabad székelyek katonai összeírása szerint Szentivánon (Sepsiszek) lakik Benke István és Bálint.

és István lustrálnak; már itt vált két ágra e család, Jánostól jönnek le a primpilius³³, később nobilis és Istvántól a pixidarius³⁴, később primpiliusi ág³⁵.

1635-ben a Rákóczy-féle összeírásban Benke István fia András s ennek fia Márton, András, Mihály és Jánossal találkozunk³⁶.

A primpiliusi ágból Benke Márton és fia Péter 1673. március hó 12-én Apaffy Mihály fejedelemtől nyertek címeres nemeslevelet. 1726. december 3-án Károly király alatt a család nemességét igazolván, a producensek következőleg származtatták le magukat a nemesség-szerzőtől: Márton fia Péter, ennek ismét Márton, ennek fiai Benedek, Gábor, Mihály és József³⁷. A négy testvér közül József Laborfalván maradt az ősi birtokban, Benedek Kovásznára, Gábor és Mihály Bikfalvára házasodtak s oda költöztek át. 1792. március 15-én kovásznai Benke Mihály, János, Sámuel, Márton, István, Gábor és József testvérek igazolják, miszerint ők Mártonnak fiai s az 1726-ban említett Benedeknek unokái, 1792. június 16-án pedig Sepszi-szék eszközölt tanúvallatást Laborfalván és Bikfalván, s itt beigazolást nyert, miszerint az 1726-ban említett négy testvér közül József Laborfalván maradt, két fia volt Sándor és Dávid. Gábor Bikfalvára házasodott, két fia maradt, úgymint Sámuel és József (ki odakünn pap); a szintén Bikfalvára házasodott Mihálynak ugyancsak két fia maradt, úgymint Dániel és Mózes.

Ezen tanúvallomások alapján a marosvásárhelyi ítélőtábla 1793-ban a következőket immunens nemeseknek ismerte el, úgymint: Kovásznán lakó Benke Mihály, János, Márton, Sámuel, István, Gábor és József testvéreket; Bikfalván lakó Benke Sámuel és két fiát, Gábort és Jánost, Benke Dánielt s fiát Ádámot, s Benke Mózes s fiait, Sándort, Józsefet és Dávidot.

József a Gábor fia, kinél megjegyeztem, hogy odakünn pap, Magyarországon alapított családot.

Ezen nemes ágból valók: Benke József született 1771. július 18-án Kálnokon, Miskolcra költözött, hol mint színigazgató több színdarabot fordított; később ugyanott leányiskolát nyitott s annak lőn igazgatója; meghalt Miskolcon 1855. augusztus 15-én. Leánya Róza, egyike a legjelesebb drámai színésznőknek, kit 1848-ban Jókai Mór neves írónk vett el nőül.

Benke Béla Sepszi-Szent-Györgyről és Benke Géza Eresztevényről testvérek, birtokuk jövedelméből élnek, szintén ezen ághoz tartoznak. Továbbá Benke István tanár Sepszi-Szent-Györgyön, nemessége csak néhány évvel ezelőtt igazoltatott.

A primpiliusi ágból, melyből 1691-ben Benke András és Bálint említetnek, ma **Benke János**, Benke Gábor, néhai **Benke András fiai János és Gábor**, néhai Benke Lajos fiai Ferenc és Sámuel, és Benke Mózes birtokosok élnek.

³³ Lófó.

³⁴ Puskás-gyalogos.

³⁵ Udvarhely vármegye Lt.

³⁶ Háromszék vármegye Lt.

³⁷ Eredeti okmány Benke Géza tulajdonában, Eresztevény.

Címerük: Kék pajzsban, fehér lovon ülő vitéz, jobbáiban karddal, baljával a ló zablóját kormányozza.

Sikakdész: - . Foszlányok.”

A családtörténeti adattárak segítségével a *lófő* ág két, imént említett tagját azonosítottam: egyikük laborfalvi Benke János orvos (szül. Szentivánlaborfalva, 1888.01.07.), a másik pedig laborfalvi Benke András honvéd őrmester (szül. 1832.11.20., megh. Sepsiszentgyörgy, 1897.06.12.).

Amint a fenti leírásból kiderül, a *nemes* laborfalvi Benkék Háromszék vármegye számos településén laktak, és közülük többen (pl. a nemesi ágból Béla és Géza) birtokaikból éltek, így laborfalvi Benke András is, aki a Szentivánlaborfalvától 10 kilométerre fekvő (később Maksával összenőtt) Eresztevényen rendelkezett tekintélyes területtel. Az 1897-es Gazdacímtár II. kötetében a 476-477. oldalon találjuk gazdaságának adatait, ami összesen 2640 kataszteri holdat tett ki. Ebből szántóföld 238; kert 3; rét 54; erdő 2337; „földadó alá nem eső terület” 8 kat. hold. Családja Eresztevényen eklektikus stílusú kúriával rendelkezett, ami ma is áll.³⁸

1. Az eresztevényi Benke-kúria

A nemes laborfalvi Benke-ágnál ugyancsak említett István, sepsiszentgyörgyi tanárról is találtam adatokat; 1849. december 7-én született Brassóban; középiskoláit és egy évi jogot (1860-70.) a székelyudvarhelyi református kollégiumban végezte; majd a budapesti református teológiai akadémiára és annak végeztével, 1873. őszén az utrechti egyetemre ment. Beutazta Hollandiát, Németország nagy részét és járt Londonban is. 1874. őszén

³⁸ http://www.hlavathy.ro/muemlek_reszlet.php?id=54

hazatérve, segédtanár lett a kunszentmiklósi református gimnáziumban, ahol 1874-ben a latin és magyar nyelv rendes tanárává választották. 1881-ben a sepsiszentgyörgyi református kollégium igazgató-tanára lett. 1915. június 17-én halt meg Rákosszentmihályon. Fia, István, Kunszentmiklóson született 1881.V.31-én. Útépítő mérnökként 1925-ben a kereskedelemügyi minisztérium műszaki tanácsadója volt, majd ugyanott osztályfőnökké nevezték ki 1938.VI.23-án. 1954.VI.4-én Budapesten halt meg.

A VI. családfán tüntettem fel a laborfalvi Benke családról fentebb írtakat; ám az ezen szereplő személyek egymáshoz való viszonya helyenként még kevésbé egyértelmű, mint a magyarországi főágnál, aminek egyértelmű oka az adathiány.

Az ábrán megtalálhatók a nemesi ágból származó színigazgatóra, Benke Józsefre vonatkozó, általam ismert adatok is. Édesapja, Ferenc az unitárius papeány Hévízi Borbálát feleségül véve, katolikusból unitáriussá lett. József a nagyenyedi kollégiumba járt, majd színésznek állt (életéről részletesebben a IX. fejezetben lesz szó). Nősülésekor katolikus hitre tért. Több gyermeke volt, közülük kettőről van tudomásom: Albert 1849 nyarán, Szeged mellett esett el, mint honvéd; Judit pedig „Laborfalvi Róza” néven lett színésznő és Jókai Mór felesége (életére alább ugyancsak visszatérünk).

A Pálmay-leírás szerinti családfánkon ezen József (illetve szülei) nem szerepel, ami jól mutatja, hogy a családnak számos leszármazottjáról, tehát következőképpen azok vallásáról sincs tudomásunk. Márpedig nemcsak az erdélyi főágról alkotott képünk tökéletesítéséhez, hanem a szabolcsi Benke-ág esetleges laborfalvi vagy egyáltalán erdélyi származásának tételes indirekt cáfolatához is elengedhetetlen lesz róluk megfelelően értesülnünk.

A családban előforduló nevekből következtetve, tagjai nem feltétlenül katolikusok voltak. Ezt támasztja alá az is, hogy a leírásban szereplő egyik József, aki Magyarországon lett pap; ott egyúttal családot is alapított – márpedig ezt katolikusként nem tehetette. Mindenesetre a felhasznált források alapján feltehető, hogy a laborfalvi Benke családból csak az említett két József került Magyarországra. Természetesen megfontolandó, hogy vajon nem fordult-e elő ilyesmi a szentgericei vagy siménfalvi Benkékkal – ami nagyon is elképzelhető, különösen a török elvonultával, tehát éppen a XVIII. század elejétől; mely században a szabolcsi ág kialakult.

A felsorolt tényekből kiderül, hogy mivel a *színész* József soha nem élt Tokajban, nem lehetett apja a szabolcsi ágban 1797-ben született Istvánnak – főleg, mivel katolikus volt. Tehát a szabolcsi ágnál talált legendát (vagy annak egyik változatát), miszerint épp ezen József által volnánk erdélyi eredetűek, elvethetjük.

A *pap* Józsefet az 1792-es tanúvallatás még bikfalvi lakosként igazolta; neki tehát időrendileg lehetett volna módja, hogy a szabolcsi ágat megalapítsa.

Mint mondtuk, az erdélyi főág és mellékágak hiánytalan megismerése elvileg egyúttal – indirekt módon – biztosítja annak kizárását (vagy igazolását), hogy a szabolcsi ág belőle származik-e? Sokkal egyszerűbb és megbízhatóbb azonban az Abaúj-szabolcsi ágról szóló

részben ismertetett (direkt) bizonyítás: vagyis annak kimutatása, honnan származott az ág – ahelyett, hogy azt keresnénk, honnan nem származott.

Szintén nem említi Pálmay leírása a család másik jeles tagját, Benke Mihály főiskolai tanárt, aki 1757 körül született Oroszfaluban (Kézdivásárhely mellett). A nagyenyedi kollégium elvégzése után külföldi egyetemekre ment, Jénában és Göttingenben hosszabb ideig tartózkodott. Hazatértekor Teleki Lajos grófnak lett a nevelője. 1781 májusa és 1783 májusa között a nagyenyedi főiskola jegyzője, majd 1791-től három évtizeden át ugyanott a bölcsélet tanára volt (latin nyelven tanított). Kazinczy Ferencet erdélyi útja alkalmával ő üdvözölte a tanári kar nevében. 1817-ben halt meg Nagyenyeden.³⁹ Feltételezhetjük tehát, hogy a család egy része református volt.

III. A benkefalvi Benke(fi) család

Az előző két fejezetben tárgyalt erdélyi és magyarországi főágak között – a fenti adatok alapján – semmiféle összefüggés nem fedezhető fel. Nyilvánvaló azonban, hogy történetük nem teljes, hiszen nem ejtettünk szót a XVII. illetve XVI. századnál korábbi személyekről és eseményekről. Arról sem volt szó, hogy a fenti ágak tagjai vajon hogy vélekedtek saját származásukról, és a történelmi Magyarországon élő (nemes) Benke családok egymással való összefüggéseiről.

Az Erdélyi fejedelemség nemességének kialakulása az 1600-as években kezdődött így kevésbé lepődünk meg azon, hogy az ottani Benke-családokról ennél korábbi adataink nincsenek; azonban feltűnő, hogy a tardoskeddi Benke családnak sem fedezhető fel semmilyen előzménye azon a vidéken, ahol az 1500-as évek elején feltűnt. Annak ellenére, hogy mindkét főág tagjai első okleveles említéseikkor már nemesek voltak.

Mint alább látni fogjuk, a két főág tagjai a kezdetektől fogva tudtak egymás létéről, és önmagukat megegyező (és székely) eredetűnek vélték.

Fel kell tennünk tehát a kérdést: honnan ered a két főág; van-e tényleges kapcsolat közöttük?

Az őket megalapító és alkotó családok előzménye az a benkefalvi Benke család lehetett, melynek történetét a rá vonatkozó főbb okirati adatok elősorolásával és rövid értékelésével e fejezetben ismertetjük.

A fenti, Pálmay-féle leírásban már olvastuk, hogy a Benke középkori személynév a Benedek (egyések szerint a Benjámin) becézéseként alakult ki, és Benke, Benka, Benkedi alakokban volt használatban. A családnevünk tehát minden valószínűség szerint egy Benke keresztnév emberre utal, aki annak őse lehetett. Természetesen számos családban élt a középkorban ilyen nevű ember, és többen vehették fel családnévként. Vizsgálataim, melyek ilyen nevű, XVI. század előtti **nemes** családok felkutatására irányultak – melyek a későbbi Benkék elődei lehettek – eleinte eredménytelennek tündek. Meglepetésemre kezdetben úgy találtam, egyáltalán nem élt ilyen nevű (nemesi) család korábban.

Meglehető erőfeszítések árán, igen töredékes adatokból azóta sikerült részlegesen rekonstruálnom az egyetlen középkori Benke-család történetét, ami Erdély nyugati részén

³⁹ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái.

alakult ki a XIII. századot követően, s amelynek története magyarázatot szolgáltat a fent említett, későbbi Benke-ágak kialakulására.

A benkefalvi Benke, illetve korábbi nevén Benkefi (filius Benke) családról van szó, mely, mint előneve is mutatja, Benkefalváról származik. Három ilyenű települést ismer a történetírás;⁴⁰ melyek kapcsolatba hozhatók ezzel a családdal.

A legelső „Benkefalva” Bihar vármegyében, Bihartól északra, Paptamási község mellett feküdt, ma puszta. Első említése 1229-ben esett *villa Benca* néven, 1291-ben *villa Benke*, 1307-ben *domus Benke* néven említették (azaz „Benkeháza”-ként). A Benkeháza elnevezés 1414. előtt Benkefalvára módosult, ugyanis ekkor egészen a nagyváradi püspökség kezébe kerülő, Benkefalvaként említett település élére Menhard Miklóst és Nagy Imrét neveztek ki gazdatisztnek.

A település – egy Bihar helyneveivel foglalkozó elemzés szerint – nyilvánvalóan egy nemes személy lakhelye köré épült, így nevét is róla vette. A Benkeháza névnek Benkefalvára való változása „mintegy a valóságos fejlődés útját fejezte ki: a birtokosnak előbb talán valóban magános udvarháza körül az idők folyamán falu nőtt fel”.

A „Tekintő” erdélyi helynévkönyv szerint a település nevét arról a XIII. század derekán élt Benkéről kaphatta, akinek fia („*Johannes filius Benke*”) 1310-ben fogott bírót a Guthkeledek perében.

Benkefalva első ismert birtokosa tehát *Johannes filius Benke*, a forrás pedig a nevét *Benkefi János* helyett Benke fia Jánosként értelmezve úgy véli, hogy a „névadó Benke” ténylegesen apja volt „Johannes”-nek. Ugyanígy a későbbi Benkefalvánál, ahol a birtokosok szintén „filius Benkének” nevezték magukat, a helynév-történészek szintén úgy hiszik, hogy a településnév-adó az említett (későbbi) személyek apja volt.

Logikusan gondolkozva azonban, ha Benkefalvát már 1229-ben *villa Benka* néven említették, a bő száz évvel később élt Johannes legfeljebb unokája lehetett a névadó Benkének. Ettől függetlenül persze lehetséges volna, hogy apját szintén Benkének nevezték. A „filius Benke” utótag azonban egyértelműen „Benkefi” és nem „Benke fia” értelemben szolgált vezetéknevként.

Az Johannes mellett az itt élő család sarja lehetett az a *Benkefi Gygo mester*,⁴¹ akinek felesége, Ilona számára 1313.IV.12-én, a váradi konvent előtt testvérei, a Kaplyon nemzetségbeli Endős fia György és atyjafia Deun, részint elhalt atyjuk akaratából, részint leányi negyede fejében, egy birtokot átengedtek.⁴²

Későbbi időből már nincs említés a helységben lakó nemes családról, mert Benkefalva a XIV. század folyamán teljesen a nagyváradi püspökség tulajdonába jutott, melynek már korábban is volt itt részbirtoka.

A következő Benkefalva nevű település az előzőtől messze, mintegy 250 kilométerre, a déli Krassó vármegyében feküdt, a Nyárád avagy Néra folyó északi partján, a mai Harampatak

⁴⁰ Valójában többet (hatot), de az egyszerűség kedvéért némelyektől eltekintünk.

⁴¹ A korban „mesternek” a közepes rangú (vármegyei) tisztségviselőket, „bánnak” pedig az országos méltóságokat nevezték.

⁴² Éble Gábor: A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára, Bp. 1882-1897; I. 42-43. old.

közelében. Egy 1338.V.9-én, Visegrádon kelt oklevelében I. Károly király meghagyta a csanádi káptalannak, hogy idézze meg az itt élő *Benke fia Mihályt* és társait Him fiai: Pál és Him ellen folytatott perében. Amikor a közelben lévő Dubja falu 1347-ben bírói úton Szeri Pósa kezére szállt, ugyanezen Benke fia Mihály azt állította, hogy annak birtokjoga őt illeti. Ebben az ügyben 1347.XII.12-én, Budán kelt utasításában I. Lajos király tudatta az orodi káptalannal Szeri Pósa mester panaszát, amely szerint *Benkefi János és Mihály* azt állítják, hogy a panaszos által régtől fogva békésen birtokolt Dubja az övék, holott ez nem igaz; meghagyja egyben, hogy a panasz tárgyában leendő tanúvallatáshoz és perbehíváshoz küldje ki hites emberét.⁴³

Valószínű azonban, hogy Szeri Pósa pereskedése nem hozott eredményt, mert amikor András bán fiai: Mihály, Simon és János 1348-ban eladták a Dubjával szomszédos Csatáron lévő birtokukat Gáji Culnuknak, az ügylethez hozzájárulásukat adó szomszédok közül csak Bak Péter szolgabíró, Csatári Cyre Péter és *Benkefalvi Péter* nevével találkozunk. 1349-ben a Gáji Chulnuk elleni perben újra összehívták a szomszédokat, akik 1350-ben elválasztották a vitatott földet a Nyárad mellett. Vagyis a benkefalvi Benkefi család tagjai továbbra is birtokosok maradtak a környéken.

A harmadik Benkefalva nevű település a történészek szerint a két előző között félúton, Arad vármegyében, Arad és Ötvenes között feküdt, az előbbtől északra. Vele kapcsolatos régészeti adatok nem ismeretesek. Az egyik szerző szerint a falu „nevét először 1398-ban jegyezték le családnévben, majd 1411 és 1421 között *Benkefalvi Benke Péter* peres ügyei kapcsán örökítették meg. A Benkefalvi család birtoka volt a középkor során. Később a forrásokban nem szerepel.”

A következő adatot Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában c. munkájában találjuk, melyben a család ismertetésénél ez áll: „A Benke (Benkefi, benkefalvi) család. 1398-ban királyi adományul kapja Király-Séget. (DL 8354.)” A hivatkozott okiratot Zsigmond király adta ki, *Petrus filius Benke de Benkefalwa* részére.⁴⁴

Ség a mai Arad városától északra található; ám ekkor Arad még nem létezett; csak a XVI. században, 1552-ben kezdett kialakulni mai helyén, mikor a vármegye nevét adó, tőle mintegy 3000 lépésre (1,5km) keletre fekvő Orod végvár török kézre került, majd elpusztult. Arad várát a török kezdte építeni, 1553-ban.

A benkefalvi Benke-család tehát immár a későbbi Arad területén is megjelent, s ott feltehetően nemcsak az előbb említett Séget szerezte meg birtokul. Erre utal, hogy 1406.VII.27.-én Szeri Pósa fia István fiai Péter és György és István fia István az orodi káptalan előtt tiltakoztak az ellen, hogy Kerekegyházi Pál fia Miklós mester és Miklós fia László, továbbá *Benkefalvai Benkefi Péter* jobbágysai a Póság Szentpál, Háromfűlű és Árok nevű ingatlanait használták.

⁴³ DL 91386.

⁴⁴ A település neve később Ségára változott. Ma is fennáll.

Ozorai Pipó (Filippo Scolari), aki temesi, csanádi és kevei ispánsága mellett Krassó vármegyének is (fő)ispánja volt, 1409.12.21. – 1411.06.06. között *benkefalvi Benke Pétert* nevezte ki alispánná és Haram várnagyává.⁴⁵

1411-ben az akkor Aradnak is 2/3-ad részét birtokló orodi káptalan pert indított Ség ügyében, Rozgonyi Simon mester, országbíró pedig 1411.XI.29-én kelt ítéletlevelében megparancsolta, hogy a „Seeg nevű birtokot” annak összes tartozékaival a szomszédok és határbirtokosok jelenlétében a nevezett aradi káptalannak visszaszolgáltassák, *Benkefi Péternek* és bárki másnak az ellenmondását figyelmen kívül hagyva. (Az orodi káptalan ugyanabban az évben már háromszor tett kísérletet a birtok visszafoglalására.)

A benkefalviakra vonatkozó következő nyom egy 1412.IX.1.-én, Budán I. Zsigmond király által kiadott oklevél, mely szerint a Szeri Pósa család név szerint felsorolt tagjait a *Benkefalwa-i Benkefi Péter* által ellenük és jobbágyaik ellen elkövetett hatalmaskodásokat és károkozásokat illetően nyugtatták, és a károkért szarvastelki Vasky László kezességét is vállalt. Egyúttal Benkefi Péter kötelezte magát, hogy a peres felek által közösen választott bírák ítélete szerint a Pósnak jövátételt fizet.

Ezt követően, 1416.I.27-étől ismét benkefalvi Benke Péter lett Krassó vármegye alispánja, szarvastelki Vaski Lászlóval együtt, mely hivatalt 1418.X.22-éig töltötték be.

1418.XI.7-én, Budán Zsigmond király megparancsolta Zólyom vármegyének, hogy tartson vizsgálatot Remethei Péter fia István és fiai: Imre és László panaszára, mely szerint *Benkefalwa-i Benke Péter* Bácsövise⁴⁶ birtokon az ő öt ökrüket és jobbágyaik négy ökrét ekéiktől elvezettette, s amelyekből nyolcat ugyan visszaengedett, de egyet megtartott. A király ugyanekkor az orodi káptalannak is meghagyta hogy „a *Benkefalvai Benke Péter* által Bácsövisen elkövetett hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartson.”

1421.VIII.3.-án az orodi káptalan tanúsága szerint Kolozsvári Tamás és *Benkefalvi Benkefi Péter* (*Petrus filius Benke de Benkefalwa*) és fia: Miklós az Arad vármegyei Külső-Csálya („Chylseuchalya”), Belső-Csálya („Belseuchalya”), Tófája („Thofaya”) és Gergelyforra („Geugefora”) birtokon megosztottak.⁴⁷ Ugyanez az oklevél *benkefalvi Benke Pétert* „Seeg” birtokosaként említi. Feltételezhetjük tehát, hogy Csályához hasonlóan Ség is több részből állt, melyek közül az orodi káptalannak csak az ún. „Papok Ségje” volt a birtoka; vagyis Péter mégiscsak jogosan kapta meg 1398-ban „Király-Séget” királyi adományul, és később visszaszerezte.

1426-ban az említett Csálya, Tófája és Gergelyforra birtokokra nézve „Thomas dictus de Coloswar habilis de Mikehaza” (azaz mikházai Kolozsvári Tamás) leányait, Dorottyát és Margitot, fiúsítja a király.⁴⁸

A Krassói alispáni tisztet 1430.IX.16-ától 1431.VIII.16-áig *benkefalvi Benke Miklós* töltötte be. Péter és Miklós alispáni működéséről több, pecséttel ellátott okirat tanúskodik, többek

⁴⁵ Haram vízi (Duna-parti) végvára 30 kilométerre (NyDNY-ra) feküdt a Krassó vármegyei, „második” Benkefalvától, később Temes vármegyéhez csatolták, minthogy a két megye határán, és egyúttal az országhatáron feküdt.

⁴⁶ Bácsövise a Krassó vármegyében említett Benkefalva (valamint Dubja és Csátár) közelében volt található.

⁴⁷ DL 11116; az említett települések mind a mai Aradtól északra ill. keletre voltak.

⁴⁸ DL 11839; ebben az oklevélben nem esik szó a Benke családról.

között utóbbinak az 1430.IX.16-án, Mezősomlyón⁴⁹ kiadott jelentése⁵⁰, mely szerint a Remethei István fia Frank kérésére a vármegyében tartott vizsgálat során megállapította, hogy Egerzeg-i Rem Basy, Imre és László nevű fiai Frank jobbágyának a szénáját elhordták, azon felül a felperes Borzlik körül elterülő földjeit erőszakkal elfoglalták.

A Benke családra vonatkozó utolsó (eddig ismert), 1523 előtti dokumentum az az 1459.XII.2-án Nagyszombatban⁵¹ kelt menlevél, melyet szentgyörgyi és bazini Szentgyörgyi János gróf saját, testvére, valamint társai nevében állított ki Benke Jánosnak.⁵²

IV. A Benke-család eredete, elterjedése („benkefalvi-elmélet”)

Vizsgáljuk most meg, vajon a fenti tények alapján hogyan élt a benkefalvi Benke(fi)-család, és milyen következtetések vonhatók le ebből a későbbi korokra nézve!

Látjuk, hogy a család nevét egy Benke nevű személyről, egyértelműen legrégebbi ősről vette, melyre a család akkori tagjai emlékeztek, vagy aki a legfontosabb elődjük volt. A benkefalvi előnév pedig szintén egyértelmű módon egy településre utal, ahonnan a család származott.

Vajon a három felsorolt Benkefalva közül melyik volt ez? Az időrendben először, Biharban kialakult Benkeháza, később Benkefalva, végül Benkepuszta helye mind a mai napig jól ismert, története alapításától kezdve folytonosan követhető. Mint írtuk, eredetileg várbirtok lehetett. Már 1224-ben említik, vagyis az egyik legelső magyar nyelvemlék, a „Halotti beszéd” után három évtizeddel. Az 1300-as évek elején még a Benkefi család tulajdonában állt, mely a környékbeli Kaplyon nemzetséggel is rokonságba került, Gygo révén. Az 1240-es évektől kezdődően az évszázad végéig a környéket rendszeresen tatár betörések pusztították; az 1300 és 1315 közötti időszak pedig az Árpád-ház kihalását követő interregnum, a kiskirálykodó oligarchák belharcainak korszaka volt. Egyes elnéptelenedő (pusztává váló) bihari területek – köztük Benkefalva is – lassanként a nagyváradi püspökség tulajdonába jutottak. Az itteni Benkefi családról 1313 után nem rendelkezünk több említéssel; mégsem gondolhatjuk, hogy eltűntek, hiszen negyed század múlva, 1338-ban már Krassó megyében találkozunk ugyanilyen nevű családdal. A magam részéről tehát úgy vélem, hogy a család elhagyta az egyre inkább a váradi püspökség vonzásába került birtokát, és letelepedett a déli végeken, ahol ekkor ekkoriban tűnik fel a (második) „Benkefalva” név, az első után bő 150-200 évvel. A család tagjait az 1320-50-es évek szerbek elleni hadjárataiban való részvétel is rábírhatta a költözésre, és esetleges vitézségük hozzásegíthette a krassói birtokadomány-szerzéshez és letelepedéshez. Az 1390-es évek végéig ismét nem sok ismeretünk van a családról. Megtelepedésüket azonban birtokperек kísérték; mint láttuk, a Csongrád megyei Szerről (ma Pusztaszer) származó Szeri Pósa ugyanebben az időben szintén birtokot kívánt szerezni a térségben, de a pert elvesztették.

⁴⁹ Az egykori krassói Benkefalva és Arad között pontosan félúton fekvő királyi vár volt, az egykori Somlyó vármegye főispáni székhelye. A XV. században Krassó vármegye törvénykezési helye volt. 1378-ban Garai Miklós nádor, 1409-ben pedig Ozorai Pipó tartott itt Krassó vármegye nemességével közgyűlést (feltehetően ezen választották meg Benke Pétert alispánnak). 1454-ig a király birtokában volt, a mikor a királytól cserében Szentmihályi Pongrácz Jakab kezére került. Vára már a XV. században fennállt, de leginkább a XVI. században szerepelt. 1552-ben a törökök hatalmába került, majd a hódoltság alatt az alatta fekvő várossal együtt elpusztult.

⁵⁰ DL 54720.

⁵¹ Tardoskeddtől 50 km-re, északnyugatra fekvő szabad királyi város. A korban Mátyás király csehek elleni hadjáratainak központja volt.

⁵² DL 24543.

Abból, hogy a benkefalvi előnév megjelenik a környéken, a történészek arra következtetnek, hogy volt is ilyen falu Krassó vármegye déli részén. Valójában azonban semmi nem utal erre. A megjelenő Benkefi család megtelepedett bizonyos területeken, pl. Dubján is, ahonnan a korábban ott élő ill. azt szintén megszerezni szándékozó birtokosok megpróbálják kiperelni őket, sikertelenül. Később, a csatári birtokvitánál és határjárásban már bevett helyi birtokosokként jelennek meg; azonban mivel a feltételezett Benkefalva ugyanúgy határos volt Csatárral, mint Dubja, nem biztos, hogy léteznie kellett ahhoz, hogy a Dubját szintén birtokló Benkefiak *szomszédként* vegyenek részt a határjárásban.

Az említett három település a Nyárad északi partján lehetett, Harampatak és Bácsstövise közelében; azonban mára egyik sem maradt fenn; ellentétben a bihari Benkefalvával, mely ma Benkepusztaként megtalálható. Az eddig fellelt okiratok alapján tehát nem állítható, hogy Krassó vármegyében létezett Benkefalva nevű település, hanem csak az, hogy létezett Benkefalvi előnevet (és olykor vezetéknevet) használó család.

A terület a Magyar Királyság legdélebbi határszélén, a Duna közelében feküdt. A szerbek elleni csatározások után innen indultak ki Nagy Lajos Kunország, Havasalföld, és Bulgária elleni hadjáratai a XIV. század közepén, melynek végére, az 1390-s évekre már a török állt a déli határon. Az ekkor hatalomra kerülő Zsigmond király a pazarlásig menően sok birtokadománnyal igyekezte megnyerni az ország nemességét, és ugyancsak költséges hadjáratot kezdett Nikápoly és a törökök ellen az 1395-1400 körül. Valószínűleg az első törökök elleni harcban szerzett érdemekért kapta tehát benkefalvi Benkefi Péter az Orod melletti Király-Séget; mely a harctértől biztonságos távolságra volt. A család tehát Arad megyében is birtokhoz jutott, melyet Péter a későbbi tisztségeivel járó hatalom révén gyarapítani próbált.

Mint láttuk, az ekkor Arad vármegyében feltűnő család előneve alapján a történészek megint azt a következtetést vonják le, hogy valahol Ség környékén lennie kellett egy Benkefalva nevű falunak. Habár a Krassó megyei Benkefalva létezése nem zárható ki, valószínű, hogy a család nem onnan származik; azaz vagy nem is létezett, vagy az új birtokos saját, korábban kialakult nevéből nevezte el. A legutóbbi, aradi Benkefalváról (melyet a szerző Ség környékére képzel) azonban bizonyosan állíthatjuk, hogy soha nem létezett. Nem meglepő, hogy „vele kapcsolatos régészeti adatok nem ismeretesek” és „nem szerepel a későbbi forrásokban” sem.

Benkefi Péter – akit élete későbbi szakaszában már egyszerűen Benke Péternek neveztek – fiával, Miklóssal együtt kétségkívül a benkefalvi család legkiemelkedőbb alakjai voltak.

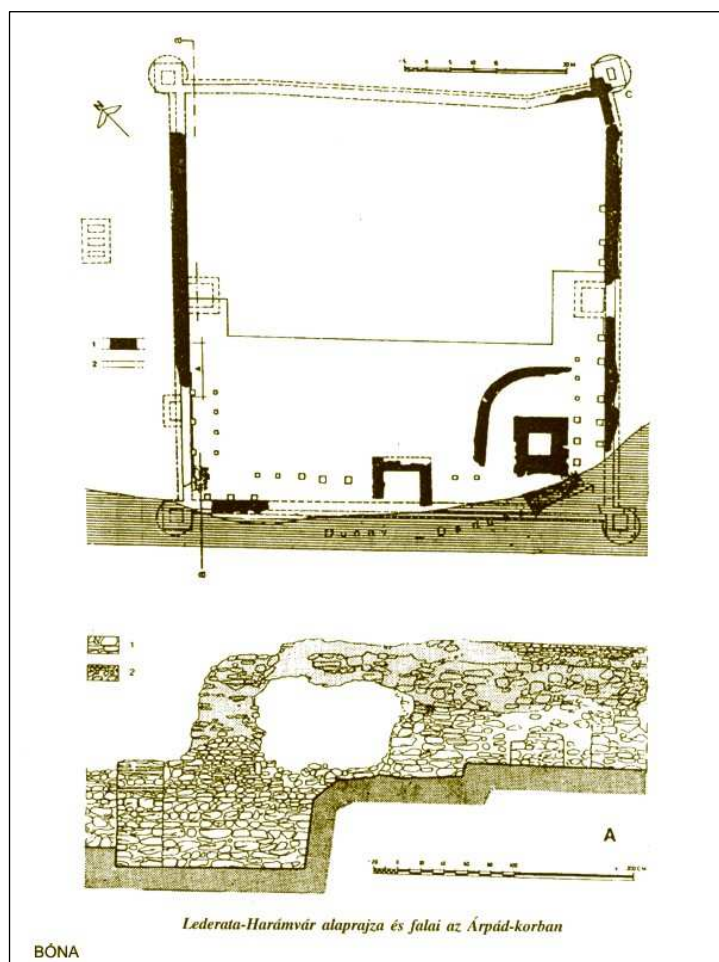
Mint látjuk, az Arad megyében frissen birtokot szerző Péter nem elégedett meg a királyi adománnyal, hanem hatalmaskodással, erőszakkal, ügyeskedésekkel próbálta szomszédjai földjét elbirtokolni, és így saját területét növelni.

Ekkoriban vált a török elleni harcok vezéralakjává az Itáliából bevándorolt, és a tolnai Ozorán letelepedett Filippo Scolari, aki az ország töröktől fenyegetett megyéinek főispánja lett. Familiárisai, azaz a vele hadba vonuló, hozzá hű nemes kísérei főleg Tolna megyéből kerültek ki, vagyis „idegenből” hozott csatlósai útján kormányozta a rá bízott tartományt. Helybeli nemeseket alig vett igénybe, csupán három krassói emelkedett viszonylag magasra: Gyertyánosi Csép Jakab krassói alispán, egyben érdsomlyói várnagy (1408-09), Benkefalvi Benke Péter harami várnagy és szintén Krassó megye alispánja (1409, 1416-18), valamint szarvastelki Vaski László, ugyancsak krassói alispán (1416—18). Annál nagyobbra kell hát

értékelnünk, hogy Péter alispáni tisztségre emelkedett. Első alispáni időszaka után, 1411-ben az orodi káptalan megkísérelte visszaszerezni tőle Ség birtokát, de mint a későbbi okiratokból kiderül, a háromszori próbálkozás, majd országbírói ítélet útján való visszavétel sem hozott végleges eredményt: 1421-ben Ség ismét Benke-birtok volt.

Amint láttuk, Péter 1409-1411 között Haram várának is parancsnoka volt, ami szintén arra utal, hogy Ozorai Pipó megbízható katonája volt.

Haram (szerbül Hram) vára Fehértemplomtól délnyugatra, a Krassó dunai torkolatánál lévő kis szigeten volt található. Ezen a helyen ma (Bánát) Palánk (Banatska Palanka) települése van. A középkorban tehát „a mai Palánk helyén Haram vára és Haram város állott, mely ekkor Krassó vármegyéhez tartozott. Vára 1128-ban már szerepel, a mikor Komnen János görög császár hatalmába került. 1152-ben II. Géza király táborozott itt seregével. 1161-ben a görögök ismét elfoglalták a várat. Első okleveles adatunk 1239-ből van róla, a mikor május 18-án, IV. Béla király innen keltezi egyik oklevelét. Az 1332–37. évi pápai tizedjegyzék szerint már ekkor egyházas hely volt. Plébánosát egy 1355. évi oklevél is említi. A XIV.

2. Haram várának alaprajza

század közepétől kezdve Krassó vármegye alispánjai itt tartanak törvényszéket. 1428. március 28-án Zsigmond király itt töltötte virágvasárnap ünnepét, midőn a törökök elleni háborút intézte. 1445-ben a város a Szörényi Bánsághoz tartozott. A XV. század közepén szerbek szállották meg. E királyi vár várnagyát 1483-ban és 1487-ben harami bánnak, 1489-ben kapitánynak nevezték. Az 1499. évi rákosi országgyűlésen Haram követei is megjelentek. A vár 1499–1503 között került török kézre. A II. Ulászló magyar király és a török szultán között 1503 aug. 20-án kötött béke értelmében Haram a törökök birtokában maradt. Váráról Oláh Miklós is megemlékezik 1536-ban megjelent művében. 1551-ben itt vertek hidat a törökök, midőn Temesvárt fenyegették. Temesvár eleste (1552) után a régi Haramnak, mely új palánk-erődítményei után, Új-Palánka nevet nyert, egy bég lett a parancsnoka, a ki a temesvári beglerbég alatt állott.”

A bécsi hadilevéltár térképgyűjteményében van egy 1716-os alaprajz Bánát Palánkról L. G. Bodenehr-től. A vár mai állapota: Az al-dunai vízlépcső építése miatt megemelkedő vízszint eltüntette a romok nagy részét, sőt a várnak helyet adó sziget területe is jelentősen csökkent. A megmaradt szigetet egy újkori töltés köti össze a szárazfölddel. A várból mindössze néhány rövid falszakasz maradt a keleti és a nyugati oldalon. A sziget középső részén egy kb. 15

méter átmérőjű kis domb emelkedik kb. 1,5 méterrel környezete fölé. Ez valószínűleg a vár belső épületeinek romjait rejt.

A vár parancsnoka általában a Krassó vármegyei alispán volt. Haram 30 kilométerre (NyDNY-ra) feküdt a krassói Benke-birtokoktól, területét később Temes vármegyéhez csatolták, minthogy a vízivár a két megye határán, és egyúttal az országhatáron feküdt.

1412-ben Benkefi Péter tovább folytatta Arad megyei birtokain terjeszkedő magatartását, ami miatt ismét összeütközésbe került szomszédaival. Valószínűleg az 1416-1418 közötti, második alispánsága idején is folytatta birtokszerző munkáját; mert ennek végén, 1418-ban hallunk a krassói birtokai közelében lévő Bácsövísén történt önkényeskedéséről.

1421-ben a polgári származású Kolozsvári Tamás aradi alispán (1410-1425), aki Pipo embereként, ura jóvoltából Mikeháza (Küküllő m.) és Csálya (Arad m.) kis uradalmainak a földesura lett. Leányait Zsigmond 1426-ban fiúsította apjuk érdemeiért, birtokai később egyik vejére, Guti Ország Jánosra szálltak.

1421-re azonban Benke Péter már nemcsak Ség, hanem a körülötte fekvő két Csálya, Gergelyforra és Tófája birtokosa is volt, így az ezekre szóló királyi adomány csak az ő és örököse, Miklós hozzájárulásával történhetett.

Belső-Csálya várral is rendelkező település volt, melynek 1421 előtti birtokosi ismeretlenek. 1421-ben a Kolozsvári család szerezte meg, majd annak kihaltával a gúti Országokra szállt, akik 1437-ben kapják (Mihály és János) Pél, Szárcsaháza és Pongrácz falukat Zsigmond királytól; 1471-ben pedig (Mihály) a szeri Pósa fiak uradalmainak felét Mátyás királytól. Birtokuknak Csálya várkastély és Kovászi mezőváros volt a központja, de már 1478-ban (Lőrinc) Kovászi, 1486-ban pedig (Sebestyén) Belső-Csálya (a várkastéllyal), Külső-Csálya, Tófája, Szárcsaháza, Pongrácz, Jász-Pél (Peel), Földvár, Keresztur, Panád, Kovászi, Kő, Gyarak és Gergelyforra részeit a Harasziaknak zálogosították el. 1514-ben Dózsa György serege az Arad vármegyei Orod és Zádorlaka várak mellett Csályát is elfoglalta, mely később, 1530-ban suráklini Petrovics Péteré volt, aki 1530-ban eladta a hozzá tartozott helységekkel együtt 6000 aranyforintért Lévy Zsigmond, Russóy János, eperjesi Pathoczy Miklós és Kálvay Ferenc özvegyeinek, akik „hihetőleg bátorság okáért kívánták oda venni magokat”. 1549-ben Ujhelyi János volt a csályai várnagy. Tinódi „Erdéli Históriaja” szerint 1553-ban

„Csálya várába beszállott vala
Az Mihál Bekovit, ki Ahmat bék vala,
Három agával kétszáz beslia vala,
Száz haramiával Csályában vala”.

Nagy- és Kis-Csálya 1609-ben böki Paczot Ferenc özvegye, Balassa Anna birtokába került, ám a vár ekkor már nem állt. A falut 1613 után elpusztult. Aradtól nyugatra, a mai Csálya-erdőben 1835-ben még álltak a vár és egyéb épületek alapfalai.

Habár tehát a Benke-család tagjai 1421 után csak részbirtokosok voltak a fentebb említett Arad környéki településeken, elképzelhető, hogy korábban (kb. 1410-1421) a Belső-Csályai vár is a tulajdonukban volt.

A birtokviszonyai alapján jómódú középnemesi család utolsó ismert tagja már egyértelműen benkefalvi Benke Miklós nevet viselt, és a „mester” címet használta; apjához hasonlóan

1430—1431 között Krassó vármegye alispánja volt, amiről arra következtethetünk, hogy az itteni birtokai ekkor még megvoltak. Az 1430-as évek elejére az országhoz csatolt déli tartományok elvesztek, és állandósultak a török betörések. A Zsigmond halála utáni zavaros időkből nincs adatunk a családról, majd 1459-ben Benke János már a Felvidéken tevékenykedett, mely később Mátyás Cseh- és morvaországi hadjáratainak kiindulópontja volt.

Krassó vármegye környékén az 1440-es évek sikertelen védekező hadjáratai után, Kinizsi fellépésével sikereket értek el, ám az állandó háborúság már akkor is komoly károkat okozhatott. 1490 után, II. Ulászló hatalomra kerülésekor a török feldúlta Nagyváradot. A fejtelenséget jelzi, hogy a fekete sereg fellázadt, Kinizsinek kellett szétvernie. 1500-ra a Délvidék folytonosan harcban állt.

Nézetem szerint az 1450-es években, vagy pár évvel később, a benkefalvi Benke család elhagyta Krassó vármegyei birtokát. A család tagjai közül néhányan az ország központjába költözve, később a királyi udvar szolgálatába állhattak; míg nagyobb részük biztonságosabb területekre, tehát az aradi birtokokra vonulhatott vissza; de legkésőbb a XV. század végére pedig ezt is elhagyták, és az ország másik védett részére, a Székelyföldre költöztek.

Így a tardoskeddi Benke-ágot megalapító Tamás apja ill. esetleg nagyapja már Mátyás király idejében Nyitra vármegyében élhetett; ahol később Tamás az 1490-1516 között uralkodó II. Ulászló, majd (1516-1526) II. Lajos solymászaként kapott kiváltságlevelet. A család másik része, akik később, ténylegesen a török hadak elől menekülve hagyták el a déli birtokokat, az akkorra meggyengült királyi hatalom központja helyett Udvarhely vármegyébe költöztek, ahol a hagyományos székely társadalmi rendbe beilleszkedve, Magyarországra vetődött rokonaiknál 100-150 évvel később, 1673-ban kaptak nemeslevelet. Az erdélyi főág tehát lassabban tagozódott be a nemesi-rendi társadalomba, mint a magyarországi; követve ezzel a regionális történelmet.

Látjuk tehát, hogy családunk őse a XIII. század elején Biharban élhetett; hogy leszármazottai a délvidéki harcokban tüntették ki magukat, és emelkedtek középnemesekké, majd az 1520-1570 közötti időszakban úgy magyarországi, mint az 1560-1600 időközben erdélyi lakosként részt vettek a török harcokban, végül a korszak végén, 1673-ban illetve 1699-ben ismét kitüntetésben részesültek vitézségükért. Mint fent láttuk illetve alább látni fogjuk, a család Magyarországon élő tagjai a Rákóczi-felkelésben, valamint az erdélyi ág egyes tagjaival együtt az 1848-49-es harcokban is részt vettek, ahogy az I. világháborúban is.

Mindezzel felvázoltuk a magyarországi és erdélyi főág előtörténetét. Arra vonatkozólag, hogy hogyan látták mindezt családtörténetünk korábbi vizsgálói, valamint hogy ezzel kapcsolatban „benkefalvi-elméletünk” milyen kitekintést enged az 1200-as éveknél korábban történetekre, az V. ill. VI. fejezetben foglalkozunk.

Már most meg kell jegyeznünk azonban, hogy az 1300-as évek elejétől konkrét személyekhez is köthető módon földbirtokkal rendelkező Benkék birtok- vagy címeradományokkal soha nem kaptak egyúttal nemességet is, egész egyszerűen azért, mert már nemesek voltak. Az, hogy 1200 előtt semmilyen dokumentum nem szól arról, hogy Benkének nemességet adományoztak volna, és 1300-tól kezdve biztosan nem történt ilyen, arra utal, hogy a megkérdőjelezhetetlenül ősnemes család vagy valamilyen Árpád-kori nemzetségből eredt, vagy alapítóját egyedi érdem alapján nemesítették meg. Magam az utóbbit valószínűsítem.

V. A Benke-család történetére vonatkozó korábbi elképzelések

1.) Benke Gyula és József vizsgálódásai

Családunk származásának taglalatát lezárva, figyelmünket azokra a véleményekre, ismertetésekre fordítjuk, melyeket mások szereztek e tárgyban; s amelyekre (mint pl. Kempelen családfája és gyűjtése) mi is támaszkodtunk a jelen munkában.

A családról két nevezetes ismertető jelent meg.

Az egyik, melyet a Pallas Nagylexikon közöl, s melyet a kettő közül a megalapozottabbnak tartok:

„Benke-család.

Székely eredetű régi nemes család, mely később Magyarországra is elszármazott. A család tagjai kiválóan katonai pályán tűntek ki és a Rákóczy-felkelésben, valamint az 1848-1849. szabadságharcban élénk részt vettek. Az első címeres nemes levelet II. Lajos király 1523-ban Benke Tamás Nyitra vármegyei tardoskeddi birtokosnak adta azokért a szolgálatokért, melyeket ő és atyja a királynak teljesített. Később Miksa király 1573. Benke Mátyásnak és Istvánnak újabb címeres nemes levelet adott. Az igen szétágazott család jelenleg Nyitra, Nógrád, Pest, Abaúj, Szabolcs és Vas vármegyében, valamint Erdélyben van elterjedve. A család címere; kék alapon vadgalamb, olajágot tart csőrében, karmai között pedig arany almát. A sisakdísz: Barna zsinóros dolmányú álló alak, balkarját csípőjén pihentetve, felemelt jobbában pálmaágot tart.”⁵³

A másik ismertető elkészítése Benke Gyula nevéhez fűződik, aki 1904-es nemességmegerősítéséhez családtörténeti kutatásokat folytatott. Többek között az 1573-as oklevelet is megkísérelte felkutatni, de nem járt sikerrel.⁵⁴ Az ismertető két változatban áll rendelkezésemre: az egyik, amely Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai sorozatának Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéről szóló részének első kötetében megjelent:

„Benke (tardoskeddi).

Régi nemes család, mely a hagyomány szerint a „Berencs” nemzetségből, III. Endre magyar király Rátold nevű apródjától származik és Nyitra vármegyében Nyárhida, Farkasd, Tardoskedd, Negyed és Mocsonok községekben birtokolt, melyek 1295 körül az esztergomi érsekség birtokába jutottak, s Nyárhidán, Tardoskeden és Farkasdon a család tagjai később csak részirtokosok voltak, kiknek egyenes leszármazói ugyanott még ma is élnek, kik közül az utolsó nemesi összeírásnál 1847-ben id. és ifj. János, Pál, György és Gáspár farkasdi birtokosokat Nyitra vármegye igazolta. II. Lajos magyar királytól Tamás, tardoskeddi birtokos, a király sólymára, kiváltságlevelet kap; Tamásnak utódai, pedig Mátyás és István farkasdi birtokosok; 1573-ban II. Miksától címeres nemeslevelet kapnak „tardoskeddi” előnévvel. A család tagjai közül id. János és ifj. Ferenc 1781-ben Nyitra vármegye bizonyítványa alapján Pest vármegye nemesi sorába felvétettek és kihirdetettek. E családnak most élő tagjai Pest vármegyében; Gyula takarékpénztár-igazgató, volt

⁵³ Pallas Nagylexikon, „Pallas” Irodalmi és Nyomda Részvénytársaság, Bp., 1893.

⁵⁴ Az igazolás kiadását javasoló minisztertanácsi határozat is tartalmazza, hogy a kérelmező nem volt birtokában ennek az oklevélnek, így azt nem mutatta be.

országgyűlési képviselő, a vaskorona-rend lovagja, kinek régi magyar nemességét és tardoskeddi előnevét őfelsége 1904 szept. 3-ikán megerősítette. Fiai György, Imre, Miklós, és Sándor.

Címer: kékben, zöld mezőn jobb felé vágató, vörös kantáros, zöld nyeregtartójú, fehér lovon ülő, aransujtásos vörös ruhás, vörös fityegős és sastollas kucsmájú magyar vitéz, fölemelt jobbában aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török fő, baljában a kantárszárát tartva. Sisakdísz: könyöklő, arany sujtásos vörös ruhás, aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török főt tartó jobbkar. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”⁵⁵

A leírás másik, rövidebb változatát Gyula egy 1910.XII.19-én kelt levelével együtt elküldte Benke Bélának, későbbi altábornagynak, aki saját, katonaságon belüli nemesség- és előnévigazolásához számos okmányt összegyűjtött; melyek közül néhányat ekkoriban Gyula rendelkezésére bocsátott, majd később a többivel együtt öccsére, Józsefre bízott.

Benke József nem gyártott elméleteket a család múltjára vonatkozólag, megelégedett a saját élete során végbement történések dokumentálásával, valamint származását igazoló iratok gyűjtésével és rendszerezésével. Ennek ellenére munkálatai rendkívül hasznosnak bizonyulnak, mert az általa beszerzett és megőrzött okmányok stabil alapot nyújtanak a további munkához, ill. jelen összefoglaló megírásában is nagy hasznot hajtottak.

Többek között tehát Benke Gyula Bélához írt levelét és leírásának egy változatát is megtaláltam ezen okmányok között,⁵⁶ melynek szövege a következő:

*„Méltóságos Benke Béla úrnak, m. kir. honvédeztárs, Kolozsvártn.
[3 db. melléklet]*

*Budapest, 1910. december hó 19-én.
IV. Semmelweis utca 4.*

Igen tisztelt rokon!

E hó 14-ről kelt nagybecsű levele kíséretében küldött 2 okmányt csatoltan visszaszolgáltatom.

Midőn kérésem gyors és előzékeny teljesítéséért őszinte köszönetem nyilvánítom, megemlíteni kívánom, hogy adataink egybevágók, csupán Pál utódának csak „Istvánt” mondtam, és ezért volt eltérés az utód jelzésénél, mit táblámon szíves útbaigazítása alapján helyesbítettem.

Az én ágam szinte meg van, csak az Istvántól származott Péter, Miklós és György utódait csupán az 1800-as évek elejéig tudtam kipuhatolni.

Különben az eddigi tábla is elég érdekes, mert kevés családról van ilyen.

Megemlíteni kívánom azt is, hogy Magyarország összes megyei levéltárnokait megkérdeztem a családra vonatkozó adatok iránt, és kevés kivétellel mindegyiktől kaptam választ, s így megtudtam, hogy a „tardoskeddi Benké”-kre vonatkozólag Nyitra, Esztergom, Komárom, Pest-Pilis-Solt-Kiskun s Abaúj-Torna megyék levéltárában vannak is adatok és okmányok.

⁵⁵ Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye monográfiája I., Szerk.: Borovszky Samu, Bp., 1910.

⁵⁶ Magyar Orsz. Lt. P 1789/63.

Vannak ugyan más megyékben is „Benké”-kre vonatkozó iratok, de azok más Benké-k, és nem Nyitra megyéből származottak.

Sajnos sem az 1523-ban II. Lajos király által adott kiváltságos oklevél eredetijét, sem az 1573-ban Miksa császár-király által adományozott címeres nemeslevél sem eredetijét, sem másolatát nem tudtam feltalálni, csupán a II. Lajos király által adott kiváltságos oklevél másolata van meg Nyitra megye levéltárában.

Érdekes, hogy az 1725-iki nemesi összeírásnál Benke Miklós bemutatta az 1573-ban adományozott nemeslevelet Nyitramegyénél, azonban sem a jegyzőkönyvben, sem más iratban nincs meg a leírása.

Csatoltan mellékelek egy a családra vonatkozó rövid ismertetést, melyet a „Magyar nemzetségek”, Dr. Karácsonyi János akad. tag könyve után írtam, és Kempelen Bélának meg fogom küldeni.

Szíves előzékenységét ismételten megköszönve, maradok őszintén tisztelő rokona,

Benke Gyula s.k.”

Majd következik a leírás, mely szerint a Benke:

„Régi nemes család, mely a „Berencs” nemzetségből, III. Endre magyar király Rátold nevű apródjától származik és Nyitramegye: Nyárhida, Farkasd, Tardoskedd, Negyed és Mocsonok községekben birtokolt. Tardoskedd és Farkasd községekben még ma is élnek a család egyenes leszármazói.

A család első ismert őse: Benke Tamás, a király sólymára és tardoskeddi birtokos, II. Lajos magyar királytól, neki és édesatyjának, Ulászló királynak teljesített hű szolgálatai elismeréséül 1523-ban, Márton evangélista napján, a Nyitra vármegyei Nyárhidán kelt kiváltságos nemesi oklevelet nyert.

Később II. Miksa, ausztriai császár – magyar király, Benke Tamás utódainak: Mátyás és Istvánnak 1573. november 30-án megerősítvén nemesi kiváltságukat, „tardoskeddi” előnévvel címeres nemeslevelet adományozott.

A nemességet nyert Benke Mátyás fia: Péter volt, kitől István származott és ki már az 1695-iki országos nemesi összeírásban bennfoglaltatik. (Nyitra megye levéltárában II./83. sz. alatt őrzött okmányok)

Ferenc József, ausztriai császár – magyar király 1904. szeptember 3-án Benke Gyula volt országgyűlési képviselő és takarékpénztári vezérigazgatónak és törvényes utódainak régi magyar nemességét és a „tardoskeddi” előnevet megerősítette és a nemesi oklevél a Királyi Könyvekbe 1904. november 11-én beiktattatott.

Címer: Kék pajzsban zöld mezőn, jobb felé vágató, vörös kantáros, zöld nyeregtartójú, fehér lovon ülő, aranysújtásos, vörös ruhás, vörös fityegős és sastollas kucsmájú magyar vitéz, fölemelt jobbujában arany markolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török fő, baljában a kantárszárat tartva.

A koronás, nyílt lovagsisak díszje: könyöklő, arany sújtásos, vörös ruhás, arany markolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török főt tartó jobbkar.

Foszlányok; jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.”

Végül, mielőtt hozzákezdenénk a fenti források értékeléséhez, érdemes még egy pillantást vetnünk Gyulának az Országgyűlés almanachjában található életrajzának első soraira (életéről részletesebben lásd a IX. fejezetet):

„Benke Gyula (...) régi székely nemes családja a Rákóczy-forradalom idejében Magyarországra költözött.”

Mint látszik, a Benke-család eredetére és pontos történetére vonatkozó ismeretek, elképzelések a XIX. század végén meglehetősen ellentmondásos képet mutattak.

Mint láttuk, ekkoriban családjunk néhány jeles képviselője szükségét láthatta, hogy némiképp tisztázza származását; Benke Béla és József tisztársai előtt, Gyula pedig a király előtt igazolta nemességét, többé-kevésbé reprezentatív okokból (a nemesi előnév használata érdekében).

Gyula tehát nemességének megerősítését kérvényezte, ami a korban gyakori szokás volt. Ilyenkor egy magyarul írt, címerképpel díszített oklevelet adtak ki a kérvényező számára, aki általában csak saját szűk családjá, néhány személy számára váltotta azt ki. Ehhez hitelt érdemlően kellett bizonyítani a nemesség tényét és az érintettek származását. Feltehetően ebből a célból készült a Kempelen által közzétett genealógia (családfa), mely alapján a fentieket írtuk, s nyilván azért az 1573-as oklevélről van szó, mert ezzel járt nemesi előnév is. Erről tanúskodik a Borovszky-monográfiában megjelent, és Benke Bélának elküldött leírás is. Jegyezzük meg, hogy az előbbi két forrás, melyek a megerősítés után keletkeztek, már nem adnak hírt a tardoskeddi Benke család székely származásáról.⁵⁷

Az 1573-as oklevél előkerítésére Gyula, mint a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság tagja, a következő felhívást tette közzé a társaság lapjának (Turul) 1901. évi 3. számában:

„Társulatunk egyik tagja azon kérelemmel fordul olvasóinkhoz, hogy a ki a Benke Mátyás és Istvánnak 1573-ban adományozott armális eredetijéről vagy annak hiteles másolatáról tudomással bír, szíveskedjék azt vele a szerkesztőség útján tudatni.”

Mint említettük, nem járt sikerrel, de nemességét az oklevél hiányában is sikerült igazolnia. 1910-ben, állítása szerint Karácsonyi János: Magyar nemzetségek című munkája alapján, az első országgyűlési életrajzában szereplő székely-eredet helyett új elképzelést alkotott származásáról, mely családjunkat a Berencs nemzetségből eredezteti.

Lássuk most, miben volt igazuk a fenti megállapításokat tevő genealógusoknak, s miben tévedtek!

Az, ami Benke Gyula 1897-1901-ben kelt életrajzában áll, hogy a Benkék a Rákóczy-felkeléskor érkeztek Tardoskeddre, egyértelműen téves elképzelés (a család székely származásának hangsúlyozásával pedig bizonyára a kézdivásárhelyi körzet lakosságában

⁵⁷ A Gyula 1901-es újraválasztásakor készült országgyűlési életrajz pedig csupán a nemesség tényét említi, a család történetére nem tér ki.

igyekezett rokonszenvet kelteni, melynek képviselője lett). Saját, később készített genealógiája szerint őseink már 1600-ban ott éltek, és egyértelmű, ha a családfa hiányos volna is, hogy az 1500 környékén már odaérkezett Benke Tamás-féle család leszármazottjai voltak. Az előbbi tévedéssel Gyula családjának magyarországi „ősiségét” leszállította, amennyiben így 200 évvel kisebb magyarországi múlt állna mögötte.

Egyébként valóban igen „rég magyar nemességének” igazolása érdekében később ellenkező tévedésbe esett, melyre a Borovszky-leírás első, többsoros mondata utal. Ez azt az érzetet kelti az emberben, mintha „Rátoldtól” Tamáson keresztül Gyula idejéig teljesen folytonos volna a család Nyitra vármegyei birtokossága. A leírásból nem derül ki, hogy a III. Endre/András kortársaként, 1290 körül élt *Rátold* neve pontosan mi volt (Rátót, Rathold, Benke Rátold, egyéb variációk). Az sem egyértelmű, hogy Rátold még a Berencs nemzetség tagja volt, vagy már egyértelműen Benke.

Az első lehetőség szerint Rátold egyértelműen a Berencs nemzetséghez kapcsolható, és tőle származna a család. Lássuk, miféle is ez a Berencs genus!

„BERENCs – Egyetlen szomorú emlékű tagját említi IV. Béla 1244-iki oklevele s ez volt Malsa fia Miklós. Rablólovag vala, de egyszer éppen tetten érték s az akkori szigorú törvények szerint felakasztották. Birtokai voltak: Nyárhid, Bozman (Érsek-Ujvár mellett), két »Belgyan« (Kis- és Nagy-Bölgyén Nagy-Tapolcsánytól északra) és »Scelchauz« Nyitra felett (Szolcsány ?). Birtokairól ítélve, nem volt külön nemzetség, hanem a Lipovnok egy ága, mely lakóhelye után Berencs nevet kapott.”⁵⁸

Ha az előbbi szócikk helytálló, úgy Rátold pusztá léte megduplázza azoknak a személyeknek a számát, akikről a meglehetősen homályos történetű Berencs nemzetségből tudomásunk van.

A Berencs egy nagy Nyitra vármegyei nemzetség-asszociátumnak lehetett a tagja, ha egyáltalán valaha is létezett és nem valamilyen vezetőknév közvetlen előzményeként merül fel. Ezt a képződményt a Divék-Lipovnok-Koros-Berencs nevek fémjelzik. Mindet különállóként kezelik, de lényegi különbség talán csak az egyébként igen kiterjedt Divék és Lipovnok között lehetett volna, ha nem fonódtak volna össze kibogozhatatlanul. Ez a két nemzetség – amivel az utóbbi kettő neve is felmerül – volt Nyitra vármegye legősibb és legfontosabb birtokosa. A belőle származó családok címere csak a XV. században alakulhatott ki, ám motívuma mégis olyan egységes és elmaradhatatlan, mint a Rátót leveles ága vagy az Osl nemzetség karmos sasszárnya. Ez a motívum pedig a fa előtt álló medve.

„Korus, Zala vármegye főispánja és Nyitra várnagya, ki egykor vadászat alkalmával István királyi herceget, utóbb II. István név alatt magyar királyt, egy medve karmai közül szabadította meg, mely s egyéb érdemeiért Nyitra megyében Illvos (másutt Illus) nevű földet kapta 1130-ban maga és fiai Betlehem és Echa részökre mely helység nevéől Korosnak neveztetett. Utódai utóbb ezen nevezetes esemény emlékére, a királynak a medvétőli megmentés történetét címerükbe vették föl.”

Az összes említett nemzetség Korustól eredezteti magát, és (talán a rendelkezésre álló forrásoknak megfelelően) többé-kevésbé ugyanazokat az ősokeket mutatja fel. A nemzetség családjai közé tartozik pl. Rajcsányi, Turcsányi, Rudnay, Berencsy, Koross, Lipovniczky, Kosztolányi stb.

⁵⁸ Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig, I. kötet, Budapest, 1900-1904.

A Benke család már csak (valóban) székely volta miatt sem származhat a Felvidékről (bár a honfoglalás idején éltek székelyek a környéken); márpedig az összes magyarországi, nemesi Benke-családnál él a székely származás mondája (melyre a következő fejezetben térünk vissza).

Az is kizárja az említett nemzetségek bármelyikéből való eredetünket, hogy címerünkben nyoma sincs sem medvének, sem fának (melyek egyébként is mindig együtt szerepeltek), holott pl. a Rudnayak egy időben „de Ursina” (kb. Medveczky) „előnevet” használtak, ami jól jelzi e címermotívum fontosságát a Divék-nem szemében. Ráadásul – a nemzetségek családjával ellentétben – nevünk bizonyosan személynévből ered, míg az övék főként településekből, melyeket többnyire nem ősükről neveztek el, hanem csak később szereztek meg.

Gyula, levélbeli állítása szerint Karácsonyi említett munkájában bukkant rá Rátold alakjára. A mű alapos áttanulmányozása alapján (melynek részleteire itt nem térek ki), a benne foglaltak alapján bizonyos:

- I. hogy a műben csupán egyetlen helyen, a Divék nemzetségnél szerzünk tudomást Rátót és nem Rátold királyi apródról, tehát a király (III. András) uralkodásának vége előtt nem sokkal, valamint amikor a Berencs-nem állítólagos birtokai már az esztergomi érsekség tulajdonában voltak.
- II. Semmi nem utal a leírásban arra, hogy Rátoldnak akár a Divék, akár a Berencs, akár bármilyen más nemzetséghez köze lett volna.
- III. Ellenkezőleg, azt olvassuk, hogy a Berencs nemzetségből csak egyetlen személyről van tudomásunk, s hogy az voltaképpen nem is volt (önálló) nemzetség.

Ennek megfelelően levonhatjuk a következtetést, hogy Benke Gyula nem támaszkodhatott erre a műre, amikor Rátoldot a Berencs nemzetség tagjának nyilvánította, és a Benke-családhoz köthető birtokok mellett egyéb birtokosaként nevezte meg. Sőt, Karácsonyi műve – bár félreérthető – inkább sugallja azt, hogy Rátoldnak semmi köze nem lehetett a Berencs nemzetséghez, a Benke-családhoz pedig még úgy se. Egyébként Rátoldnak csupán a létezésére is nehezen lehet rábukkanni Karácsonyi munkájában, s nem a Berencs, hanem a Divék nemzetségről szóló részben, tehát képtelenség őt valamilyen szinten is e mű alapján a Berencs-nemhez kapcsolni.

Mindenesetre Rátót személye alkalmasnak tűnt Gyula számára arra, hogy a Benkéket egy zavaros történelmű, de ősi hírben álló nemzetség tagjának nyilvánítva ősi nemességünket „de genere” próbálja a honfoglalás felé kenegetni.

Azt hiszem, sokkal érdekesebb lehet családunk igazi őstörténete annál, semmint hogy ilyen tendenciózus, nyilvánvaló értelmetlenségekre kellene ragadtatnunk magunkat, azt megkreálandó.

A fentiek szerint tehát a Benke Gyula által végzett vizsgálatok, minden jó szándékuk ellenére, nem vehetők komolyan.

A fenti ismertetések közül, mint kitűnik, a Pallas Nagylexikonban talált gyakorlatilag tökéletesen megfelel az akkori valóságnak. Amint a fenti fejezetekből világos, „Az igen szétágazott család” akkor valóban „Nyitra, Nógrád, Pest, Abauj, Szabolcs és Vas vármegyében, valamint Erdélyben” lehetett elterjedve.

Különöse érdekes az ugyanitt közölt, 1523-as címerre vonatkozó leírás is, melyre a VII. fejezetben térünk vissza.

A jövőben érdekes lesz annak is utánajárni, vajon mit takarhat a Pallas-leírásban is szereplő, sokat sejtető megjegyzés (amire Benke Gyula életrajza sem tévesen utal), hogy családunk tagjai „a Rákóczy-felkelésben, valamint az 1848-1849. szabadságharcban élénk részt vettek”. Az, hogy „tagjai kiválóan katonai pályán tűntek ki”, már az eddig leírtak alapján is magától értetődő.

2.) „Benke-Benkő – összefonódások”

Azon feltevések mellett, melyek családunk Nyitra vármegyei eredetének kimutatására irányultak, érdemes megvizsgálunk egy másik jelenséget is, ami szintén okot adhat félreértésekre; és mely vizsgálat során néhány gondolatot ismét megfogalmazhatunk családunk székely származásának kérdésében.

Mint említettem, vezetéknevünk minden bizonnyal a Benedek latin eredetű személynév középkori becézett formája; Benke, Benka, Benkedi. Az előbbi névnek azonban értelemszerűen további becézései is lehettek, és maga a keresztnév is vezetéknevvé alakulhatott. Így a különféle Benedek és Benkő családok is a Benedek személynévből eredeztethetik vezetéknevüket. A családok egyes részei áttérhettek a Benedek név más variációjára, ami nyilván nem származásbeli különbséget jelölt. Elírással, a tájszólás fonetikus rögzítésével is kialakulhattak időleges névvariánsok, melyeknek vajmi kevés közül van az egyes családok genealógiai viszonyaihoz. Munkám során hamar észrevettem, hogy az Erdély bizonyos, fent említett vidékén mérsékelten elterjedt Benke név mellett tömémentelen Benedek és Benkő család található, csakhogy sokkal szélesebb területen. Ezen családok történetét kellő mértékben áttekintettem, így vállalkozhatok azon mozzanatok kiemelésére, melyek összefüggenek a Benke család történetével.

Egyrészt Kempelen Béla könyvében említést tesz egy „Benke alias Benkő” családról, mely „Kihirdettetett 1781. Pestmegyében. (Nyitram.) Címerpecsét Pestm. levéltárában.” Mivel ez a pecsétlenyomat a mi 1523-as címerünket mutatja, egyértelmű, hogy az itt szereplő „Benkő családbeliek” valójában az „idősebb János és ifjabb Ferenc” nevű Benkék voltak, akik Farkasról kerültek Pest vármegyébe. Ebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a Nyitra vármegyei Benkék időnként a Benkő nevet is használták; itt tehát a kvázi véletlennek tekinthető névvariációval van dolgunk – amint azt a váci Benke-ág ismertetésénél már említettük.

Ugyanez a helyzet a semjén/siménfalvi Benke/Benkő családdal; mely a fentiek szerint az Erdélybe érkezett hajdani benkefalvi Benkék első lakóhelyei közé tartozott, Udvarhely vármegyében. Három adatot találtam róla:

- Benkő (siménfalvi, alias Nagy).
Lófőséget 1609. márcz. 27. B. Ferencz nyert. (Gyfv. LR. VI/108.) (Kempelen)
- Benke (semjénfalvi, alias Nagy).
Nemességét 1609-ből l. Gyfv. LR. VI/107 (Kempelen)
- Benke Elek adótárnok, szül. 1865. Siménfalva (családtörténeti adattár)

Abból a tényből, hogy Siménfalva és Semjénfalva ugyanaz a település, valamint Székelyudvarhely környékén, ahol fekszik, korábbról számos Benke-családról van

tudomásunk (Bágy, Székelykeresztúr (Keresztúrfalva), Abástfalva), illetve hogy mindkét család régen ugyanazt a névváriánst használta (Nagy) és nemességük egyaránt 1609-ből való, megállapítható, hogy minden valószínűség szerint ugyanarról a családról van szó, mely a későbbiekben elsősorban a Benke nevet használta.

Harmadszor a kézdisárfalvai Benkő családról teszünk említést, mely előneve alapján Erdélyből származik, mégpedig olyan településről, ahol Benkék is éltek (Laborfalva környékén). Borovszky monográfiájának Nyitra vármegyei kötetében áll róluk a következő:

„Benkő (Kézdi-Sárfalvai)

A család a XVIII. században tűnik fel Nyitrában, Vág-Újhelyen volt birtokos (1762.) Jelenleg Alsó-Vásárd birtokosa. A család tagjai főképp a katonai pályán tűntek ki. József 1816-ban huszárkapitány (12. huszárezred), László (sz. 1828–1898) 1848–49-iké huszárkapitány, József cs. és kir. tábornok.

Címer: Kékben, természetes pelikán, sárga fészében, fiait vérével táplálja.

Sisakdísz: hajlott, páncélos kar, aranymarkolatú görbe kardot tart, melyre turbános török fő van tűzve.”

A két család története több ponton is összekeverhető.

Egyfelől, mivel az előbb említett két „Benkő” „idősebb János és ifjabb Ferenc” nincs rajta a Kempelen-féle genealógián, azt feltételezhetnénk, hogy ennek az utóbbi Benkő családnak voltak a tagjai, ami szintén Nyitra vármegyében élt; különösen, hogy a váci káptalanban a Benkő családnak is van pecsétlenyomata, 1713-ból, Q 565 jelzet alatt.

Ezzel szemben áll a tény, amire az előbb is utaltunk, hogy az 1781-ből és 1818-ból utánuk maradt pecsétlenyomatokon az 1523-as Benke-címer van, kézdisárfalvai Benkő József 1816-os, Siebmacher címerkönyvében szereplő pecsétmintája pedig az ettől eltérő, pelikános címer; továbbá hogy Kőszeghy Sándor fent említett monográfiája szerint János és Ferenc eleve Vácon élt; ami a fentiekben leírt, az 1735-ben meghalt Pétertől leszármazásuk alapján egyértelmű.

Másodszor érdekes az, hogy a család csak a XVIII. században került Nyitra vármegyébe, valamint harmadszor az is, hogy önáluk egyértelműen szerepel az 1848-as részvétel.

Idézzük most fel, hogy a tardoskeddi Benke család tagjai magukat olykor Benkőknek nevezték, s hogy „Benke Gyula (...) régi székely nemes családja a Rákóczy-forradalom idejében Magyarországra költözött”, valamint hogy a Benkék „székely eredetű régi nemes család, mely később Magyarországra is elszármazott” s „tagjai kiválóan katonai pályán tűntek ki és a Rákóczy-felkelésben, valamint az 1848-1849. szabadságharcban élénk részt vettek.”

Meglepő volna-e ezután azt feltételezni, hogy mind a székely származás, mind az 1700-as évek első felében zajló Rákóczi-szabadságharc során való áttelepedés, mind a '48-as részvétel és a katonai hagyomány mítosza a tardoskeddi Benke-családra nézve abból eredne, hogy annak időszakos Benkő-névváriánsa alkalmat adott a történészeknek, hogy őket a sárfalvai Benkőkkel összekeverve az utóbbi család érdemeivel ruházzák fel? Ráadásul a Benke Gyula-féle nemesség-megerősítés előkészületeinek időszakából és azután már szó sincs Rákóczi-

felkelésről, székely eredetről vagy 1848-49 – es részvételről, ami azt is jelenthetné, hogy az alaposabb kutatás során kiderült a valótlanságuk.

Ha a tényekhez ragaszkodunk, szó sincs erről. A székely származás, mint családi hagyomány, a Benkék között általánosan elterjedt, és a laborfalviakkal való címer-egyezés, melyre alább kitérünk, impozáns érvként mellette áll. Az előbbieken kifejtettük azt is, hogy Gyula célja a székely eredet elhallgatásával az újabban kreált Berencs-elmélet létjogosultságának biztosítása lehetett. A Rákóczi-szabadságharcban való részvétel homályos kérdés, de felvethetjük, hogy a Felvidéken és Tardoskedden számottevő volt a kuruc jelenlét, úgyhogy a mi családtagjaink éppúgy csatlakozhattak a felkelőkhöz, mint bárki más. A Benke-család XVIII. századi áttelepülése kronológiailag szinte megmagyarázhatatlanná teszi a magyarországi és erdélyi Benkék szétválási folyamatát, különös tekintettel arra a tényre, hogy Benke Tamás már 1523-ban Tardoskedden birtokolt. Mellesleg, Rákóczi-felkelésben való részvételről nincs szó a kézdisárfalvai Benkők fenti ismertetőjében, ahogy nem szerepel szó szerint az sem, hogy XVIII. századi „feltűnésük” vajon egykorú áttelepedésből származik-e (a magam részéről egyiket sem zárom ki). A katonai hagyomány és a '48-as részvétel pedig mindkét családról elmondható; bár érthető, hogy Benke Gyula nem kérkedett Ferenc József előtt családja kuruc és negyvennyolcas múltjával, mikor nemessége „kegyelemből történő” megerősítését kérte.

Emellett a két család birtokai egymástól messze, Nyitra vármegye déli ill. északi csücskében helyezkedtek el, ami értelmes ember előtt megnehezítette volna az összekeverésüket.

Habár nem elképzelhetetlen, hogy a sárfalvai Benkők rokonságban álltak az erdélyi Benkékkal, én a címerük és a Benkők alább leírt Erdélyi viszonyai folytán úgy vélem, hogy a két családnak semmi köze egymáshoz, s a felvetett egybeesések is csak első ránézésre ejthetik zavarba az embert.

Negyedszer, szinte zárójelben kell még megemlítenem, hogy a Benkék két erdélyi elterjedési gócnak egyikében, az említett Sepsiszentgyörgy-Kézdivásárhely medencében, Maksán élő Benke András birtokos kapcsán is felmerülhetne, hogy a maksai Benkő családból származik. Ez utóbbi családnak azonban 1635-ig visszakövethető a leszármazása (lásd: Kempelen), és egyetlen András sem szerepel benne; a címere is gyökeresen eltér a Benke-címerektől. Emellett az 1800-as évek végének alaposabb adminisztrációja folytán a véletlen névvariáció is kizárható.

Ezeken az eseteken kívül még csak látszólagos kapcsolatokat sem találtam a Benke és a Benedek-Benkő családok között.

Lássuk, vajon mi lehet ennek a magyarázata; hogyan kapcsolódik mindez legrégebb őseink származásához (hogyan kerültek a székelyek Nagyvárad környékére, ahonnan a fentiek értelmében családunk származhat) és ahhoz az általam feltételezett tényhez, hogy a Székelyföldön élő Benkék kései betelepülőkként érkeztek oda a XVI. században (vagy nem sokkal az előtt) nyugatról, a krassói Benkefalváról illetve Arad környékéről!

VI. A család székely származásának kérdése

„A legenda szerint, de a történelmi dokumentumok vallomása alapján is Várad alapítása I. (Szent) László királyunk nevéhez kötődik. (...) Az ő uralkodása alatt fejeződött be Erdély végleges beépülése a magyar királyság testébe, az addig a nyugati gyepük mentén őrködő,

harcoló székelyek jó részének az áttelepítése Bihar területére, majd a fokozatos áttelepítésük mai szálláshelyükre, a Keleti-Kárpátok vidékére. (Ezért lett Szent László külön is Erdély patrónusa, mint ahogy ezzel magyarázható a mindmáig Székelyföldön fellelhető megannyi Szent László-ábrázolás és –hagyomány.)

E nagyarányú telepítéspolitikát következtében egyértelműen szükségessé vált egy meghatározó gazdasági és kulturális központ létrehozása a térségben. A település legelső említése a dokumentumokban („populum Varadyensem de Bihor”) az 1091-es és az 1093-as évek közötti időszakra tehető, mikor Szent László áthelyezi az általa alapított püspökség székhelyét a mai Bihar község területéről Nagyváradra.”⁵⁹

„A X. század második felétől a székelyek a magyar állam nyugati–délnyugati és esetleg keleti határain teljesítettek határvédő szolgálatot. Az okleveles emlékek és a földrajzi nevek bizonyossága szerint és Árpád-korban az ország különböző vidékein, elsősorban a gyeptüvonalak közelében éltek székelyek: Baranya, Szerém, Temes, Szabolcs, Abaúj, Gömör, Bars, Moson, Fejér, Tolna megyékben, valamint nagyobb számmal a morva határszélen, Pozsony megye hegyen túli részén, Sasvár közelében, ill. Biharban, de talán Szabolcsban, Ugocsában és Aradban is. Az Erdélybe költöztek kivételével a többiek a 14. sz. végére elvesztették területi-népi különállásukat.

A bihari székelyek a 10. században a mai romániai Bihar megye és magyarországi Hajdú-Bihar megye területén éltek. A "telegdi székely" nevet Bihar megyei Mezőtelegd községről kapták. Területük egészen a Hortobágyig nyúlt, aminek emlékét a Szeben megyei Hortobágy fennsík és folyó is őrzi. Benkő Loránd szerint 12. század elejétől a bihari székelyek erősítést kapnak a lecsendesedett délnyugati határvidékekről, a baranyai székelyektől, az ekkor megjelenő kunok becsapásai miatt. Szerinte a vándorlás legvalószínűbb iránya Baranya > Bihar > Telegdiszék (ez utóbbi Bihar keleti része). A Királyhágón túlra, azaz Erdélybe való áttelepedésük ideje nem világos, viszont a helynevek azt mutatják, hogy – a többi székely nemhez hasonlóan – először a történeti Szászföldön telepedtek le, majd a szász telepések megjelenése után kerültek át Udvarhelyszékre, Csíkszékre és Marosszékre.”⁶⁰

A fenti idézetek szerint Nagyvárad térsége az 1100-1200-as években nagy jelentőséggel bírt a székelyek számára; ez volt az a gyűjtő-terület, ahonnan jórésztük áttelepült a mai Székelyföldre, ahol igen sokáig megőrizte korábbi, hazánk legkülönbözőbb területein folytatott határőrző tevékenységének zálogát, a kollektív nemességet.

Mások szerint, – s én is ezen a véleményen vagyok – a mai Székelyföld a székelyek ősi székhelye volt, akik Attila hun fejedelem seregének és népének maradékaként bírták azt, a magyar törzsek érkezéséig, amikor is nagy számban vettek részt a honfoglalásban és a kalandozásokban is.

Ezen álláspontot, melynek egyik kiváló megfogalmazója Orbán Árpád volt, az újabb genetikai vizsgálatok is alátámasztják. Ezen, teljes magyarságot átfogó elemzések, melyeket Czeizel Endre koordinált, és amelyek az ún. genetikai távolságot használják a népek genetikai rokonságának összehasonlítására (Hummel és Nei módszere), kimutatták, hogy a székelyek a kiskun, jász, és budapesti kevert népességtől rövid genetikai távolságra, a csángó-, palóc- és matyóttól közepes távolságra, a nagykun népességtől pedig hosszú genetikai távolságra

⁵⁹ Magyar történelmi városok; Magyar Könyvklub, Budapest, 2001., 110. oldal; „Nagyvárad” fejezet.

⁶⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9kelyek>

találhatók. Az iráni népesség genetikai távolsága szintén rövidnek mondható. Czeizel könyve a bukovinai székelyek vizsgálati eredményeit tartalmazza, és ezt vetíti ki a teljes székelysége. Ugyanezzel a módszerrel kimutatta, hogy a finn, német, türk népesség közepes távolságra, az őrségi lakosság genetikai állománya azonban (ahol a szkíta-hun-eredet elvetői szerint korábban határörkődtek), „meglepő módon”, nagyon hosszú genetikai távolságban van a székely népességétől.⁶¹

Szabó Károly és Orbán Balázs⁶² szerint pedig az is bizonyítja, hogy a székelyek nem (királyi) telepítvényesek a Székelyföldön, hogy a szászokkal ellentétben – akik valóban azok – , nem rendelkeznek erről szóló adománylevéllel, vagy annak átiratával. Holott *„ha ily adománylevéllel odaszállított telepések lettek volna, bizonyítanák volna el azt a későbbi uralkodók által átiratni és megerősíteni; mivel az – mint a telepések létjogának alapját képező okmány – sokkal nagyobb gondozásban szokott részesülni, hogysem nyomtalanul eltűnhetett volna.”*

Mindenesetre a székelyek X-XIII. századi, erőteljesebb Bihari jelenlétére hivatkozva, nem ok nélkül feltételezhetjük, hogy a benkefalvi család őse, Benke, székely ember volt. A családból később kiváló magyarországi főág tagjaiban – ahogy az erdélyiekben is – továbbélhetett ennek tudata. Emellett, amint az alább tárgyalt címer-azonosságból kitűnik, az erdélyi és magyarországi főág tagjai később is tudtak egymásról s mivel előbbiek a székelyföldön éltek, lakhelyük alapján gondolhatták magukról, hogy székelyek; magyarországi rokonaik pedig úgyszintén, hiszen közös eredetük ismert volt.

A Benkő-családokkal kapcsolatos fenti vizsgálódásaink, valamint az erdélyi főág benkefalvi-eredete alapján azonban világos, hogy ők későbbi lakhelyükön, a székelyföldön az ottani régebbi lakosoktól bizonyos értelemben elkülöníthetők; azaz épp előtörténetük miatt nem tekinthetők székelynek csak azért, mert a későbbiekben ott éltek – a Benkőkkel szemben, akiknek története mindvégig párhuzamos volt a székely népével. Ennek megvilágítására is felhozok néhány idézetet:

„Nyulásziné Straub Éva könyvében magyarázatot találtam arra, hogy miért van annyi különböző előnevű Benkő, és mégis miért ugyanannak a családnak (árkosi) a leszármazottai. E szerint ugyanis Erdélyben az előnevek jellemzően nem nemesi előnevek, hanem a lakóhelyet jelölik. Ez a magyarázat tehát arra, hogy a kisbaconi, középajtai, nagysolymosi, bessenyői stb. Benkők mind egy család leszármazottai. A kisbaconi Benkő család tagjai ugyan kaptak külön címerhasználati jogot, ezzel azonban nem járt nemesség, ahogy ez az idézett könyvben látható. Jelzem, hogy a székely nemesség kialakulása a XVII. század elejére tehető, a közösségi kiváltságok János Zsigmond által történt (1562) megvonását követően.”⁶³

„Amikor én Kisbaconban jártam, a fél falu Benkő volt.”⁶⁴

„Kicsiny falu az én falum, legkisebb az egész vidéken s a legszebb. Gyermekkoromban alig hatszáz lakója volt, s ennek is jó felerészét az én nemzetségem tevé.

⁶¹ Czeizel Endre: A magyarság genetikája, 220-222. és 259. oldal.

⁶² Orbán Balázs (akadémiai levelező tag): A székelyek származásáról és intézményeiről. Székfoglaló értekezés, MTA, Budapest, 1888.

⁶³ <http://www.radixforum.com/vezeteknevek/benko/>

⁶⁴ <http://www.radixforum.com/vezeteknevek/benko/>

- Ez a falu, ennek a falunak erdeje, mezeje - emlegette gyakorízben édesapám -, ősfoglalás. Három nemzetség az ősfoglaló: a Benedek-, a Benkő- s a Boda-nemzetség. A többiek: a Gálok, a Vajnák, a Bakók, a Putnokiak, a Lakatosok mind jövevények.

Két-háromszáz esztendeje éltek már itt a Gálok, a Vajnák, a Bakók, a Putnokiak, a Lakatosok, s édesapám szemében még mindig jövevények voltak. Nincs e mondásban kicsinylés, egyszerűen a történeti igazság megállapítása ez. Szegről-végről csaknem valamennyi jövevény famíliával atyafiságba keveredtünk, s hogy messzebb ne menjek, édesapám anyja Gál Rebeka volt.”⁶⁵

A székelység, mint kollektív nemesi rend, az 1600-as évekig egységes maradt, ekkor kezdődött el a tényleges nemesi rétegek elválása a korábban egységes nép egészéből. Azok, akik őseinkhez hasonlóan Erdély nyugati részén, a Partiumban éltek, beleolvadtak a Magyarországon alakuló hűbéri társadalomba, ahol ez a folyamat már az 1200-as években lezajlott. Így családunk, székely származása dacára már akkor hagyományos értelemben vett nemesi címmel rendelkezett, amikor a székelység nagy része még javában a kollektív nemesség idejét élte. A család így könnyen vállalhatott számottevő szerepet a térséget érintő hadjáratokban, a közigazgatásban. Később, mikor a török elől elmenekültek innen, eleve nemesként települhettek Nyitra vármegyébe ill. Sepsi- és Kézdiszékbe, ahol később címeradományt kapva betagozódtak a királyi Magyarország ill. az Erdélyi Fejedelemség rendi jelleget öltő társadalmába.

A székelyföldön azonban ekkorra ugyanolyan régi „öslakos” múlt állt azon családok mögött, akik a XII. században, Nagyvárad térségét elhagyva betelepültek (vagy ősidők óta ott éltek), mint amilyen hosszú individuális nemesi státusz a benkefalvi Benke család mögött. Ennek köszönhetően a Benkék élesen elkülöníthetők az egymással sokszoros rokoni kapcsolatban lévő és sokkal kiterjedtebb Benkő ill. Benedek családoktól (akik egyébként is készséggel elismerték egymással való igen szoros rokonságukat). Mindez, valamint hogy a névvariációkon és lakóhely-azonosságokon kívül semmiféle jel nincs a velük való rokonságunkra – nyilván mert erről senki sem tehetett kijelentéseket – szintén alátámasztja benkefalvi-elméletünket.

Amennyiben tehát ezen elgondolást nem váltja fel olyan, melyből a család székely eredete egyértelműbben következne, elmondható, hogy feltétlenül székely vagy magyar származásúak vagyunk. Tekintettel pedig a (talán ténylegesen, s nemcsak az egyik ág kései Székelyföldre településével megalapozott) családi hagyományra, valamint Bihar vármegyének a telegdi székelyek tekintetében kiemelt voltára, mely családunk kialakulásával egykorú, a székely származás valószínűbb. A kérdést eleddig ismeretlen okirati források, vagy genetikai vizsgálatok a későbbiekben eldönthetik.

VII. Címerek

1.) benkefalvi Benke-család

A legelső festett címerábrával is ellátott oklevelet Zsigmond király 1405.IV.15-én adta ki Tétényi Péter és András, a kapivári Kapy család ősei számára – tehát a benkefalvi Benke család fénykorában a címereslevelek még épphogy csak elterjedőben voltak Magyarországon. Még Werbőczy Hármaskönyvében is azt találjuk, hogy „a címer, a melyet a fejedelem

⁶⁵ kisbaczoni Benedek Elek: Édes anyaföldem, I. fejezet.

valakinek ad, a nemességnek nem szükséges kelléke, hanem csak ékessége. Mert a czímer adományozása egymagában senkit sem nemesít; minthogy sok polgárnak és közrendű embernek van a fejedelemtől nyert címere, de azért még sem számíthatjuk a nemesek közé.” Pedig akkorra a címeradományok már elterjedtek voltak; s a legtöbb nemesnek gondja volt rá, hogy kiváltságait címerhasználati joggal is kiegészítse.

A fent írtak szerint a benkefalvi Benke család soha nem kapott okiratilag nemességet, mivel már a magyarországi írásbeliség kezdetekor nemes volt. A későbbi birtokadományokkal nem kaptak címet; hanem csak a XVI. század után kelt kiváltságleveleikkel; melyekkel e korban már általában címet is adtak.

Annak ellenére, hogy nem kaptak címet, a család (főleg tisztségeket viselő) tagjainak rendelkezniük kellett valamiféle jelképpel; amelyet pecsétjükre vésve okmányaik hitelesítésére használhattak – hiszen írni nem tudtak.

A benkefalvi Benke Péter és Miklós alispánok által kiadott rendelkezéseken fennmaradtak ilyen töredékes méhviasz-pecsétnyomatok. Mivel azonban ezen okiratok rendszeres tanulmányozására még nem volt alkalmam; s mivel az okmányokat többen is lepecsételték, így a nyomatok személyenkénti azonosítása csak más dokumentumokkal való összehasonlítással, kizárásos alapon történhet, egyelőre nem tudunk beszámolni arról, milyen jelképet használtak.

E kérdés jövőbeli megválaszolása egyúttal fényt deríthet arra is, hogy vajon valamely Árpád-kori *nemzetségből* származtak-e; mivel a heraldikusok a legtöbb magyar nemzetségi címet rekonstruálták.

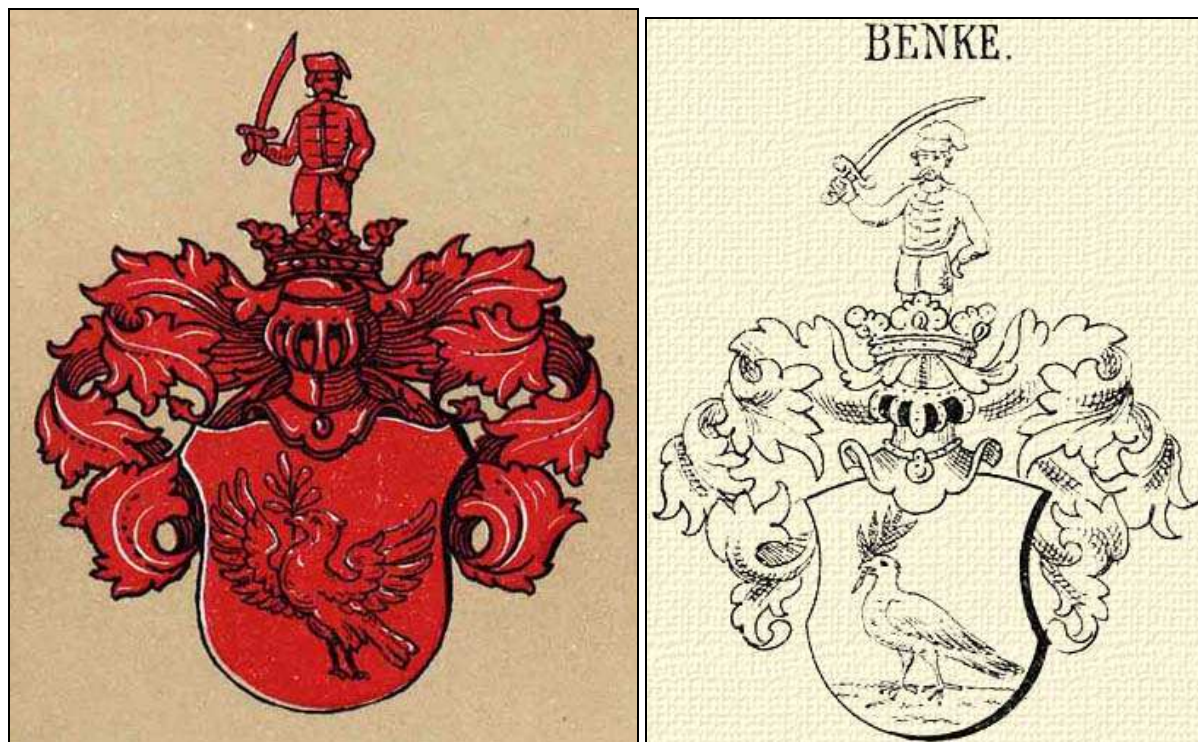
2.) magyarországi főág

Az első címeres kiváltságlevelet Benke Tamás kapta 1523-ban. Az okirat egyelőre csak átiratban ismert, amiben nem szerepel utalás arra, hogy címeradomány történt, ill. hogyan néz ki a címer. Azonban, mint láttuk, az okirat fennmaradhatott, hiszen azt 1731-ben átirták.

A címet a források többsége pecsétnyomatok alapján írta le ill. ábrázolta. Magyarország címeres könyvében szerepel az alábbi ábra, mely a váci ágból származó Ferenc és Ignác 1790 és 1818 évi, megegyező címeres pecsétjei alapján készült.

Mivel a pecsétnyomatok egyszínűek voltak, ezek a források nem szólnak a címerek színéről (mázairól). Annál érdekesebb a Pallas Nagylexikonában talált, családtörténetileg is korrekt összefoglalóban szereplő címer-leírás: *„Kék alapon vadgalamb, olajágot tart csőrében, karmai között pedig arany almát. Sisakdísz: Barna zsinóros dolmányú álló alak, balkarját csipőjén pihentetve, felemelt jobbában pálmaágot tart.”*

Melyik lehet hát a helyes címer-alak? Az, melyet a pecsétteken látunk, vagy amit a leírásból elképzelhetünk? Vajon miből gondolta a szócikk (sajnos kutatásaim ellenére ismeretlen) szerzője, hogy a galamb karmai közt arany almát tart, illetve hogy a sisakdísz alakjának kezében pálmaág, és nem kard van?

3. Az 1523-as Benke-címer Magyarország Címeres Könyvében és Siebmacher Címerkönyvében.

Felmerül egy utolsó kérdés: honnan tud az illető a pajzs, az alma, és főként az emberalak ruhájának színéről? A válasz kézenfekvő; látta az eredeti oklevelet, vagy annak egy olyan másolatát, melyre pontosan lefestették illetve leírták a címert. Sajnos a pajzstakarók (más néven orrjegy vagy foszladék) színét ez a leírás sem fedi fel.

Előbbi kitételünk tehát reményt ad arra, hogy ennek a nagy jelentőségű oklevélnek az eredetijét vagy pontos mását egyszer felleljük.

A címer Siebmacher címerkönyvében szereplő alakja sem teszi megállapíthatóvá a foszladék színét, (ami alkalmasint a szokásos kék-arany – vörös-ezüst,) és csak annyiban tér el a pecsétől, hogy a galamb nem terjeszti ki a szárnyát és zöld mezőn (földön) áll.

A címer minden általam látott változata dobor-pajzsban mutatja ábráját, ami fölött ötágú leveles heraldikai koronával fedett, öt rostélyra nyitott pántos sisak látszik.

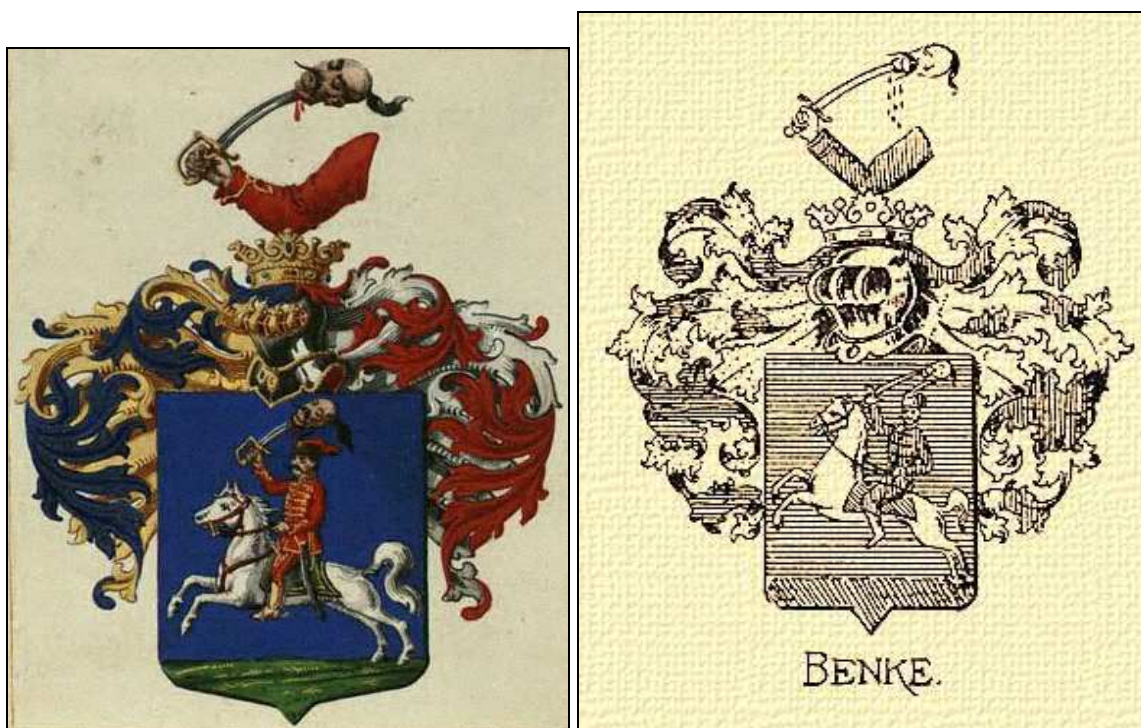
Megállapíthatjuk tehát, hogy a jelvényt a Pallas Nagylexikona írja le helyesen. Az, hogy a címerállat a földön álljon, nem jellemzője a korabeli címereknek, így ez az értelmező hozzátét, pláne az eredetileg talán jelentőséggel bíró aranyalma eltüntetésével anakronisztikus, felesleges. Emellett azt is sejtethetné, hogy a címert – ahogy szokásos volt – büntetésből módosították, amiről nincs tudomásom. A barna ruhás alak „felfegyverzése” a címer ritka világosságú heraldikai programját zavarossá teszi. Az olajágot tartó galamb természetes párja a békepálmát tartó alak; arra utal, hogy a címert valamilyen diplomatai szolgálat, vagy kivételes hűség ill. kitartás jutalmaként adományozták.

A pajzstakarók formája megfelel a címer korának, bár érdekes volna tudni színét. Érdekesebb a sisak. A tetején álló alakról megjegyezhetjük, hogy a korban nem minden armálsra festettek ábrát; ezt a kérvényezőnek vagy megadományozottnak külön kellett igényelnie és

finanszíroznia. Ezért, ha már fizettek, előfordult, hogy a megfestett emberalakok egyéni vonásokat mutattak, a megrendelőről formázták őket. Nem elképzelhetetlen, hogy a mi címereslevelünk álló alakja Tamást ábrázolja; viseletében mindenképpen utalhat a kor divatjára.

A sisak a Zsigmond-korabeliekkel szemben már pántos sisak; a heraldika hanyatló korszakának egyértelmű képviselője (miként az álló pajzs is). A nyakában medál látható, ennek azonban ebben a korban már csak díszítő funkciója volt.

A második, tardoskeddi előnév-adománnyal járó címereslevelet Benke Mátyás és István kapta 1573-ban. Fentebb már említettük, hogy a mohácsi vész után sok korábbi oklevél elveszett, így a Habsburg-uralom kezdetén számos „nemesség-újító levelet” adtak ki. A mi családunk esetében – mivel az 1523-as oklevél ma is megvan – inkább ideológiai, mintsem fizikai okai lehettek az oklevél-igénylésnek (mellyel nem is járt semmiféle tárgyi adomány). Az előzőhöz képest túlszűfolt, részletgazdag jelkép részben ugyanabból az igényből fakadhatott, ami az előző sisakdíszében a pálmaágot karddá változtatta, nevezetesen hogy a család (feltehetően legutóbbi) törökellenes érdemeit feltüntesse.

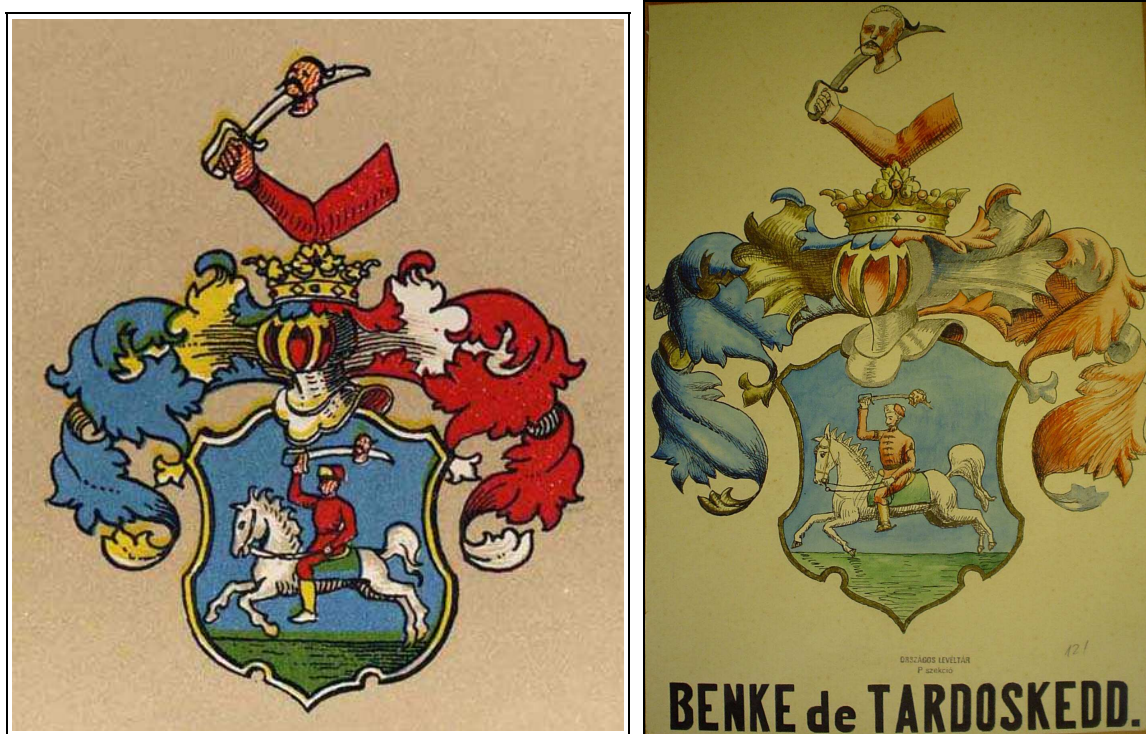
4. Az 1573-as Benke-címer a Királyi Könyvekben (1904) és Borovszky Pest-Pilis-Solt-Kiskun-vármegyei monográfiájában (I. kötet, 1910.)

Az előnév-adomány a család korábban talán csak egy nagyobb ágazat megkülönböztetés nélküli részeként történő létezését önálló, korszerű egzisztenciává tette.

Érdekes, hogy ennek ellenére az előnév nélkül kapott, régebbi címert a család sokkal elterjedtebben használta, mint az utóbbit, amit az 1800-as évek végén nagy gonddal sem lehetett előkeresni (bár az 1523-as címerhez hasonlóan valószínűleg ez is fennmaradt, hiszen az 1725-ös vizsgálatok alkalmával tardoskeddi Benke Miklós ezzel igazolta nemességét).

A tardoskeddi Benke címer legrészletesebb leírása a következő (Borovszky, 1910.):

„Kékben, zöld mezőn jobbfelé vágatató, vöröskantáros, zöld nyeregtartójú, fehér lovon ülő, aransujtásos vörösruhás, vörös fityegős és sastollas kucsmájú magyar vitéz, fölemelt jobbában aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török fő, baljában a kantárszárát tartva. Sisakdísz: könyöklő, arany sujtásos vörösruhás, aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török főt tartó jobbkar. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”

5. Az 1573-as Benke-címer Magyarország Címeres Könyvében és Benke József saját kezű másolataként.

Az olyan, korábban értelemszerű vagy esetleges részleteket, mint hogy a vitéz kucsmáján sastoll van, valamint hogy a levágott török fő vértől csepeg, gyaníthatóan csak később, Gyula nemesség-megerősítésekor vették fel a címer leírásába. „Valószínűbben” hangzik az alábbi, Kempelen-féle leírás (1911-ből):

„Kék pajzsban zöld földön zöld nyeregtakarós fehér lovon arany sujtásos vörös ruhás vitéz jobbában törökfejes kardot tart; sisakdísz: könyöklő vörös ruhás kar kardot tart, melynek hegyére törökfej van szúrva; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”

A címer mondanivalója egyértelmű, a címeradomány körülményei (rokonsági adatok; lakhelyek, birtokok Farkasdon kívül; törökellenes aktivitás leírása) lennének érdekesek. Megjegyezhetjük még, hogy a törökkel harcoló lovast ábrázoló címerképek a török hódoltság alatt igen elterjedtek. A címer álló pajzsa és viszonylagos bonyolultsága megfelel korának.

Mivel a jelvényt ábrázoló eredeti okirat nem állt rendelkezésre, a Nyitra vármegye levéltárában II. 83. jel alatt őrzött, hiteles átiratban lévő leírás szerint rekonstruálták az 1904-es oklevél számára, melynek hiteles, címerképpel ellátott másolata a Királyi Könyvekben hozzáférhető, amint arra fentebb hivatkoztunk. Ábrája Magyarország Címeres Könyvében is megjelent, ahonnan Benke József, az Orsz. Levéltárba adott anyag összeállításakor, saját kezűleg kimásolta.

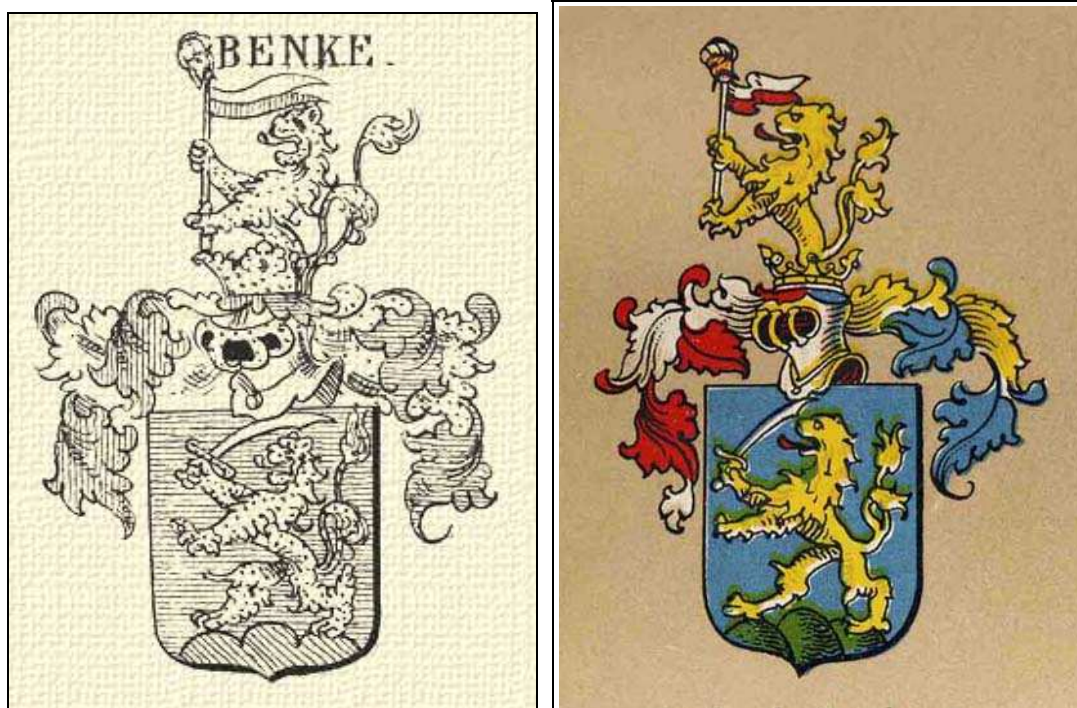
Azt hiszem, hogy az iménti két nemeslevél mindvégig a Farkasdon ill. Tardoskedden lakó családrész birtokában maradt, tehát ma élő leszármazottjaiknál keresendő.

A vasi Benke-ág részéről Benke István és neje, Maár Anna Mária, valamint fiaik, István, Pál és János 1625.XII.3-án, II. Ferdinándtól kaptak címeres nemeslevelet, mely megtalálható Vas megye levéltárában.⁶⁶ A címer egybehangzó leírásai találhatóak Kempelen: Magyar nemes családok c. munkájában, valamint Magyarország Címeres Könyvében:

„Kék pajzsban zöld hármás halom két szélsőjén álló koronás griff mellső lábaival újat fészít. Sisakdísz: növekvő griff baljában újat szorít, jobbában négy, hegyével felfelé álló nyíl vesszőt tart; takarók: vörös-ezüst, kék-arany.”

A címer-ábra itt ugyanúgy nincs kapcsolatban a család által kapott megelőzőekkel, ahogy az 1523-as és 1573-as között sincs összefüggés ilyen tekintetben. Mivel a címerről egyelőre nem rendelkezünk ábrával, csupán annyit állapíthatunk meg, hogy a griff a családfőt, a nyíl vesszők pedig a többi négy megadományozottat jelképezhetik. A hármás halom, mint alap alkalmazása, valamint a kevéssé egyedi címerkép jellemző a korra, melyben a címereslevelek már úgyszólván „tömeggyártásban” készültek.

Végül a kecskeméti Benke-címert közöljük, melyről fentebb már szóltunk, s melyen kívül semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre e családról.

6. Az kecskeméti Benke-címer Siebmacher Címerkönyvében és Magyarország Címeres Könyvében

3.) erdélyi főág

⁶⁶ Nagy Iván szerint másolata a Kir. Könyvekben benne van, de én nem találtam.

A főágból eddig csupán a laborfalvi Benke család címere ismeretes; mint fent írtuk, **a lófő ágból Benke Márton és fia Péter 1673. március hó 12-én Apaffy Mihály fejedelemtől nyertek címeres nemeslevelet.** Ennek leírása Kempelen szerint:

„Kék pajzsban, zöld halmon, fehér lovon ülő, vörös ruhás vitéz jobbjában kardot tart; takarók: ?”

Ugyanott (ahogy már idéztük) a tardoskeddi Benke család 1573-as címere:

„Kék pajzsban zöld földön zöld nyeregtakarós fehér lovon arany sujtásos vörös ruhás vitéz jobbjában törökfejes kardot tart; sisakdísz: könyöklő vörös ruhás kar kardot tart, melynek hegyére törökfej van szúrva; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”

A két címer között a jelentéktelen részleteket (nyeregtartó, aranysujtás) nem számítva három különbség van. Egyrészt utóbbinál nem ismertek az orrjegy színei. Ez pusztán technikai jellegű kérdés, pecsénymatról vagy vésetről írhatták le a címert, (ahogy az 1523-asat is) a rendelkezésemre álló források.

A másik, hogy nincs sisakdísz. Ehhez csak annyit kell megjegyeznünk, hogy Erdélyben (különösen a székely családoknál) ez általános jellemzője a címereknek, úgyhogy az volna csodálatra méltó, ha lenne.

7. A laborfalvi Benke-család címere Pálmay: Háromszék vármegye nemes családai c. könyvéből (Benke József sajátkezű másolata)

A harmadik, hogy a vitéz kardján nincs török fej.

Úgy vélem, hogy a XVII. században megszilárduló társadalmi és anyagi helyzetű erdélyi Benkék, melyek közül ez a család kivált, tudtak a család Magyarországon élő ágáról, ami bizonyosan (1523) ennél régebben vált ki közülük (különösen a benkefalvi-elméletünk szerint). Ezért a török harcokban jeleskedő rokonokhoz hasonló címert kértek Apaffy fejedelemtől. Az, hogy a török fej nem található meg benne, lehet tévedés is, vagy utalás arra, hogy a Magyarországiakkal szemben nem vettek részt ilyen harcokban. Erdélyben a vitézt ábrázoló címerek a török korban is általánosságban utaltak a vitézségre, mintsem kifejezetten a török elleni hadakozást mutatták volna; a laborfalvi Benke címer ebből a szempontból is tipikus székely címer.

kifejezésére az erdélyiekhez, azaz hogy a laborfalviak címere volna régebbi; csakhogy látjuk, hogy valójában száz évvel későbbi, tehát ez időrendileg kizárt. Az erdélyi Benkék, bár az 1630-as években már Szentivánon is laktak, csak a XVII. század második felében vehették fel a laborfalvi előnevet, az erdélyi címeradományozások pedig az 1600-as évek után indultak meg. A tardoskeddi Benke címer mind kialakításában, mind törökellenes programjában önállóan, speciális előkép nélkül is illeszkedik a kor magyar heraldikájába. Ugyanez a

(feltétlenül későbbi) laborfalvi címerről is elmondható (Erdély vonatkozásában), ám a kettő közötti hasonlóság mindezek mellett is szembeötlő.

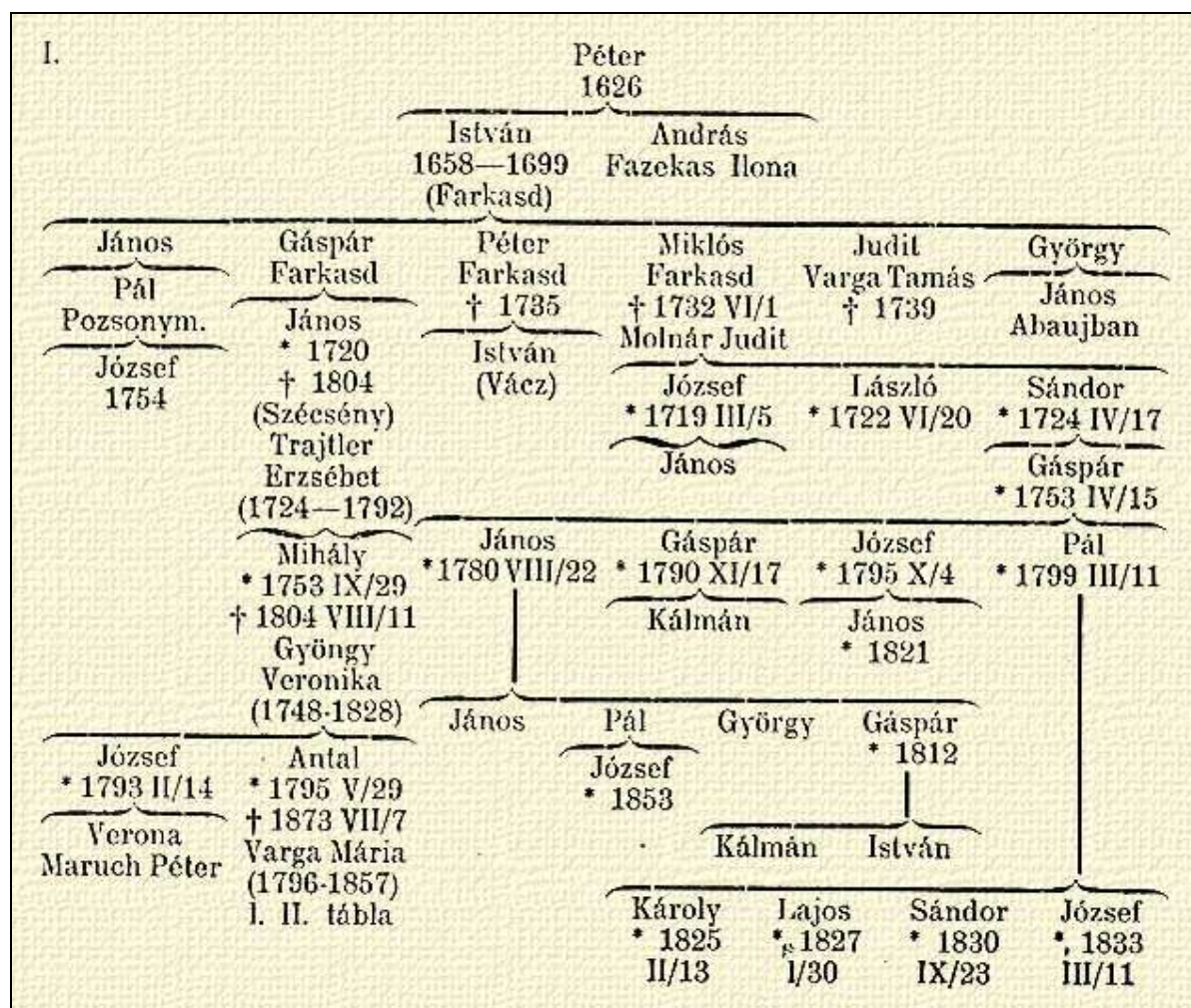
Az ezen főágra vonatkozó okiratok jövőbeni felkutatása elengedhetetlen.

Érdekesség-képpen megjegyezhetjük, hogy az erdélyi, gyulafehérvári káptalan okmányai között (melyek most az Orsz. Levéltárban vannak), van egy 1655-ből származó Benke – nemeslevél-átirat, melynek forrása Gömör vármegye volt. Lehetséges tehát, hogy a magyarországi, közelebről pedig az abauji ág egyes tagjai Erdélyben is tevékenykedtek, és hogy ez a leírás is hatással volt a laborfalviak későbbi címeradományára.

VIII. Családfák

1.) Kempelen szerint

Itt közöljük a Kempelen munkájában⁶⁷ megjelent leszármazási ábrát:

⁶⁷ Kempelen Béla: Magyar nemes családok, II. kötet, Budapest, 1911.

II.

Antal
I. I. tábla

Endre * 1819 XII/3 † 1881 I/7 Pest m. főlevéltárnok Kracker Anna (* 1833)	Pál * 1820 † 1873 Oláh Erzsébet	Mária * 1832 Balczó Sándor	Vérona * 1840 Mester György
Gyula * 1852 III/7 ny. takarékp. igazgató Szenes Ilona (* 1856)	Elemér * 1853 XI/3 máv. főfelügyelő Niedermayer Szidónia (* 1866)		
György * 1877 X/8	Imre * 1882 VI/9	Miklós * 1884 IX/20	Sándor * 1886 VI/21

„Ugyanebből a családból származik a következő ág is. Őse Pál (Pozsonym.), akinek Józsefen kívül még fiai voltak: István és Pál;”

József
† 1895 VI/4
Gregorovics Aglája

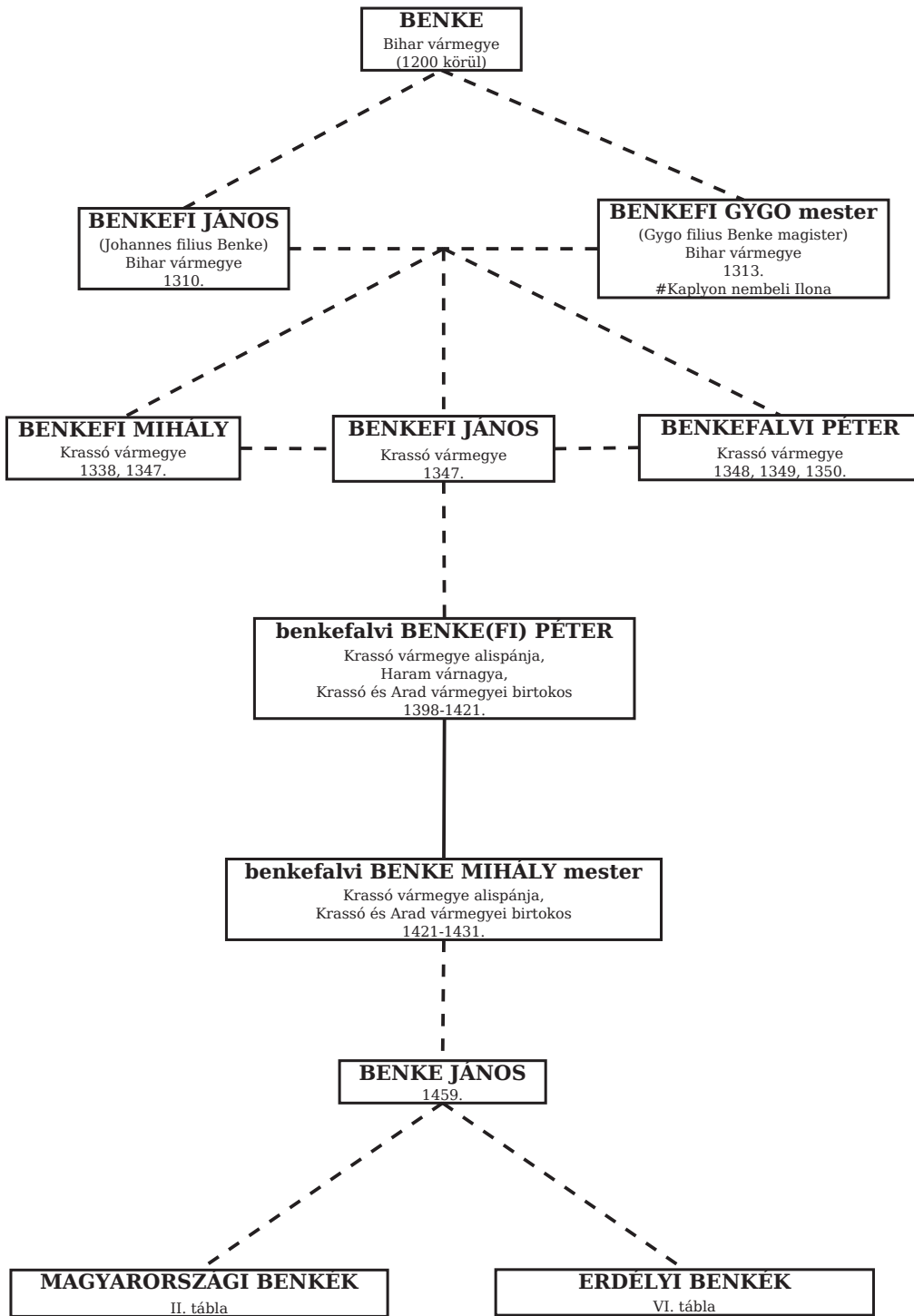
Etelka * 1861 XI/6	Béla * 1864 máj. honv. ezredes halasi Mucsy Ilona (* 1884)	Mária * 1866 V/27	Sándor * 1877 II/24 kir. ügyész Risznér Margit	József * 1888 XI/26 honvéd hadnagy
	Mária * 1906 II/8			

2.) Benke Tamás szerint

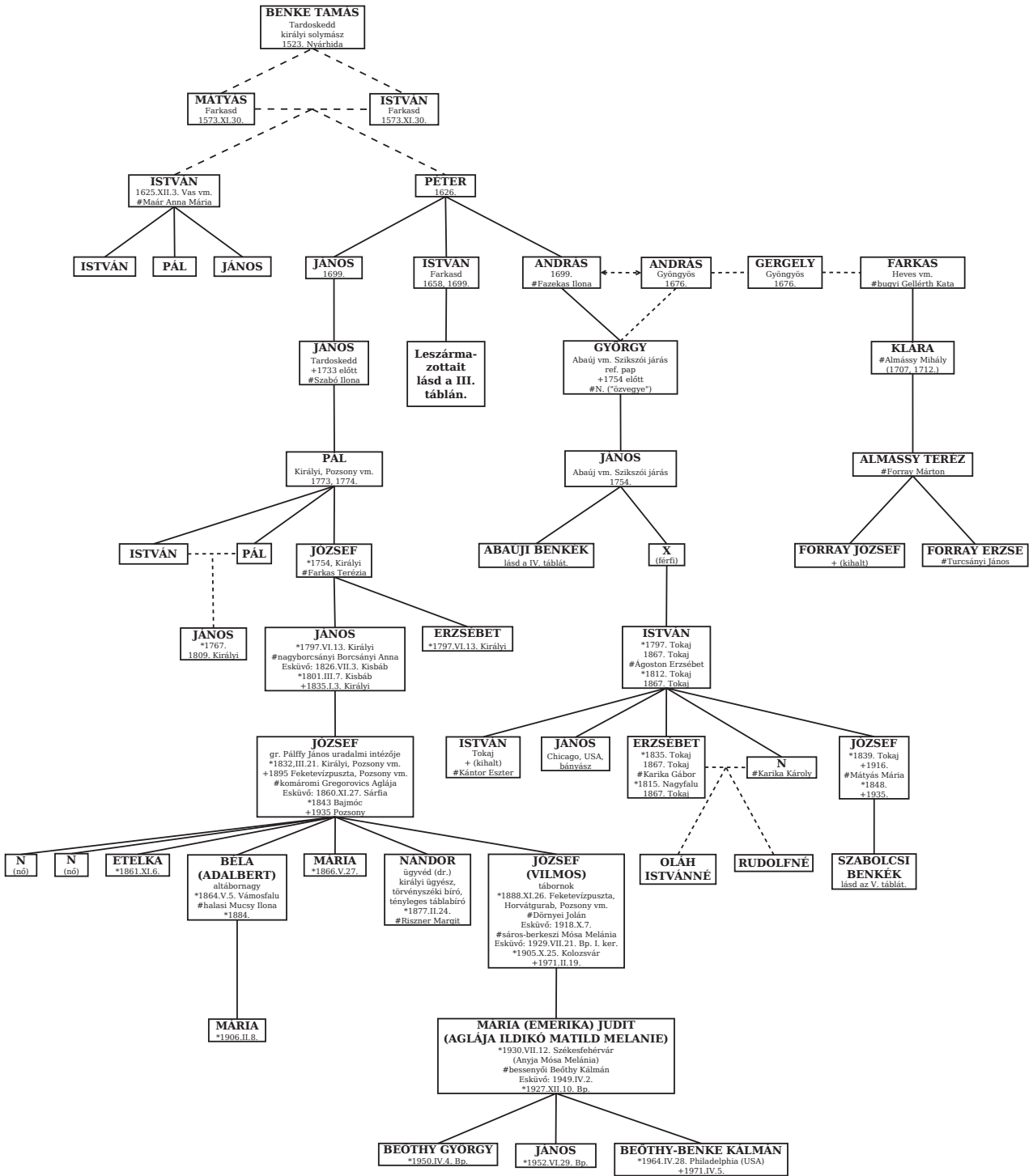
A következő oldalakon találjuk a tardoskeddi főág első felének (II.); a benkefalvi Benke-család ismert tagjainak (I.); a Tardoskedd-farkasdi, nógrádi és váci ágnak (III.); az abaúji ág ismert részének (IV.); a szabolcsi ágnak (V.); valamint a laborfalvi ágnak (VI.) az általam összeállított családfáit.

A családfákon a csillag (*) a születést, a kettős karika a házasságot/házastársat, a kereszt (†) pedig a halálozást jelenti; az ismeretlen személyeket „X”-szel jelöltem; azokat pedig, akiknek a létezése biztosra vehető, de nevét nem tudjuk, „N”-nel.

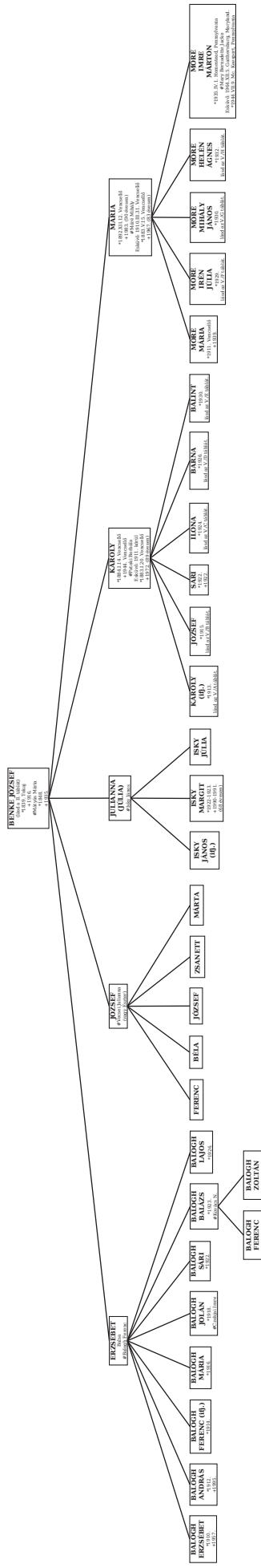
I. TÁBLA

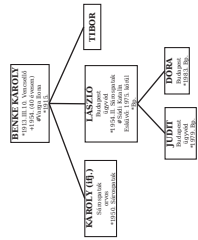
II. TÁBLA

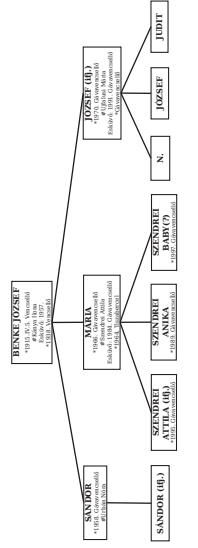
V. TÁBLA

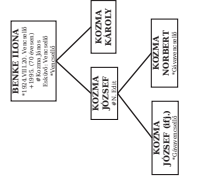
V./A TÁBLA

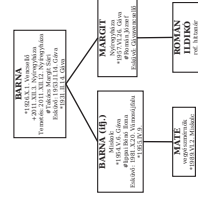
V./B TÁBLA

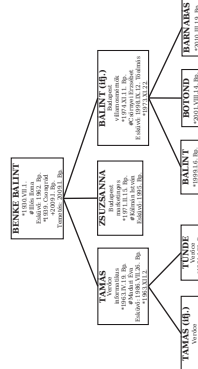
V./C TÁBLA

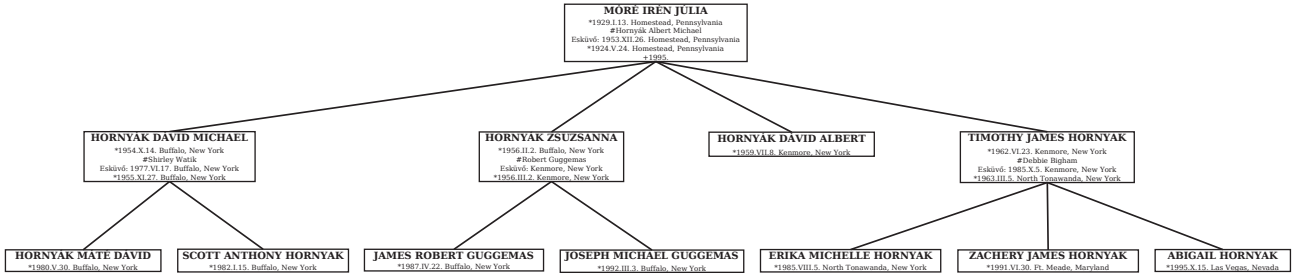
V./D TÁBLA

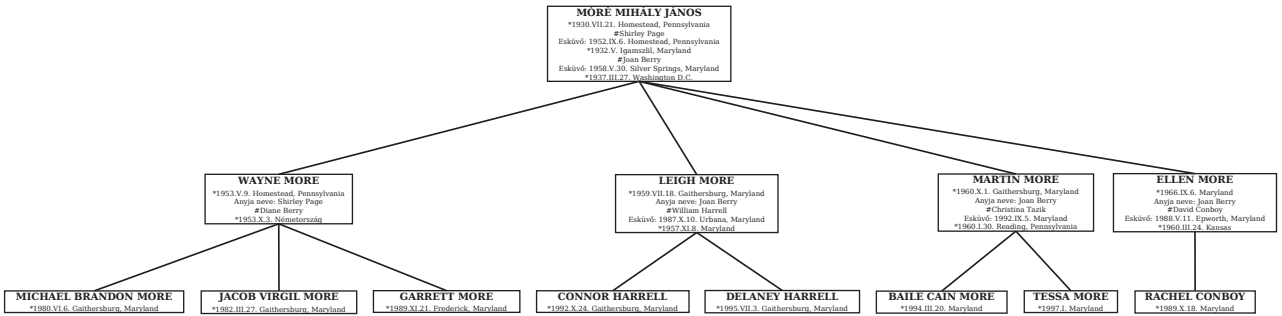
V./E TÁBLA

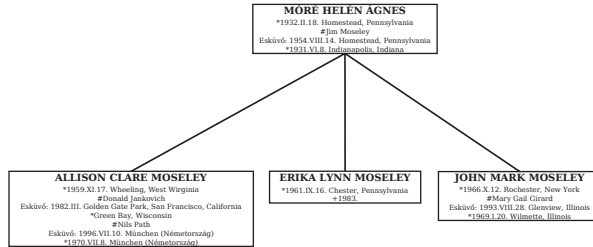
V./F TÁBLA

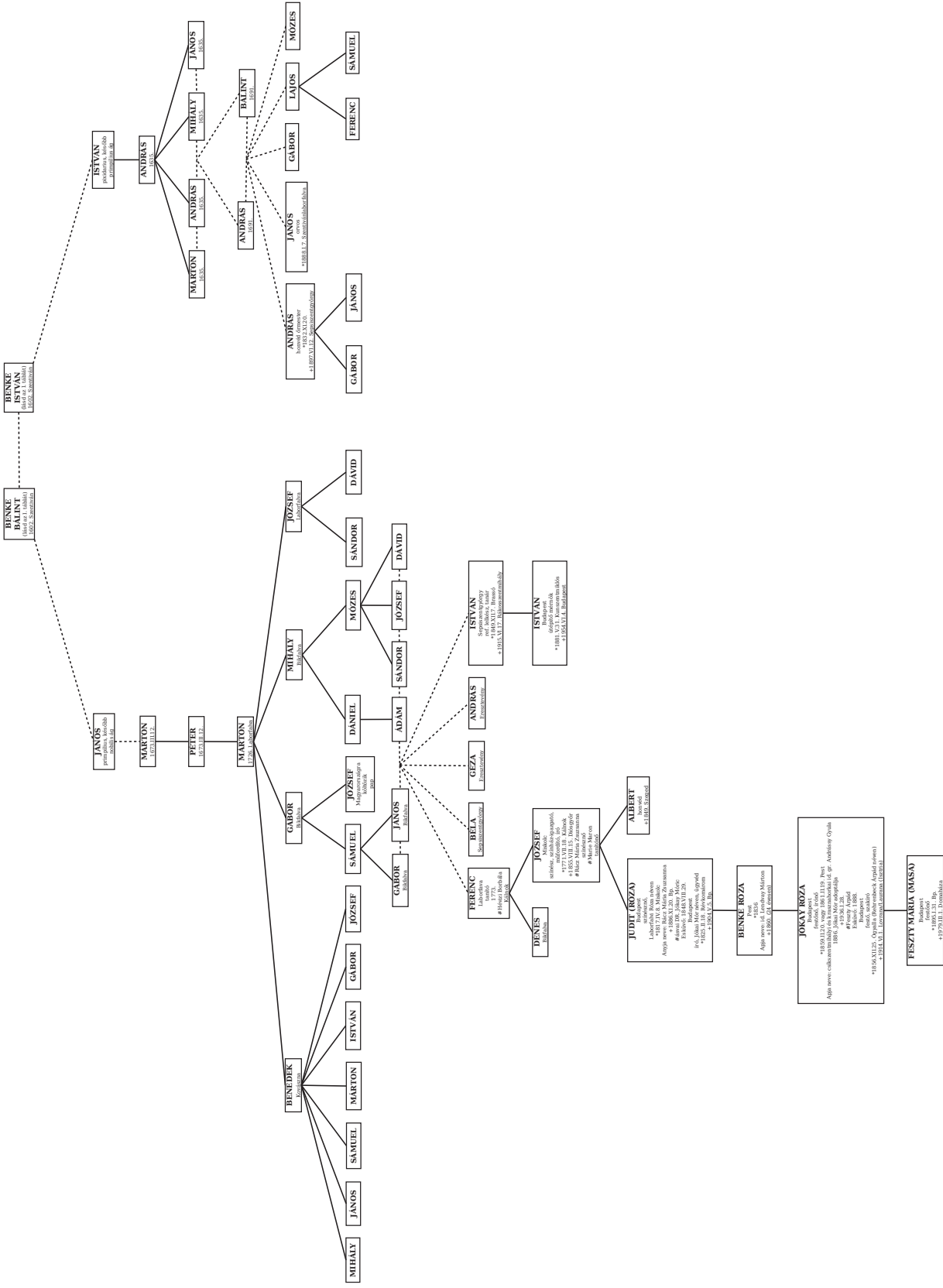
V./G TÁBLA

V./H TÁBLA

VI. TÁBLA

IX. A család jelesebb személyiségei

1.) benkefalvi Benke-család

Legfontosabb személyisége kétségkívül

- „**Benke**”, akiről családunk a nevét vette. A XIII. század elején, vagy kevéssel azelőtt élhetett Biharban, a későbbi Benkefalva területén lévő udvarházában. Mint a falu alapítója, a források szerint székely származású, jómódú köznemes lehetett.
- **benkefalvi Benke(fi) Péter**, Krassó vármegye alispánja és Haram várának parancsnoka a család legjelesebb tagja, akiről fentebb szoltunk. Minden lehető eszközt megragadott vagyona gyarapítására. Katonai sikereiért Zsigmond királytól földbirtokokat kapott, melyek közül a Király-Ségre szóló adománylevelével fennmaradt. Elképzelhető, hogy egykor Csálya várának is birtokos volt.
- **benkefalvi Benke Miklós** mester, Péter fia, szintén mint Krassó vármegyei alispán viselt magasabb tisztséget.

2.) magyarországi főág

- **Benke Tamás**, tardoskeddi lakos II. Ulászló és II. Lajos király solymászként végzett szolgálataiért címeres kiváltságlevelet kapott 1523-ban.
- **Benke Mátyás** és **István** farkasdi lakosok 1573-ban, valószínűleg a török ellen tanúsított vitézségükért címeres nemeslevelet és tardoskeddi előnevet kaptak Miksa királytól.
- **tardoskeddi Benke János, István** és **András** 1699-ben Kollonics Lipót esztergomi érsektől egy tardoskeddi kúriát kaptak, feltehetően a töröknek Magyarországról való kiűzésében tanúsított érdemeikért. Ez egyben előnév-használati joguk megerősítését jelentette.
- **tardoskeddi Benke Gyula** 1852.III.7-én született Budapesten. Országgyűlési képviselői életrajza szerint: „atyja, Endre, Pest város törvényszéki főlevéltárnoka volt; tudományos értekezést írt latin nyelven. Tanulmányait Pesten és Bécsben végezvén, hajlama a kereskedelmi pályára vitte. Előbb az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnál kapott alkalmazást, majd 1869-ben hosszabb utat tett keleten, bejárván Olaszországot, Görögországot, Törökországot, Kis-Ázsiát és Egyiptomot, ahol jelen volt a szuezi csatorna megnyitásánál. Hazatérte után a Magyar Földhitelintézet kötelékébe lépett, ahol 20 éven át a jelzálogi osztály élén állott. Innen az 1892 évben alakult Budapest Terézvárosi Takarékpénztár Részvénytársasághoz hívták meg igazgatónak, mely intézet 1895. májusban nevét »Budapesti Takarékpénztár és Országos Zálogkölcson Részvénytársaság«-ra változtatta és akkor vezérigazgatójává nevezte ki. Ezen új állásában élénk tevékenységet fejt ki. 1895. májusban a vezetése alatt álló intézet a pénzügyminiszterrel egyezséget kötött az ezredéves országos kiállítás alkalmával rendezendő osztálysorsjátékokra és ezen üzletből kifolyólag az ezredéves kiállítás céljaira egymillió forintot fizetett az állampénztárnak. Intézete kezdeményezése folytán szüntették meg a számsorsjátékot és hozták be az osztálysorsjátékot, mely az államnak évente csupán hasznobér címén 1 200 000 forint jövedelmet biztosít. Ugyancsak az általa vezetett takarékpénztár a kereskedelemügyi minisztertől engedélyt nyert a kézi zálogkölcsonüzlet folytatására és ő ezt szélesebb és reálisabb alapon szervezte. Eddig a fővárosban négy nagyobb fióközletet létesített.

Az 1896-ban megtartott általános választások alkalmával szabadelvű programmal országgyűlési képviselővé választván, a képviselőházban (alsóház) a zárszámadás-vizsgáló bizottság tagja és jegyzője lett. Munkásságának maradandó emléket emelt, mikor 1900. évben »A magyar korona országainak harmincz éves államháztartásáról« szóló közérdekű tanulmányát közrebocsátotta. 1899. szeptemberben a közgazdasági és pénzügyi téren szerzett érdemeinek elismeréséül ő Felsége a király a III. osztályú Vaskorona-renddel tüntette ki. Több részvénytársulat igazgatósági tagja, a német lovagrend mariani lovagja, a kereskedelmi takaré- és hitelszövetkezet elnöke. 1884 óta tagja a székesfővárosi törvényhatósági bizottságnak, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat valamint a budapesti önkéntes mentő-egyesület választmányának és több más közhasznú és jótékony egyesületnek [többek között a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak és a Magyar Atlétikai Clubnak (MAC)]. Az 1901. évi választásoknál Kézdivásárhely város újból országgyűlési képviselővé választotta, a zárszámadási bizottság tagja.” Képviselőségéről még azon évben lemondott. Neve felkerült arra a díszszablyára, melyet 1896-ban adományoztak az Országgyűlés akkori korelnöke, Janicsáry Sándor részére. Régi magyar nemességének megerősítését kérvényezte, amit 1904.07.12-én hagytak jóvá, az erről szóló oklevelet pedig 1904.09.03-án adták ki. 1898-ban Pesten, a VI. ker. Andrassy út 5. szám alatt, 1910-ben pedig a IV. ker. Semmelweiss u. 4. alatt lakott. 1913.VI.3-án halt meg Budapesten. Élénk társadalmi életét jellemzi, hogy Gyulai Pál, költeményeinek Ráth Mór-féle, 1870-es kiadása egy példányát Gyula feleségének, Szenes Ilonának dedikálta a következőképpen: „*Benke Gyuláné Szenes Ilka úrasszonynak tisztelettel, Leányfalva, aug. 25. 1880. Gy. P.*”

- **tardoskeddi Benke Béla (Adalbert)** altábornagy, és testvére,
- **vitéz tardoskeddi Benke József** tábornok, a pozsonyi ágból. Az I. és II. világháborúban jelesen szolgált, így megkapta többek között a katonai jubileumi keresztet (1908); a württembergi Királyi Koronarend lovagkeresztjét a kardokkal (1914); a hadidíszítményes III. osztályú katonai érdemkeresztet (1915); a bolgár IV. osztályú érdemkeresztet a hadidíszítménnyel (1917); a III. osztályú Vaskoronarendet a hadidíszítménnyel és a kardokkal. 1923-ban két sikeres gyalogsági fegyvertechnikai találmányáért dicséretben részesült. 1943-1947 között több írószer-szabadalma jelent meg, az ún. „öntöltő írónról”. A származására és életére vonatkozó okmányokat a Magyar Országos Levéltárba adta.
- **Benke Kálmán**, az abauji ágból, a XX. század első felében Ond községben református esperes volt; Szerencsen rigolírozás (mélyszántás) közben kőkori leleteket talált, melyeket a Sárospataki Ref. Kollégiumnak ajándékozott.
- **Benke István** (szül. 1797) a szabolcsi ágból, a családi hagyomány szerint részt vett az 1848-49-es szabadságharcban.

3.) erdélyi főág

- **Benke Pál, Mátyás és Péter** semjénfalvi lakosok János Zsigmond fejedelem 1569. július 9-én, Gyulafehérváron kelt oklevele szerint adományt nyertek Udvarhely széki semjénfalvi, szentmiklósi és rugonfalvi részbirtokokra.
- **Benke Márton és fia Péter** 1673. március hó 12-én Apaffy Mihály fejedelemtől nyertek címeres nemeslevelet.
- **Benke Mihály** (szül. 1757 körül Oroszfaluban) református főgimnáziumi tanár volt.

- **laborfalvi Benke József** színigazgató, később leányiskolai tanító, Jókai Mórné (Laborfalvi Róza) édes atyja, szül. 1781. júl. 18. Kálnokon, Háromszéken, unitárius szülőktől; de utóbb, hogy nejét elvehesse, róm. kath. lett Pesten; a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban tanult. A Kolozsvárról Magyarországra indult magyar színésztársulattal Szegeden vagy Debrecenben lépett föl először, de megbukott; ekkor Bécsbe ment tanulni; nyolc hónap múlva visszatért Pestre (1808.) s már mint tanult színész működött; időközben Kemény Jánossal társulatot alakítottak és ezzel 1811-ben Komáromban is megfordultak. 1815-ben a pesti társulattal Miskolcra költözött, hol 1820-ig játszott. Ekkor búcsút vett a színésztől és Miskolcon letelepedvén, tanár lett; ugyanott később leányiskolát nyitott, melynek igazgatója volt; majd Diósgyőrben nyugalomba vonult, hol 1855. aug. 15. meghalt. Hamvai 1882-ben kerültek a miskolci Mindszenti temetőbe, ahol síremléke a mai napig is áll. Kétszer nősült; Rác Zsuzsanna színésznővel kötött első házasságából született Judit leánya, a későbbi Laborfalvi Róza. Második felesége Marie Maron tanítónő volt.

Munkái:

- 1. Az önnön áldozat. Érzékeny játék 5 felv. Kotzebue után ford. Szeged, 1807. (Először adták Pesten 1807. decz. 7.)
- 2. Az atyám története. Román. Kotzebue után ford. Pest, év n.
- 3. A theatrum célja és haszna. Buda. 1809.
- 4. A magyar játékszini almanach. Pest, 1810. (Ebben megírta a Nemzeti Játzó-Társaság történetét 1806-10.)
- 5. Verses mesék. Nicolay után szabadon. Miskolcz. 1817.
- 6. A három találós mese. U. ott, 1818.
- 7. Nagym. gróf revisnyei Reviczky Ádám úr főispáni székébe lett beiktatása alkalmával jún. 9. 1828. U. ott.
- 8. Lizinka vagy a szibériai számkivetettek. Francziából (Mme Cottin után) ford. Buda, 1830.
- 9. A Pesten felállítandó magyar játékszínről. Pest, 1832.
- 10. Világ és ember esméretére vezető és útmutató oktatásai egy atyának. Francziából szabadon magyarosítva. Kassa, 1833.
- 11. Nagy Károly. Hős költemény. D'Arlencourt Viktor után francziából ford. Pest, 1834. Két kötet.
- 12. Howard Katalin, vagy korona és vesztőhely, dr. 5 felv. Dumas Sándor után francziából ford. Pest, 1836.
- Eredeti színművei:
 - Salamon fiatalsága. vígj. (1810.),
 - Az ó- és új-világ (1810.) és
 - Talpköletétel cz. nézőjátékok.
- Fordított színdarabjai, melyek nyomtatásban nem jelentek meg, de előadattak, a következők:
 - Egymást bosszantók, vígj. 5 felv. (Beck); először adták Pesten 1807. aug. 12. és még 1834-ben is a budai színpadon.
 - Papelli vagy a csodálatos egybentalálkozás, érzékeny játék 3 felv. (Kotzebue); először 1807. máj. 22. Pesten.
 - A templáriusok, szomorujáték 5 felv. (Kotzebue); először 1808. nov. 25. Pesten.
 - La Pejrous, vagy az ártatlanság paradicsoma, érzek. játék 4 felv. (Kotzebue); először 1808. júl. 4. Pesten.
 - Látogatás, vagy magafitogatás, vígj. 4 fv. (Kotzebue); először 1809. nov. 26. Pesten.
 - Ó rajzolat, vígj. 1 felv.; először 1809. okt. 10. Pesten. (Meisl?)
 - Addig viszik a korsót a kutra, míg eltörik, vígj. 3 felv. (Jünger); először 1809. júl. 30. Pesten.
 - A spanyolok Peruban vagy Rolla halála, szomj. 5 felv. (Kotzebue); először 1809. jan. 13. Pesten és még igen sokszor az ország minden színpadán. 1836-ban is Budán.
 - Okos és vizesű, vígj. 4 felv. (Jünger); először 1809. szept. 11. Pesten.
 - Abellino, a nagy bandita, nézőj. 5 felv. (Zschokke); először 1810. máj. 14. Pesten.
 - A prókátorok, érzékj. (Iffland); először 1811. ápr. 1. Pesten.
 - Nagy mámi, nézőj. 5 felv. (Ziegler); először 1812. máj. 4. Pesten és 1834-35-ben is a budai színpadon.

- A quäckerek, vígj. 1 felv. (Kotzebue); először 1835. máj. 25. Budán.
- Kéziratban: fordításai latin klasszikusokból s naplószerű emlékei, melyekből Jókai Mór is közölt kivonatokat a Vasárnapi Ujság régebbi évfolyamaiban.⁶⁸
- **laborfalvi Benke Judit;** művészként „**Laborfalvi Róza**” a XIX. század egyik legkiválóbb magyar drámai színésznője volt. Döbrentei Gábor biztatására 1833-ban lépett színpadra a budai Várszínházban. 1837-ben átszerződött a Nemzeti Színházhoz, ahol tragikai szerepeket játszott, Kántorné Engelhardt Anna kezéből véve át a stafétabotot. Sokat dicsérték mélyzengésű hangját, szavalótehetségét, alakját és kifejező tekintetét. 1848. március 15-én, Katona József Bánk bánjának az előadásán találkozott a nála 8 évvel fiatalabb Jókai Mórral, egy kokárdát tűzve a férfi kabátjának hajtókájára. Még ebben az évben feleségül ment hozzá. A házasság nagy botrányt kavart, az író családja és barátai (például Petőfi Sándor) is nehezen törődött bele a kapcsolatba, különösen, mert a feleségnek volt egy házasságon kívül született, ekkor 12 éves lánya, Benke Róza, akinek az apja a kor ünnepelt színésze, Lendvai Márton volt. Laborfalvi visszavonulásáig, 1859-ig szinte egyeduralkodó volt, akadt olyan pályatársnője, aki azért ment külföldre, mert nem érvényesülhetett mellette. 1857. szeptember 3-án az ő vendégszínházával (és Jókai beszédével) nyitotta meg kapuit a Miskolci Nemzeti Színház. Itt később, 1883-ban egy búcsúfellépés erejéig ismét színpadra lépett.

Fontosabb szerepei:

Gertrudis (*Bánk bán*); Volumina (Shakespeare: *Coriolanus*); Stuart Mária (Schiller); Lady Macbeth (Shakespeare: *Macbeth*); Goneril (Shakespeare: *Lear király*); Orsina (Lessing: *Emília Galotti*); Lady Milford (Schiller: *Ármány és szerelem*); Predszlava (Szigligeti: *A trónkereső*).

Törvénytelen lánya, Róza id. gróf Andrássy Gyula szeretője lett, akitől született szintén Róza nevű lányát Jókai később örökbe fogadta. Jókainé Laborfalvi Róza unokája később Feszty Árpád festőművész felesége lett.

X. Források; felkutatásuk és vizsgálatuk további irányai

1.) A kutatás további irányai

A fenti fejezetekben rendszeresen kitértünk az egyes ágak történetének felkutatásában teendő előrelépésekről. Mint láttuk, a munka könyvek és okiratok könyvtári és levéltári kereséséből és feldolgozásából áll; emellett egyházi anyagok átvizsgálásából, a források értelmezéséhez szükséges ismeretek elsajátításából (genealógia, heraldika, szfragisztika, magyar történelem, könyvészet stb.). A vizsgálatok másik ága a ma élő Benkék felkeresése és alapos, dokumentált kikérdezése.

⁶⁸ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái.

2.) Forrásjegyzék

Az áttekintésre váró legfontosabb forrásokat az alábbi táblázatban foglaltam össze:

Levéltári iratok:

Az irat helye	Száma	Megnevezése	Tartalma, jelentősége
?	1676. év 193. jkl.	Benke Gergely és András nemesség-igazolása, 1676.	„1676. évben Gergely és András gyöngyösi lakosok igazoltatnak.”
Hevesvm. lt.	?	A Benke-család címeres pecsétlenyomata	
Lib. Reg. (nem található!); Vasvm. lt.!	?	A vasi Benke-család címereslevele; kelt 1625. decz. 3.	„Címeres nemes levelet II. Ferdinand királytól kapott <i>Benke István</i> , és neje Maár Anna Mária, és fiaik <i>Benke István</i> , <i>Pál</i> , <i>János</i> .”
Orosz E. Turul-közleménye szerint ezen oklevél „sem eredetiben, sem másolatban nem maradt fenn, legalább a vármegye levéltárában nem”; tehát nincs Hevesvm. lt.-ában.	?	Almássy Mihály gyöngyösi lakos és neje, Benke Klára címeres nemeslevele II. Rákóczi Ferentől; kelt 1707. okt. 28., Szerencs városában.	Kihirdette 1708-ban Hevesvm (1708. év 5. sz. 256. jkl.)
MOL	<i>Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 107.</i>	A semjénfalvi Benke (alias Nagy) család nemeslevele vagy nemesség-igazolása; 1609.	Nemességét 1609-ből l. <i>Gyfv. LR. VI/107.</i>
MOL	<i>Gyfv. kpt. Cista Gömör, fasc. Gyergyó 9.</i>	A Benke család címereslevele	Benke. Nemességét 1655-ből l. <i>Gyfv. kpt. Cista Gömör, fasc. Gyergyó 9.</i>
MOL?	?	A marosvásárhelyi ítélőtábla nemességigazolása a laborfalvi Benke-család számára; 1793	
Gr. Teleki lt., Marosvásárhely	?	A szentgericzei Benke család leszármazási adatai	„Betüsoros jegyzéke azon családoknak, a melyekre a Széki gróf Teleki nemzetség marosvásárhelyi levéltárában 1711–1867. évig hiteles leszármazási adatok

A Benke-család története

			<i>Őriztetnek; Benke (szentgericzei)."</i>
Nyitravm lt.		Benke Tamás címeres nemeslevele; 1523.	Átirat, hiteles másolat vagy eredeti.
Pestvm. Lt.	Polgári perek: <ul style="list-style-type: none"> • Fasc. 156. Nr. 88 • Fasc. 156. Nr. 91 • Fasc. 167. Nr. 88 • Fasc. 168. Nr. 3 • Fasc. 171. Nr. 156 • Fasc. 194. Nr. 26 	A nyitravmegyei Benke (alias Benkő) család címeres pecsétlenyomatai.	A konkrétumokról lásd: Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pest vármegyében (Budapest, 1899.); 37. oldal
Pestvm lt.	N. L. I. 37.	A váci Benke (alias Benkő) család nemesség-igazoló levele; 1781.	Lásd: Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pest vármegyében (Budapest, 1899.); 37. oldal
MOL?	?	Az 1754/55-ös nemesi összeírás	„Benke-családbeliek: Az 1754/55. évi orsz. nemesi összeíráskor <i>Abaujmegyében</i> György özv. és fia, <i>Bereg megyében</i> pedig János élnek.”
MOL	<i>Váci kápt. lt. U. 20.</i>	A váci káptalani levéltár MOL-ba begyűjtött, 1781-es nemességigazoló oklevele a Benke-család számára	[Ugyanott BENKŐ. 1713. <i>Váci kápt. lt. Q. 565.</i>]
Egri káptalan?; MOL(?)	?	Az egri káptalan hiteles helyének családai. (Első közlemény.); Benke-család	Orosz Ernő közleménye (Turul?) nyomán; itt is lehetnek vonatkozó iratok; pl. a hevesi Benkék megérkezésekor kiadott nemesség-igazolás. A pecsétnyomat viszont nem itt, hanem a Hevesvm lt.-ban lehet.
Háromszékvm. Lt.?	Háromszék vm. 8,917/1903. alisp. sz.	A lófő laborfalvi Benke család számára Háromszékvm. által kiadott nemesi bizonyáglevél	
MOL	?	A laborfalvi Benke-család levéltárának töredéke	A Turul 1942-es őszi számában a MOL gyarapodásáról megjelent hivatalos értesítő szerint.
MOL	DL54720	Benkefalvi Benke Miklós, Krassóvm. alispánjáról szóló irat; 1430.09.16.	
Nyitravm. lt.	proc. jur. Z. fasc. XI. N. 245. (1796.)	Az 1523-as címert mintázó pecsét	„B. Ferencnek 1790. évben használt és B. Ignácnak 1818. évben használt és megegyező c. p.”

A Benke-család története

Nyitravm. lt.	Nob. III. 175.	Az 1523-as címert mintázó pecsét	„B. Ferencnek 1790. évben használt és B. Ignácnak 1818. évben használt és megegyező c. p.”
MOL	DL8354	A benkefalvi Benke-család kir. adományul kapja Király-Séget (1398.)	
MOL	DL11116	A Kolozsvári család 1421-ben Külső- és Belső-Csályán, Tófáján és Gergelyforrán osztozik a benkefalvi Benke családdal.	[1426-ban e birtokokra nézve Kolozsvári Tamás leányait fiúsítja a király. (DL11839; egy szó sincs benne a Benkékről.)]
MOL	DL31063	Benkefalva I. említése 1307-ből.	„Hihetőleg korábban várföld volt az a terület, melyen a XIII. század második felében akkori birtokosa, bizonyos Benke, a róla elnevezett Benkefalvát megalapította.
MOL	Múz. Törzs. 9. (Az Országos Levéltár múzeumi levéltárának törzsanyaga.)	Benkefalva I. említése 1310-ből.	Az alapító Benke fia Péter 1310-ben a Guthkeledek perében fogott bíró.
MOL	DL17638	Benkefalva 1414 után a váradi püspökség birtoka (1475.)	„A kis falut később a váradi püspökség Bihar felől terjeszkedő uradalma nyelte el.”
MOL	DL91386	Szeri Pósa panasza Dubja birtoklása ügyében (Benkefalva II. mellett)	Kelt: 1347-12-12 Kiadó: LAJOS 1 KIRÁLY Régi jelzet: Q 73 / KRASSÓ 8 Fennmaradási forma: Eredeti

Könyvek:

Szerző	Cím	Oldalszám	A keresett tartalom
BALOGH Gyula	<u>Vasvármegye nemes családjai.</u> Szombathely, Bertalanffy, 1894.	172.	A vasi Benke-családról szóló leírás
Pálmay	Háromszék	64.	A laborfalvi Benke-család leírása
Pálmay	Háromszék	60.	A sárfalvi Benke-család leírása.
Pálmay	Udvarhely	33.	A siménfalvi Benke-család leírása.

Rexa Dezső	A törvényhatósági levéltárak címeres levelei (Literae armales), 4. füzet (1909.)	143.	A tardoskeddi Benke család címeresleveleiről.
Éble Gábor	<i>A Nagy Károlyi gróf Károlyi-család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével.</i> Budapest, 1913.		A Benke-családra vonatkozó rész (Benke Gygo)
Mályusz Elemér	Zsigmondkori oklevéltár II. kötet Budapest, 1951-1958.	7232.	benkefalvi Benke Péter, Krassóvm. alispán és harami várnagy első periódusáról szóló irat (1409.12.21.)
Mályusz Elemér	Zsigmondkori oklevéltár V. kötet Budapest, 1951-1958.	1469.	Benfefalvi Benke Péter másodszeri Krassóvm. alispánsága (szarvastelki Vaski Lászlóval együtt); 1416.01.27.
Pesty Frigyes	Krassó vármegye története. III. kötet; Budapest, 1882-1884.	288.	Benfefalvi Benke Péter másodszeri Krassóvm. alispánsága (szarvastelki Vaski Lászlóval együtt); 1418.10.22.
Pesty Frigyes	Krassó vármegye története. III. kötet; Budapest, 1882-1884.	324.	A benkefalvi Benke-családról szóló adat; 1428.
Pesty Frigyes	Krassó vármegye története. III. kötet; Budapest, 1882-1884.	340.	A benkefalvi Benke-családról szóló adat; 1431.
Pesty Frigyes	Krassó vármegye története. III. kötet; Budapest, 1882-1884.	342.	Benkefalvi Benke Miklós, Krassóvm. alispánjáról szóló irat; 1431.08.16.
Györffy György	Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza; I. kötet, Budapest, 1963.	599.	villa Benke (Benkefalva I.) említése 1291-1294-ből; domus Benke említése 1307-ből.
JAKÓ ZSIGMOND	Bihar megye a török pusztítás előtt. Budapest, 1940. (Település- és népiségtörténeti értekezések 5.)	210.	Benkefalval. említései: Domus Benke (1307) Benkehaza (1357.) Benkefalva (1475.) Benkefalwa (1552.)
?	Anjou-kori oklevéltár. Documenta Res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustranta. 1990–1999 II. kötet	430: 994	Benkefalval. említése: domus Benke (1307.)

A Benke-család története

Szerk.: NAGY IMRE, TASNÁDI NAGY GYULA.	Anjoukori okmánytár. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis. Budapest, 1878–1920 VI. kötet	582.	Benkefalva I. említése: Benkehaza (1357.)
Csánki Dezső	Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890–1913 I. kötet	603-604.	Benkefalva I. említése: Benkefalwa (1475.)
Csánki Dezső	Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890–1913 I. kötet	778.	Király-Ség (Seeg) említése: 1411-ből. [Feltehetően a Fábrián Gábor-f. „Aradvm. leírása” c. műben „GG” jelzet alatt megtalálható oklevél eredetijének hollétére utal!]
Kiadja: JAKUBOVICH EMIL. MNy. 22 (1926)	A váradi püspökség XIII. századi tizedjegyzéke.	221, 298	Benkefalva I. említése: Benke (1475.)
KÁZMÉR MIKLÓS	<i>A »falu« a magyar helynevekben. XIII–XIX. század. Bp. 1970</i>	294.	Benkefalva I. 1475-ös említése
KÁZMÉR MIKLÓS	<i>Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. Bp., 1993.</i>	A Benke címszó alatt.	Benkefalva I. 1475-ös említése
Györffy György	<i>Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza.</i> I. kötet	599.	Benkefalva I. említése.
Györffy György	<i>Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza.</i> III. kötet	480.	A Benkefalva II.-vel határos Dubja említése; (1347.)
Györffy György	<i>Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza.</i> III. kötet	479	Benkefalva II. említése (1348.)
Csánki Dezső	<i>Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában; 1894.</i> II. kötet	99.	A Bácsövise melletti Benkefalva említése (1418.)
Pesty Frigyes	Krassó vármegye története.	38.	A Bácsövise melletti Benkefalva említése

	Budapest, 1882-1884. II. kötet/1.		(1418.)
Pesty Frigyes	Krassó vármegye története. Budapest, 1882-1884. II. kötet/1.	205.	Haramvárról leírás
Szerk. NAGY IMRE.	Anjoukori okmánytár Szerk. NAGY IMRE. Bp., 1878–1891. VI. kötet	582.	Benkefalva I. említése; Benkehaza (1357.)
tardoskeddi Benke József	A magyar hadügyi közigazgatás alapelemei; Athaeneum Kiadó, Bp., 1925.		T. Benke József könyve.
Jakubovich Emil	A váradai püspökség XIII. századi tizedjegyzéke. (Magyar Nyelv, 1926.)	221, 298.	Benkefalva I. említése (1291.)
Szerk. NAGY IMRE.	Anjoukori okmánytár, Bp., 1878- 1920.; VI. kötet	581, 582.	Benkefalva I. említése (1357.)
DÁVID ZOLTÁN	Az 1598. évi házősszeírás. Bp., 2001.	123.	Benkefalva I. említése: Benke (1598.)
FEHÉRTÓI KATALIN	Árpád-kori személynévtár (1000– 1301). Bp., 2004.	114.	A Benke személynév eredetéről (1234- ből)
JAKÓ ZSIGMOND	Bihar megye a török pusztítás előtt. Budapest, 1940. (Település- és népiségtörténeti értekezések 5.)	341.	Benkefalva I. említései: Benkefalwa (1435.)
Kiss István	16. századi dézsmajegyzékek; Bp. 1960.	676.	Benkefalva I. említése: Benke (1692)

Zárszó

Összefoglalóm lezárásaként magáról a nemességről írnék pár sort, ti. hogy mit jelent számomra. Itt is előrebocsátanék egy idézetet:

„Boldog ember, aki valamilyen kiváló nemzetségből származik. A vére jóra ösztökéli, minden erényben előbbre jutni igyekszik. Nagyszerű dolog olyan nevet viselni, amely mintegy belépő a legmagasabb körökbe. A nemesség lelki nemesség is, olyan aranypénz, ami sokáig megőrzi értékét jelző veretét.

Ma más az idők szava, manapság sok költő azt hirdeti, hogy mindaz, ami nemes, egyúttal rossz és ostoba is, hogy a szegények körében minél alacsonyabbra néz az ember, annál

ragyogóbb minden. Én azonban nem osztom ezt a nézetet, mert téves és hazug. Előkelő emberekben annyi elragadóan szép jellemvonást találni – anyámtól sok történetet hallottam erről, némelyét idézhetem is.

Anyám egyszer ellátogatott a város egyik előkelő házába; nagyanyám, úgy emlékszem dajka volt ott valamikor, az úrnő dajkája. Anyám ott állt a nemes úrral a szobában; az úr meglátta, hogy odalenn egy öregasszony biceg be mankóján az udvarba; eljött minden vasárnap, és mindig kapott alamizsnát. „Szegény öregasszony – mondta az úr – olyan nehezére esik a járás!” – S mielőtt még anyám megértette volna, kisetett a szobából, és lement a lépcsőn. A hetvenéves kegyelmes úr maga ment le az öregasszonyhoz az alamizsnával, hogy megkímélje a lépcsőjárás fáradalmától.

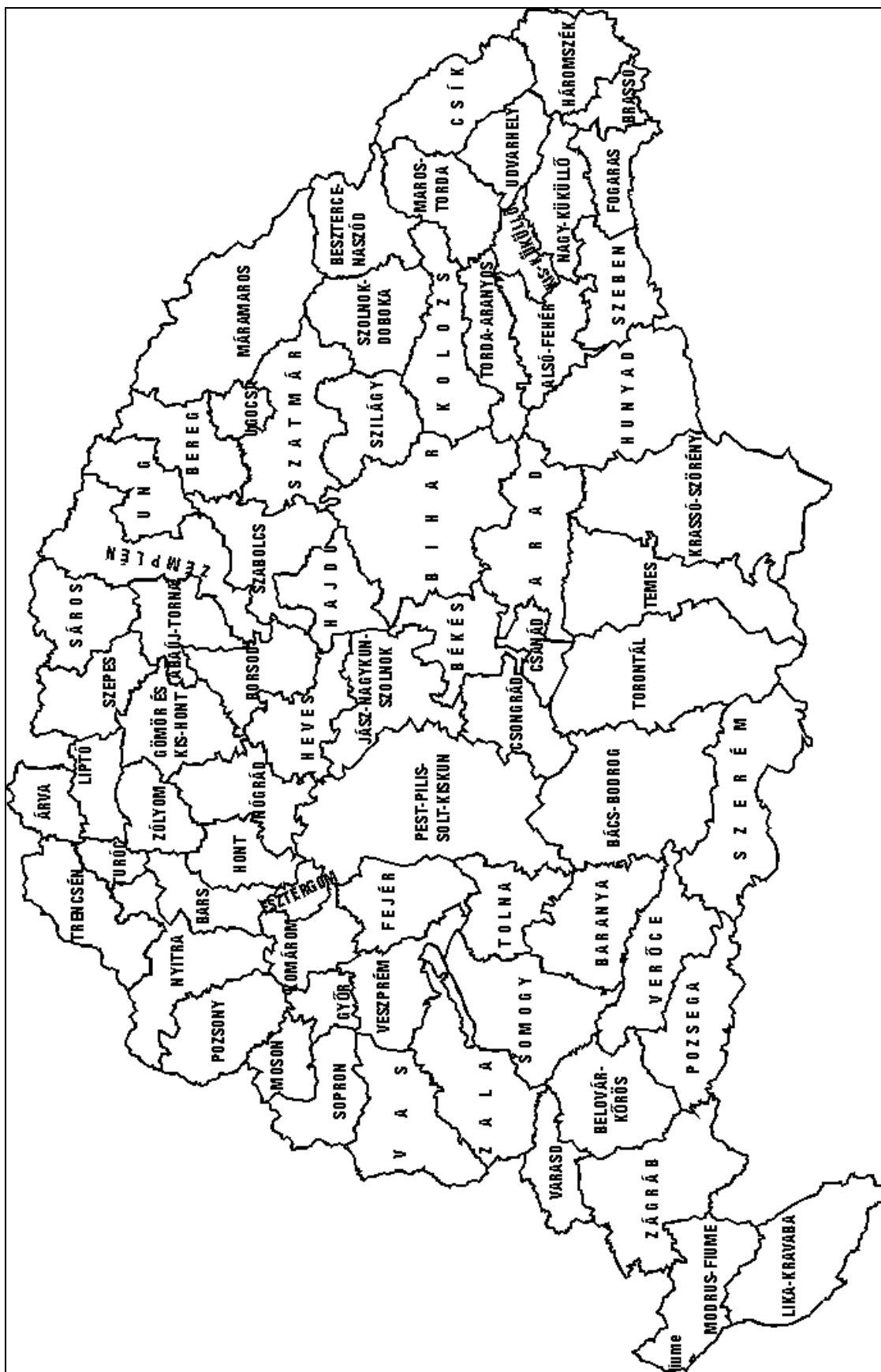
Apró eset volt ez, de akárcsak „az özvegyasszony garaskája”, szívbeli jóságra mutat, az emberi lélek rezdülése – szóljon erről is a költő, éppen manapság kell énekelnie róla, jót tesz vele, megengesztel és kibékít!

De amikor egy ember, csak azért, mert nemes családból származik, családfája van, úgy hányja-veti a fejét az utcán, mint az arabus paripa, ha pedig belép egy szobába, ahol polgárember járt, így kiált fel: „Az utca csöcseléke volt itt!” – az ilyen ember szégyenfeltja a nemességnek, torz maszkja, amelyet Theszpisz alkotott. Az ilyenek csak nevetni lehet, és szatírákat írni róla.” /H. C. Andersen: Minden a helyén legyen/

A történelem számos alkalommal próbára tette hazánk nemességét. Többek között ennek is köszönhetően nekem nem adatott meg, hogy gyermekkoromban igazán élő hagyományokból, töretlen családi emlékezetből sajátíthassam el és tapasztaljam meg őseimnek a hazáért tett önfeláldozását. Sokaknak vannak tárgyi és képi emlékeik felmenőikről, a jobbágysorból kikerült negyvennyolcas honvéd unokája is megtalálhatja a Kossuth-bankót a családi Bibliában. Ennekem kitartó munkára volt és van szükségem ahhoz, hogy megismerjem, kik voltak és mit tettek elődeim, ezért számomra a nemesség elsősorban ezt jelenti, mint feladatot. A pusztá – kifejtetlenséggel megelégedő – hagyomány, legyen bármily hiteles és ősi, talán nem adhat ennyit az embernek.

Másfelől – Andersen által érintett eszmei, lelki nemessége mellett – a réteg, amit a hozzánk hasonló családok alkottak, különösen a XIX. sz. közepétől – alkalmas neveltetése, szilárd erkölcsje, ítélőképessége és vagyoni lehetőségei folytán – gerince lehetett volna (és bizonyos mértékig volt is) az „átalakuló világban”, mint látjuk, lerongyolódott Magyar Királyság társadalmának. Külföldi vagy inkább internacionális érdekcsoportok lassan két évszázada szisztematikusan pusztítják, bomlasztják ezt a közösséget, hogy felprédálják az országot.

Tendenciát, mégpedig emelkedő tendenciát pedig kizárólag olyan emberek hozhatnának létre Magyarország történetében (a véget nem érő hánykódás helyett), akik valóban fontosnak tartják a szülőföldjükön élő honfitársaik által alkotott nemzet sorsának előmozdítását. Azért a nemesi rend ma élő leszármazottai időleges defenzívájukban sem mentesülnek e feladat rájuk eső részének ellátása alól.

8. A Magyar Királyság vármegyéi